

Diplomová práce

Státní svátky a významné dny v hudebních a pohybových aktivitách, jako opora pro rozvoj osobnosti dítěte

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Kateřina Pavková

Vedoucí práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2024

Zadání diplomové práce

Státní svátky a významné dny v hudebních a pohybových aktivitách, jako opora pro rozvoj osobnosti dítěte

<i>Jméno a příjmení:</i>	Kateřina Pavková
<i>Osobní číslo:</i>	P17000094
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra primárního vzdělávání
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíle práce:

Zmapování metod výuky hudební výchovy v Montessori a Waldorfské pedagogice.

Vytvoření souboru metodických listů k výuce hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.

Vytvoření didaktického postupu k práci s metodickými listy a jejich ověření a evaluace v pedagogické praxi.

Metody:

pozorování, aplikace, autoevaluace

Požadavky:

Studium odborné literatury.

Vytvoření metodických listů pro žáky 1. stupně ZŠ.

Použití metodických listů v praxi.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a edukace*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-4238-0.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, s. r. o., 2000. ISBN 80-7178-437-0.

SEDLÁK, František a kolektiv. *Didaktika hudební výchovy na 1. stupni Základní školy*. Praha: ©Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1988. Druhé upravené vydání 14-440-88.

TINKOVÁ, Eva, *České státní svátky a tradice*. Prostějov: Computer media, 2010. ISBN 978-80-7402-0780.

VALENTA, Josef. *Didaktika osobnostní a sociální výchovy*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4473-5.

Vedoucí práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

31. října 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. RNDr. Jana Příhonská, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 1. prosince 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce MgA. Janě Konvalinkové, Ph.D. za poskytnutí cenných rad a připomínek při sestavování této diplomové práce. Poděkování též patří celé mé rodině, která mě podporovala při mém studiu. Především pak mamince a babičce, které mi pomáhaly s péčí o syny a manželovi, který byl velmi trpělivý a po celou dobu mi byl velkou oporou.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vybranými metodami a činnostmi ve výuce hudební a pohybové výchovy na 1. stupni základní školy a jejich následnou aplikací do výchovně vzdělávacího procesu. Zvláštní pozornost je věnována propojení těchto činností s vybranými českými státními svátky a dalšími významnými dny v našem kalendáři.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. Teoretický oddíl je zaměřený na hudbu a její význam. Věnuje se pojetí výuky hudební výchovy v základním vzdělávání a v rámcovém vzdělávacím programu. Zabývá se vybranými metodami při hudební výchově a s nimi souvisejícími činnostmi, které ve vyučování mohou probíhat. Zařazeno je také pojetí tohoto předmětu na vybraných alternativních školách, a to především z důvodu čerpání nových inspirací. Hlavním cílem praktické části práce je vytvoření metodických listů k učení hudební výchovy na 1. stupni základní školy. V jednotlivých metodických listech jsou využity vybrané metody uváděné v teoretické části práce. Jejich volba je závislá na rozsahu, který diplomová práce umožňuje, a zároveň také na výběru tříd, ve kterých byla výuka realizována. Diplomovou práci uzavírá vytvoření didaktického postupu k práci s metodickými listy a záznam jejich následného ověření v pedagogické praxi.

Klíčová slova: metody výuky hudební výchovy, státní svátky a významné dny, rytmus, rytmická cvičení, vokální činnosti, instrumentální činnosti, poslechové činnosti, hudebně pohybové aktivity

Annotation

The thesis focuses on selected methods and activities in teaching music and movement education at the primary school level and their subsequent application in the educational process. Special attention is given to integrating these activities with selected Czech national holidays and other significant days in our calendar.

The thesis is divided into two parts. The theoretical part focuses on music and its significance. It further theoretically addresses music education in primary education and the Framework Educational Program. It explores selected methods of teaching music education and related activities that can take place in the classroom. Additionally, it includes the concept of music education in selected alternative schools, primarily to draw new inspiration for teaching. The main goal of the practical part of the thesis is to create methodological sheets for teaching music education at the primary school level. In each methodological sheet, selected methods mentioned in the theoretical part of the thesis are utilized. Their selection depends on the scope allowed by the thesis and also on the selection of classes in which the teaching was implemented. The thesis concludes with creating a didactic procedure for working with the methodological sheets and a record of their subsequent verification in pedagogical practice.

Keywords: methods of teaching music education, national holidays and significant days, rhythm, rhythmic exercises, vocal activities, instrumental activities, listening activities, music and movement activities

Obsah

Seznam použitých obrázků.....	10
Seznam použitých zkratk.....	11
ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 Význam hudby v lidském životě	13
2 Hudební výchova na 1. stupni ZŠ.....	14
2.1 Vymezení hudební výchovy v rámcovém vzdělávacím programu	15
2.2 Vybrané metody v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.....	18
2.2.1 Rytmus a rytmická cvičení v hodinách hudební výchovy	19
2.2.2 Hra s předměty a nástroji v hodinách hudební výchovy.....	29
2.2.3 Vokálně intonační činnosti	36
2.2.4 Hudební zápis a jeho četba	40
2.2.5 Hudebně pohybová výchova.....	42
2.2.6 Poslechové činnosti.....	44
2.2.7 Výtvarné činnosti a grafomotorika v hudební výchově.....	45
2.2.8 Dramatizace písniček	46
2.3 Struktura vyučovací hodiny hudební výchovy na 1. stupni ZŠ	47
3 Výuka hudební výchovy na vybraných alternativních školách	49
3.1 Alternativní školy	49
3.2 Hudební výchova v Montessori pedagogice.....	50
3.2.1 Stručná charakteristika Montessori pedagogiky	51
3.2.2 Hudební výchova na montessori školách.....	51
3.3 Hudební výchova v pojetí waldorfské školy.....	56
3.3.1 Stručná charakteristika waldorfské pedagogiky	56
3.3.2 Učební úkoly hudební výchovy na waldorfské škole	58
4 Státní svátky a významné dny	61

4.1	Zvyky, tradice a svátky v rámcovém vzdělávacím programu.....	61
4.2	Zvyky, tradice a svátky ve spojení s hudbou	62
PRAKTICKÁ ČÁST.....		64
5	Charakteristika Základní školy Smržovka	66
6	Metodické listy do výuky	68
6.1	Metodický list č. 1 – Pohybová dramatizace při poslechu hudby	68
6.2	Metodický list č. 2 – Hudba spojená s výtvarným vyjádřením	80
6.3	Metodický list č. 3 – Využití netradičního hudebního nástroje - zvonky ...	90
6.4	Metodický list č. 4 – Návčik písně netradičním způsobem	101
6.5	Metodický list č. 5 – Návčik taneční choreografie polky	114
6.6	Závěr praktické části	123
Závěr.....		125
Seznam použitých informačních zdrojů		127

Seznam použitých obrázků

Obrázek 1: Noty vytvořené žáky	33
Obrázek 2: Boomwhackers	33
Obrázek 3: Zvonky	34
Obrázek 4: Chřestidla vytvořená žáky	35
Obrázek 5: Pannova flétna vytvořená žáky	35
Obrázek 6: Skleněná žába vytvořená pro žáky	36
Obrázek 7: Barevné označení kláves	41
Obrázek 8: Ukázka propojení tónu a noty	41
Obrázek 9: Částečně odkrytý obrázek svatého Václava	69
Obrázek 10: Zakrytý obrázek svatého Václava.....	69
Obrázek 11: Žáci při pohybové aktivitě	73
Obrázek 12: Žáci při nácviu pohybové aktivity	73
Obrázek 13: Výstava práce žáků	82
Obrázek 14: Ukázka malby při poslechu hudby-Telegrafní tyč.....	83
Obrázek 15: Ukázka malby při poslechu-Růže.....	83
Obrázek 16: Ukázka malby při poslechu-Kočička.....	83
Obrázek 17: Ukázka malby při poslechu hudby-Příroda	84
Obrázek 18: Ukázka malby při poslechu hudby-Stromy	84
Obrázek 19: Ukázka malby při poslechu hudby-Pokusy	84
Obrázek 20: Sluchové pexeso	91
Obrázek 21: Žáci při nácviu hry na zvonky	92
Obrázek 22: Označení kláves při hře koledy	93
Obrázek 23: Žákyně při hře koledy Štědrej večer nastal	94
Obrázek 24: Notový záznam koledy Štědrej večer nastal.....	95
Obrázek 25: Píseň Mazanec (Tichá 2007, str. 47).....	103
Obrázek 26: První dva takty písně Mazanec k rozezpívání	103
Obrázek 27: Ukázka složeného textu pro 1. sloku	105
Obrázek 28: Kartičky se slovy pro 1. sloku	105

Seznam použitých zkratk

HV	hudební výchova
RVP	Rámcový vzdělávací program
ZŠ	základní škola
ZV	základní vzdělávání

ÚVOD

Diplomová práce s názvem *Státní svátky a významné dny v hudebních a pohybových aktivitách, jako opora pro rozvoj osobnosti dítěte* se zaměřuje na propojení významných kulturních a historických událostí s výukou hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Tato práce je rozdělena na teoretický a praktický oddíl, přičemž každý z nich má svůj specifický cíl a přínos.

V teoretické části se budu zabývat významem hudby pro rozvoj osobnosti člověka se zvláštním zaměřením na děti. Hudba má v životě člověka nezastupitelnou roli, ovlivňuje jeho emocionální, kognitivní a sociální rozvoj. Dále se soustředím na rozvoj hudebních a pohybových schopností u dětí na prvním stupni základní školy, což je období, kdy jsou děti nejvíce vnímavé a otevřené novým podnětům. V tomto úseku práce bude také rozebrána výuka hudební výchovy v rámci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), který stanovuje základní principy a cíle hudební výchovy na českých školách. Zároveň budou zmíněny prvky Montessori a waldorfského školství, které nabízejí alternativní přístupy k hudební a pohybové výchově a jejichž metody mohou přispět k inovativním a efektivním výukovým strategiím.

Praktická část práce je tvořena metodickými listy, které obsahují přípravy na hodiny hudební výchovy a pohybových činností, přičemž každá hodina je tematicky zaměřena na určitý státní svátek nebo významný den. Tyto metodické listy jsou navrženy tak, aby podporovaly nejen hudební a pohybové dovednosti dětí, ale také jejich povědomí o kulturních a historických souvislostech daných svátků a významných dní. Součástí praktické části jsou i reflexe k jednotlivým odučeným hodinám, které poskytují zpětnou vazbu a možnosti dalšího zlepšení a rozvoje výukových metod.

Cílem této diplomové práce je ukázat, jak lze státní svátky a významné dny efektivně integrovat do výuky hudební výchovy a pohybových činností, a tím podpořit komplexní rozvoj osobnosti dítěte. Hudební a pohybové činnosti totiž nejen rozvíjejí motorické a hudební dovednosti, ale také přispívají k celkovému kulturnímu a sociálnímu povědomí dětí, čímž je připravují na aktivní a uvědomělou účast ve společnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Význam hudby v lidském životě

Celá tato diplomová práce je zaměřena směrem k hudbě, právě z toho důvodu začínám teoretickou část kapitolou zabývající se významem hudby v lidském životě.

Není pochyb o tom, že hudba má vliv na každého jednotlivce a je nedílnou součástí našich životů od raného dětství. Hudba ovlivňuje naše fyzické, emocionální, duševní a sociální sféry. Přináší do rodin, škol a jiných společenství pocit pohody, stability a klidu. Pomáhá při upevňování paměti, podporuje rozvoj sociálních vztahů a povzbuzuje lidskou představivost, fantazii a kreativitu. Dle Jurkoviče (2011, str. 10) je hudba přirozenou součástí psychofyzického chování malých dětí, je jejich životním projevem, který prožívají celým tělem. Právě díky rozvoji hudebních a pohybových schopností tak můžeme naprosto nenuceně a přirozeně rozvíjet osobnost každého dítěte.

Hudba i rytmus jako léčebné prostředky jsou lidmi používány už od nepaměti. S existencí hudby se setkáváme u všech našich národů a etnických skupin. U přírodních národů se lidé skoro denně aktivně účastnili obřadů, rituálů se zpěvem a tancem. Tvořivá činnost jim tak pomáhala udržovat si zdravou, svěží mysl a duševní rovnováhu. Od malička se tak ve stylizovaných situacích, které si při tanci přehrávali, a v rytmickém pohybu učili „myslet tělem“ (Šimanovský, 2011, str. 16).

Už dávno také spojovaly venkovské matky výchovu a vzdělávání svých dětí s říkadly, písničkami, s tancem, s dětskými hrami a s řadou elementárních uměleckých projevů, jak je ostatně zaznamenali sběratelé 19. století (K. J. Erben, F. Bartoš a jiní). Toto spojení bylo téměř samozřejmé právě v útlém dětském věku (Jurkovič 2011, str. 10).

Hudba nás léčí již tisíce let. Oživuje kontakt člověka se sebou, harmonizuje a emočně sytí, pomáhá nám vyjádřit emoce. Podle indiánů píseň spojuje člověka s vlastním srdcem. Společný zpěv přináší všem zážitek souznění v jednom rytmu, pocitu síly, spolupráce a sounáležitosti a mírní agresi (Šimanovský 2012, str. 13).

Dnešní děti žijí ve světě, v němž je slyšet hudba na každém kroku. Je na rodičích a také učitelích, aby dítě tímto světem správně provedli. Dle Šimanovského (2011, str. 16) má bohatý tvořivý potenciál každé dítě, a pokud mu k němu nezahradí přístup necitlivá kritika, je schopno tento potenciál v životě plně uplatnit, což mu přináší uspokojení, zdravé sebevědomí a radost.

2 Hudební výchova na 1. stupni ZŠ

Předmět hudební výchova je zařazen do učebního plánu na většině našich běžných i alternativních školách. Je právem považován za plnohodnotný předmět. Dle mého je však k výuce tohoto předmětu na různých školách přistupováno různými způsoby. Někde může být hudební výchova brána spíše jako oddechový předmět. Na jiných školách se k vyučování staví adekvátně se vším, co učení hudební výchovy obnáší a vyžaduje. Na čem však dle mého názoru nejvíce záleží, je osobnost učitele hudební výchovy a jeho vztah k výuce. Od toho se odvíjí, jak děti hodiny přijímají a co si z nich odnášejí. Je důležité myslet na to, že zpívající paní učitelku nebo pana učitele vnímají školáci jako příklad, a přikládat tomu tak odpovídající váhu. Přáním každého pedagoga by mělo být to, aby žáky hudební výchova rozvíjela, ale také bavila a naplňovala příjemnými pocitem. Dle Koutského (2000, str. 3) je v dětech velký potenciál, dokáží toho mnoho, jen potřebují dobré vedení.

Cílem hudební výchovy je seznamovat žáky s bohatstvím hudební kultury naší i cizí a jejím prostřednictvím rozvíjet jejich estetické cítění i etické a světonázorové postoje. Ve školní hudební výchově, která má být komplexním, cílevědomým a plánovitým procesem, pak rozvíjet jejich hudební schopnosti a dovednosti. Ty umožňují všestrannou hudební aktivitu dětí, jejich hudební zážitky i kladný vztah k hudebnímu umění a aktivní podíl na hudebním životě naší společnosti (Sedlák a kol. 1985, str. 14).

Uvážíme-li, že výchova spojená s hudbou často zasahuje do menšího či většího lidského společenství, má výrazný podíl na rozvoji lidských vztahů, ale také zodpovědnosti za společné dílo, jímž kolektivní zpěv či taneční pohyb vždycky je (Jurkovič 2011, str. 10).

Velký skladatel Carl Orff své pojetí hudby pojmenoval jako hudbu elementární. Elementární hudba není nikdy hudba sama: je spjata s pohybem, tancem a řečí, je to hudba, již musí každý dělat sám, do níž je zapojen ne jako posluchač, ale jako spoluhráč. Elementární hudba je zemitá, přirozená, tělesná, pro každého naučitelná a zažitelná, dítěti přiměřená (Carl Orff v Hurník, Eben 1969, str. 5).

Hudba, pohyb a zpěv k sobě neodmyslitelně patří. Právě zařazení hudebních a pohybových činností do výuky na základních školách může nejlépe dopomoci k tvořivému rozvoji osobnosti dítěte. Předmět hudební výchova má podle osnov podněcovat, rozvíjet a kultivovat přirozenou potřebu dětí setkávat se s hudbou. Ve shodě

s hudbou se rozvíjí i pohybové dovednosti, probouzí a podporuje se umělecké cítění, tvořivost, fantazie. Hudebně pohybová výchova je tedy organickou součástí systému hudebních činností a každého hudebně výchovného procesu. Pomáhá k psychickému a fyzickému uvolnění, k získávání elementárních hudebních a pohybových znalostí a dovedností. Hudebně pohybová výchova není cílem hudební výchovy, je podnětem a prostředkem, který cíli napomáhá a esteticky jej obohacuje (Kulhánková 2010, str. 11).

2.1 Vymezení hudební výchovy v rámcovém vzdělávacím programu

Výuka hudební výchovy na běžných základních školách se řídí Školním vzdělávacím programem, který vychází z Rámcového vzdělávacího programu. Považuji tedy za důležité nyní vložit kapitolu, která se zabývá vymezením vzdělávacího oboru HV v RVP.

Zařazení HV v RVP pro základní vzdělávání

V RVP ZV je vzdělávací obor HV zařazen do vzdělávací oblasti s názvem Umění a kultura, společně s výtvarnou výchovou (RVP ZV 2023, str. 15). Vzdělávací oblast lze rozšířit o doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova (RVP ZV 2023, str. 113). Dále jsou v RVP přesně stanoveny očekávané výstupy žáků po ukončení 1. i 2. stupně základního vzdělávání (RVP ZV 2023, str. 83).

Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné než pouze racionální poznávání světa a odráží nezastupitelnou část lidské existence – umění a kulturu (RVP ZV 2023, str. 81).

Vzdělávání v této oblasti přináší umělecké osvojování světa, tj. osvojování estetickým účinkem. Při tomto procesu dochází k rozvíjení specifického cítění, tvořivosti, vnímavosti jedince k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému i k okolnímu světu. Součástí tohoto procesu je hledání a nalézání vazeb mezi druhy umění na základě společných témat, schopností vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot a přistupovat k nim s vědomím osobní účasti. V tvořivých schopnostech jsou rozvíjeny schopnosti nonverbálního vyjadřování prostřednictvím tónu a zvuku, linie, bodu, tvaru, barvy, gesta, mimiky atp. (RVP ZV 2023, str. 81).

Obsah učiva HV na 1. stupni základní školy

Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu

vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace (RVP ZV 2023, str. 81).

Hudební činnosti jako činnosti vzájemně se propojující, ovlivňující a doplňující rozvíjejí ve svém komplexu celkovou osobnost žáka, především však vedou k rozvoji jeho hudebnosti – jeho hudebních schopností, jež se následně projevují individuálními hudebními dovednostmi – sluchovými, rytmickými, pěveckými, intonačními, instrumentálními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a poslechovými (RVP ZV 2023, str. 81).

Obsahem vokálních činností je práce s hlasem, při nichž dochází ke kultivaci pěveckého i mluvního projevu v souvislosti s uplatňováním a posilováním správných pěveckých návyků.

Obsahem instrumentálních činností je hra na hudební nástroje a jejich využití při hudební reprodukci i produkci.

Obsahem hudebně pohybových činností je ztvárňování hudby a reagování na ni pomocí pohybu, tance a gest.

Obsahem poslechových činností je aktivní vnímání (percepce) znějící hudby, při níž žák poznává hudbu ve všech jejích žánrových, stylových i funkčních podobách, učí se hudbu analyzovat a interpretovat (RVP ZV 2023, str. 81-82).

Učivo HV na 1. stupni základní školy

Učivo je dle obsahu rozděleno do čtyř, již výše uvedených kategorií.

VOKÁLNÍ ČINNOSTI

- **pěvecký a mluvní projev** – pěvecké dovednosti (dýchání, výslovnost, nasazení a tvorba tónu, dynamicky odlišný zpěv), hlasová hygiena, rozšiřování hlasového rozsahu
- **hudební rytmus** – realizace písní ve 2/4, 3/4, 4/4 taktu
- **dvojhlas a vícehlas** – prodleva, kánon, lidový dvojhlas apod.
- **intonace, vokální improvizace** – diatonické postupy v durových a mollových tóninách, hudební hry (ozvěna, otázka – odpověď apod.)
- **záznam vokální hudby** – zachycení melodie písně pomocí jednoduchého grafického vyjádření (např. linky), nota jako grafický znak pro tón, zápis rytmu jednoduché písně, notový zápis jako opora při realizaci písně

INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

- **hra na hudební nástroje** – reprodukce motivů, témat, jednoduchých skladbiček pomocí jednoduchých nástrojů z Orffova instrumentáře, zobcových fléten, keyboardů apod.
- **rytmizace, melodizace a hudební improvizace** – tvorba předeher, meziher a doher a využitím tónového materiálu písňe, hudební doprovod (akcentace těžké doby v rytmickém doprovodu, ostinato, prodleva), hudební hry (ozvěna, otázka – odpověď), jednodílná písňová forma (a – b)
- **záznam instrumentální melodie** – čtení a zápis rytmického schématu jednoduchého motivu či tématu instrumentální skladby, využití notačních zápisů

HUDEBNĚ POHYBOVÉ ČINNOSTI

- **taktování, pohybový doprovod znějící hudby** – dvoudobý, třídobý, čtyřdobý takt, taneční hry se zpěvem, jednoduché lidové tance
- **pohybové vyjádření hudby a reakce na změny v proudu znějící hudby** – pantomima a pohybová improvizace s využitím tanečních kroků
- **orientace v prostoru** – utváření pohybové paměti, reprodukce pohybů při tanci či pohybových hrách

POSLECHOVÉ ČINNOSTI

- **kvality tónů** – délka, síla, barva, výška
- **vztahy mezi tóny** – souzvuk, akord
- **hudební výrazové prostředky a hudební prvky s výrazným sémantickým nábojem** – rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast a gradace, pohyb melodie (melodie vzestupná a sestupná), zvukomalba, metrické, rytmické, dynamické, harmonické změny v hudebním proudu
- **hudba vokální, instrumentální, vokálně instrumentální, lidský hlas a hudební nástroj**
- **hudební styly a žánry** – hudba taneční, pochodová, ukolébavka apod.
- **hudební formy** – malá písňová forma, rondo, variace
- **interpretace hudby** – slovní vyjádření (jaká je to hudba a proč je taková) (RVP ZV 2023, str. 84)

2.2 Vybrané metody v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

V následující kapitole se budu zabývat činnostmi a metodami vhodnými pro využití v hodinách hudební výchovy. Vždy nejprve krátce představím základní celek a následně se zaměřím na představení několika vybraných aktivit, ty budu využívat také v metodických listech v praktické části této práce.

Hudební výchova je předmět, ve kterém děti vykonávají mnoho činností najednou a ty se musí dobře a správně koordinovat, zpívají a zároveň kontrolují sluchem a provádějí korekce, přitom se doprovázejí na nástroj, musí zde být přesná souhra rukou a musí všechny funkce řídit a kontrolovat, a tak procvičovat rozdělení pozornosti (Koutský 2008, str. 3). Tyto činnosti nejsou žáci schopni provádět najednou. Při výuce hudební výchovy tak musíme postupovat v jednotlivých fázích. Začínáme vždy u nejjednodušších činností a až po jejich zvládnutí přecházíme ke složitějším. Vše učíme po jednotlivých krocích, které dále spojujeme.

Žákům postupně předkládáme různě náročné hudební aktivity, ve kterých zaujímají odlišné role – jsou zpěváky, instrumentalisty, choreografy, skladateli, improvizátory apod., i když zatím jen v elementární formě. Dochází tak k poznání sama sebe a svého místa v kolektivním tvoření. Je však důležité vycházet z momentálních schopností žáků, s nimiž pracujeme. Měli bychom vždy postupovat od hudebního zážitku k vědomostem, a ne naopak (Taylor, 2020, str. 2).

Do výuky hudební výchovy zařazujeme vokální činnosti (hlasová výchova – zpěv a práce s písní), které mají u dětí mladšího školního věku dominantní postavení. Učitel by se tedy měl věnovat péči o dětský hlas, s čímž souvisí také vytváření správných návyků a dovedností. Měli bychom žáky motivovat ke vhodnému spojení hudby a pohybu, jelikož právě pohyb je nejpřirozenějším projevem u malých dětí. Velmi důležité je, aby se děti učily vhodně se pohybovat v rytmu. Za tímto účelem zařazujeme cvičení, která využívají deklamaci textů spojené s rytmizací. Do výuky také zahrnujeme poslechové činnosti, které mají přispět k aktivnímu vnímání hudby. Dále jsou součástí výuky hudební výchovy také hudebně naukové aktivity. Dle (Taylor, 2020, str. 2) však nejsou v hodinách hudební výchovy na prvním stupni prioritní a nesměřují k osvojení co největšího množství teoretických pojmů či dat. Měly by být vybírány pouze s ohledem na jejich využití pro praktické hudební činnosti. Hudebně naukové poznatky můžeme rozdělit na ty, které se vztahují k tzv. hudební gramotnosti žáků a vycházejí ze zpěvních aktivit dítěte, a dále na ty, které vyplývají z percepčních poslechových činností a zahrnují porozumění

jednotlivým hudebně vyjadřovacím prostředkům (melodie, tempo, dynamika, rytmus apod.) a základním znalostem z nauky o hudebních nástrojích, hudebních formách (variace, kánon, rondo, malá písňová forma apod.) a dějinách hudby (zajímavosti o vybraných hudebních skladatelích).

Různé pohybové a taneční činnosti by měly být pravidelně zařazovány do výuky hudební výchovy, jelikož pohyb je důležitý pro rozvoj fyzické kondice, koordinace a rytmu u dětí. Je důležité, aby se děti co nejvíce pohybovaly. Podporuje to nejen jejich fyzické zdraví, ale také sociální interakci a týmovou spolupráci. Tyto aktivity mohou navíc zlepšit sebevědomí žáků a poskytují jim možnost kreativně se vyjádřit, a tak rozvíjet jejich umělecké a motorické schopnosti.

2.2.1 Rytmus a rytmická cvičení v hodinách hudební výchovy

V rytmu se zásadně formují a spojují všechny síly, které vedou k sebevyjádření, a tím i k tvořivosti. L. Gunterová

Základem hudebnosti dítěte je rytmické citění, které umožňuje prožívat rytmus (střídání dlouhých a krátkých hodnot), metrum (cítit přízvučnou, tj. první dobu v taktu) a pulzaci (vnímat pravidelné doby v taktu) a pohybem na ně reagovat, tedy vytleskat rytmus, přízvučnou dobu, chůzí a tleskáním vyjádřit pravidelnou pulzaci (Tichá 2007, str. 12).

Rytmus, pravidelné střídání uvolnění a napětí, je jedním ze základních projevů hudby a života vůbec. Rytmický tep srdce, střídání nádechu a výdechu i pravidelná peristaltika nás udržují naživu. Své rytmy má i mozková aktivita. Naše tělo je řízeno biorytmy, které souvisejí s kolotáním hvězd. A tak všechno, včetně našeho běžného jednání, má svůj rytmus (Šímanovský 2011, str. 40).

Děti vnímají rytmus, jestliže je hudba interpretována s odpovídajícím hudebním výrazem. Často reprodukuje rytmus nejen nohama, ale i rukama a celým tělem (Montessori 2017, str. 295).

Metodický postup v hudebně pohybové výchově vychází z jednoty slova, hudby a pohybu. Základem je rytmus, který je společný řeči, hudbě, tělesnému pohybu a tanci. Děti jej také zpočátku vnímají a prožívají snadněji než melodii. Proto nejúčinnější průpravou k hudebně rytmickým pohybům je výrazná rytmizace a deklamace slova. Rytmizované slovo rozvíjí smysl pro rytmus, dynamiku, tempo, někdy i barvu zvuku (Sedlák a kol. 1988, str. 201).

Na 1. stupni základní školy vycházíme z rytmu řeči, drobných slovesných útvarů (dětská říkadla, rozpočítadla, krátké básně) a dětských písní. Významnou roli tu hraje tzv. hra na ozvěnu. Postupně se snažíme obsáhnout základní rytmické prvky – rytmus v užším slova smyslu, metrum, takty a ostatní rytmy, které využíváme v rytmických doprovodech písní či říkadel, v rytmickém vícehlasu, kánonu i elementární improvizaci (Synek 2004, str. 46).

Možné prostředky k vyjádření rytmu jsou:

- **deklamace:** realizace textu (říkadla, básničky) se zvýrazněným rytmem,
- **hra na tělo:** využívání zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla (tleskání, pleskání, dupání, luskání),
- **hra na dětské hudební nástroje:** realizace rytmu prostřednictvím Orffova instrumentáře a jím inspirovaných rytmických hudebních nástrojů,
- **pohyb:** od imitace jednoduchých rytmicko-pohybových prvků, taktování, jednoduchých tanečních her a choreografií, až po rytmicko-pohybové improvizace na hudbu (Synek 2004, str. 38).

Hra na ozvěnu

Jedna z nejjednodušších her pro žáky, při které procvičujeme paměť, různé rytmické figury, pohybové schopnosti, přesnost a také pulsaci. Tato hra je založená na předvádění a následné opakování rytmických motivů.

Princip ozvěny: jeden předvádí rytmickou figuru a ostatní opakují totéž ve stejném tempu, délce, popřípadě dynamice.

Ozvěnu dělíme na:

- rytmickou – tu můžeme realizovat slovně, hrou na tělo, hrou na rytmické nástroje, hrou na melodické nástroje, vokálně-zpěvem na jednom tónu,
- melodickou – vokální (děti opakují modely zpívané učitelem),
- instrumentální – nejtěžší typ, který vyžaduje nejen vynikající sluch, tónovou představu, ale také výbornou orientaci na nástroji, na který bude dítě hrát (Koutský 2008, str.8).

U dětí vždy musíme začít základními rytmickými figurami. Pro vytvoření přesnější představy o rytmu propojujeme jednotlivé rytmické figury s notovým záznamem. Není nutné využívat noty. Je možné použít předem představených rytmických značek nebo také

pomocných slov, které uvádím níže. Tímto propojujeme sluchový a zrakový vjem. Děti se zároveň učí reagovat na grafický záznam hudby, aniž si musí uvědomovat, jak se jednotlivé noty jmenují a jakou mají hodnotu.

Vysvětlivky použitých znaků:

Grafický záznam	nota	pomocné slovo (rytmická slabika)
	♩	čtvrt'ová nota
-	—	čtvrt'ová pomlka
	♪ ♫	dvě osminové noty
		pomocné slovo TÁ
		pomocné slovo NIC
		pomocné slovo TYTY

Hru na ozvěnu lze využít v mnoha různých cvičeních v nepřeborném množství podob od nejjednodušších po složitější. Vždy však jde o imitaci rytmu (dále textu, pohybu, melodie) předvedeného učitelem či žákem. Imitace se tak stává nezbytným základem a odrazovým můstkem k rozvoji všech hudebních schopností (Synek 2004, str. 39).

Hra na tělo

Hra zbavuje napětí, křečovitého držení těla a rozvíjí schopnost přirozeně v rytmu zacházet s vlastním tělem a hlasem. Hrou na tělo je možné podobně jako hrou na Orffovy nástroje vyjádřit jakékoli téma, včetně základních emocí: strachu, hněvu, radosti, smutku, něhy a lásky (Šimanovský 2011, str. 47). Při vyučování využíváme hru na tělo také k nácviku reprodukce daných rytmických struktur.

U hry na tělo je zapotřebí začít od nejjednodušších a postupně postupovat ke složitějším modelům. Využit lze tleskání, pleskání do stehen, dupání nebo luskání prsty. Můžeme také zařadit jiné zvuky hlasu, jako je např. mlaskání a další nebo spojit hru na tělo s pohybem z místa. Když děti zvládají jednotlivé činnosti odděleně, lze je kombinovat. Opět platí, že začínáme od nejjednodušších činností po složitější. Při tleskání jsou ruce před tělem a dlaně jsou šikmo na sobě tak, aby se nemohly překlápět, a mohli jsme tleskat dlaní na dlaň. Dbáme na volný pohyb zápěstí, na pevné a protažené prsty. Ramena musí být dole a rozložená do stran. Lokty jsou odtážené od těla. Pleskání je tleskání dlaněmi do stehen. Pleskat lze také na boky, hrudník, kolena apod. Při dupání našlapujeme jednou nohou, přičemž nezvedáme kolena do výšky, spíše dupeme do hloubky. Podupy lze provádět na místě, ale také s pohybem. V pleskání a dupání vždy střídáme levou a pravou stranu těla. To, co si žáci osvojí při hře na tělo, pak snadno využijí při hře na rytmické a později i melodické nástroje.

Pokud potřebujeme vyjádřit hru na tělo graficky, opět zatím nepoužíváme u mladších žáků notový zápis. Délky not a pomlk jsou pro žáky v začátcích velmi abstraktním pojmem. K vyjádření a představení rytmu mladším dětem zařazujeme předem dohodnuté značky nebo pomocné rytmické slabiky. Tyto značky žákům předkládáme časem podle jejich zdatnosti a také s nimi postupně pracujeme.

Základními činnostmi této hry je:

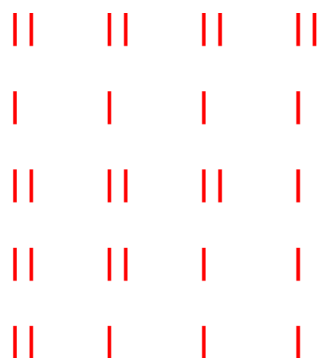
Tleskání

Pleskání

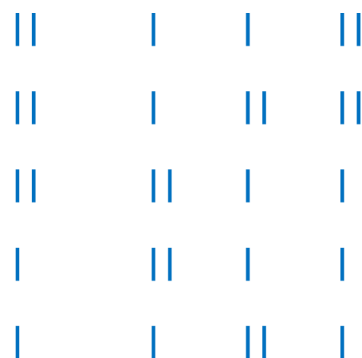
Dupání

Příklad hry na tělo:

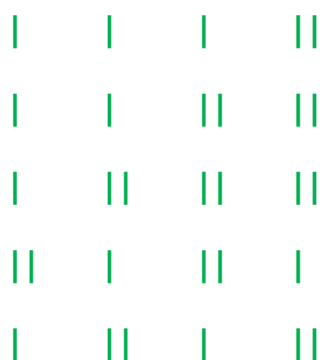
Pouze tleskání:

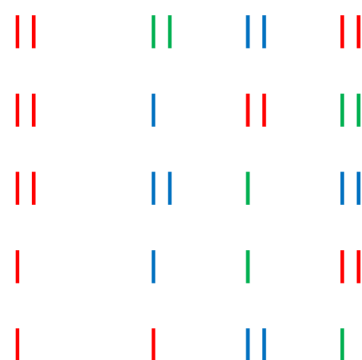
Pouze dupání:

Pouze pleskání:

Kombinace všeho:

Rytmizace slov a textu

Snažíme se o spojení rytmu slov a hudebního rytmu. Při aktivitách procvičujeme paměť, přesnost, cítění rytmu jednotlivých slov a trénujeme také pohotovost.

Nejprve vymýšlíme pouze slova vhodná k danému rytmu. Děti mohou uvádět příklady samostatně. Slova můžeme vybírat pouze ze zvoleného okruhu, který se nám hodí do výuky. Text stále provázíme hrou na tělo (např. tleskáním).

Př.: LIŠKA, MYŠKA, KOLO, MELE, SELE, TELE, NEBE, SOVA, VOSA, PRASE, AUTO

Stejně tak pracujeme s vymýšlením slov k dalším rytmům.

Př.: MOCHOMŮRKY, BORŮVEČKY, SLUNEČNICE, PETRKLÍČE, KOPRETINY

Př.: KOČIČKA, SLUNÍČKA, HŘEBÍČEK, ŠÍPEČEK, MĚSÍČEK, KOBLÍŽEK, VÁLEČEK

Př.: JED, LED, MED, SÝR, KŮL, HŮL, MÍČ, RÝČ

Dále je možné přejít také k rytmizaci slovních spojení, kde postupujeme stejně.

MALÝ PEPÍK

NAŠE ŠKOLIČKA

TÁTA HONZA

STRAKATÁ KOČIČKA

VSTÁVÁME RÁNO

NEJLEPŠÍ KOBLÍŽEK

K procvičení rytmizace textu je možné hrát několik her. Níže uvádím některé z nich.

Hra na otázku a odpověď

Hru vždy nejdříve začínáme pravidelným střídáním OTÁZKA, ODPOVĚĎ, OTÁZKA, ODPOVĚĎ. Poté můžeme zvolit jiné střídání otázek a odpovědí např. otázka

pouze na začátku a poté již děti říkají pouze odpověď, nejdříve otázka a potom domluvený počet odpovědí apod.

Hru můžeme vytvořit v různých obměnách, stačí jen vymyslet základní otázku. Ve školách bývá často využívána hra: Jak se jmenuješ?

JAK SE JMENUJEŠ?					
VERČA	VERČA				
KUBA	KUBA				
ALEŠEK	ALEŠEK				
MARKÉTKA	MARKÉTKA				
MARTÍNEK	MARTÍNEK				

JAKÉ ZNÁME OVOCE?					
HRUŠKA	HRUŠKA				
BANÁN	BANÁN				
POMERANČE	POMERANČE				
JAHODY	JAHODY				
BORŮVKA	BORŮVKA				

Hra na jídlo

Zvolíme si jednu základní rytmickou figuru. Každé dítě „si uvaří“ své jídlo a potom za podpory nástroje (bubínku, keyboardu – čtvrté noty) nabízejí, co uvařily.

♪♪	kaše, játra, kuře, chleba, houska, maso, mrkev, cukr...
♪♪♪	svíčková, knedlíky, brambory, uzené, vepřové...
♪ ♪ ♪ ♪	polívčička, knedlozelo, dobrá kaše, bramboračka, šunkafleky...
♪	med, sůl, lůj, pepř, buřt, rum, sýr...

Hra převzata od Koutského (2008, str. 11).

Hra na tělo s využitím slov a pohybu

K imitaci rytmických celků používáme pohyby znázorňující činnosti, které zároveň v rytmu vyslovujeme.

UČEŠEME VLASY				
OMYJEME BŘÍŠKO				
OSTŘÍHÁME NEHTY				
POŠKRÁBEME ZÁDA				
POHLADÍME KOLÍNKO				

Rytmus písniček a říkadel

Zpočátku můžeme dětem říci, že rytmus vytleskáváme, když tleskneme na každou slabiku (u dětských písní a říkadel to platí téměř na sto procent). Rytmus písně a říkadla, který nám může posloužit jako nejjednodušší doprovod, tedy naučíme děti poznávat a hrou na tělo a hudební nástroje realizovat. Procvičujeme v pořadí:

1. zpěv nebo deklamace,
2. zpěv nebo deklamace + rytmus (hrou na tělo a na hudební nástroje),
3. samostatný rytmus (hrou na tělo a hudební nástroje) (Synek 2004, str. 41).

Práce s říkadlem

Říkadla používáme v hudebně pohybové výchově pro různá zaměření:

- a) k navození nálady určitého prostředí, ročního období apod.,
- b) pro procvičení rytmu,
- c) zachycení pauzy,
- d) k vyjádření dynamických změn tempa (zrychlování a zpomalování),
- e) pro pochopení hudební formy (kánon, rondo),
- f) k vyjádření obsahu a nálady říkadla pohybem, u menších dětí pro pohybovou koordinaci, ilustrativní pohyby zvířátek apod.,
- g) jako rozpočítadla, na úvod roztačené písničky nebo pro spojení několika písniček do jednoho tematického celku kvůli zklidnění dětí po rušném pohybu, pro prostorovou orientaci a přípravu na další píseň, ale i pro zpestření bloku hudby a zpěvu (Kulhánková 1999, str. 16).

Rytmizace textu je jen východisko. Můžeme s říkadly a dalšími texty pracovat dále a upevňovat rytmické cítění a pulsaci. Nejdříve říkadlo musíme děti naučit. Je třeba vyhnout se několikanásobnému opakování. Při nácvičku můžeme zároveň procvičovat další složky hudebního výrazu (Koutský 2008, str. 13).

Práce s říkadly bude tím účinnější, čím větší bude zaujetí, s nímž je děti budou reprodukovat. Zpravidla proto bude vhodné, když předem v krátkém rozhovoru uvedeme děti do „dějové situace“ naznačené v říkadle. Přitom nepůjde v první řadě o objasňování a vysvětlování, ale hlavně o navození nálady, o vyvolání účinných představ (Hurník, Eben 1950, str. 11).

1. Přednes říkadla

Po úvodu do tématu nejprve předříkáme žákům říkadlo, které předvádíme ve velmi výrazném rytmu a živě ho také představujeme. Snažíme se co nejvíce upoutat pozornost žáků. Po případném dalším provedení vyzveme žáky, zda by zvládli text říci sami. Říkadlo nejprve opakuje celá třída, potom může následovat předvádění v menších skupinkách nebo samostatně. Dbáme především na správnou a zřetelnou artikulaci dětí.

Příklad říkadla:

CHODÍ LIŠKA LESEM				
POJĎ SEM, MYŠKO, POJĎ SEM				
JE TO MYŠKA MALIČKÁ				
NEBOJÍ SE ZAJÍČKA				
BAF, BAF, BAF,				-
NEBUĎ Z TOHO PAF.				-

Místo pouhého opakování říkadla můžeme říkat text v různých výrazových odstínech:

- unaveně, líně, smutně
- radostně, šťastně, vesele
- hrubě, přísně, hluboce
- pištivě
- klouzavě

- jako různé postavy (legrační klaun)
- jako různá zvířata (medvěd, skřívan, hlemýžď)
- rytmicky s hrou na tělo
- s domluveným pohybem
- možnosti lze také kombinovat
- říkadlo s mluveným doprovodem

2. *Spojení s pohybem*

Deklamaci můžeme spojit s hrou na tělo, kterou provádíme v rytmu říkadla. Nejprve opět procvičujeme s celou třídou, poté se můžeme zdokonalovat ve skupinách, nebo k rytmu říkadla stvoříme rytmický pohybový doprovod, jenž se svým tématem hodí k říkance, a tvoříme ho také z rytmu říkadla.

Návrh rytmického pohybového doprovodu:

CHODÍ LIŠKA LESEM – Pochodujeme a rukou obkresluje tvar stromu.

POJĎ SEM, MYŠKO, POJĎ SEM – V rytmu ukazujeme prsty pohyb. Přivoláváme myšku.

JE TO MYŠKA MALIČKÁ – Jdeme do dřepu.

NEBOJÍ SE ZAJÍČKA – Skočíme a ukazujeme prsty znamení, že se nebojíme.

BAF, BAF, BAF – Ruce okolo úst a předvádíme volání.

NEBUĎ Z TOHO PAF – ruce otevíráme do rozpažení a předpažíme.

3. *Říkadlo s mluveným doprovodem*

Z textu říkadla učitel vybere rytmicky výrazná slova nebo skupiny slov. K mému výše uvedenému říkadlu např.:

Opěrná slova:

LIŠKA			JJ
ZAJÍČKA			♪ J
CHODÍ LIŠKA			♪ ♪

Učitel je předříkává a děti následně několikrát opakují. Důležité je zachovávat stále stejné tempo. Nejprve učíme odříkávat pouze jedno z těchto slov. Za doprovodu opakování tohoto rytmického slova učitel pronese celou říkanku. Může ji přednášet také některý z žáků. Pokud je tato část zvládnutá, přejdeme ke společnému nácviku dalšího slova. Pak rozdělíme třídu na dvě skupiny, přičemž jedna polovina třídy odříkává v rytmu jedno opěrné slovo a druhý tým druhé opěrné slovo. Následuje přednes říkadla, při kterém kombinujeme obě opěrná slova. Pokud by i tato část byla zvládnutá, lze zkusit trojitý doprovod. Velmi důležité je odhadnout možnosti dané úrovně skupiny žáků. Nikdy bychom neměli jít přes jejich schopnosti. Ty se mohou u různých skupin dětí lišit. Z těchto slov můžeme vytvořit také předehtu, mezihry či dohru.

4. Rytmičká kánon

Rytmičká kánon může být velmi zábavný způsob, jak žáky naučit základy hudby a rytmu. V říkadlech se často používají jednoduché rytmické vzory, které se opakují v různých časových intervalech. Při deklamaci říkadla se žáci střídají v opakování různých částí textu, což vytváří efekt rytmického kánonu. K jeho vytvoření můžeme přistoupit, pokud žáci znají dobře rytmus procvičovaného říkadla. Nejprve vytváříme kánon dvouhlasy, až později tříhlasy nebo čtyřhlasy. Časový rozestup mezi jednotlivými nástupy hlasů můžeme volit různě. Rytmičká kánon v říkadlech může být také doplněn o pohybové prvky, jako je například tleskání, dupání, pleskání, luskání nebo skákání. To pomáhá dětem zapojit celé tělo do rytmického procesu a zároveň se bavit.

Příkladem je tzv. "vytleskávaný kánon", kdy děti opakují rytmický vzor, který je zahrnut do kánonu. Každý další hlas začíná opakovat vzor o několik úderů později, což vytváří zajímavý efekt posunutí a vrstvení rytmů.

Dalším příkladem je tzv. "rytmické ostinato", kdy některé děti opakují jednoduchý rytmický vzor, zatímco ostatní děti přidávají další vrstvy rytmů. Tento kánon může být také snadno upraven pro různé věkové skupiny a úrovně zkušeností.

Pro žáky je důležité naučit se poslouchat a reagovat na ostatní hudebníky v kánonu. Pomáhá jim to rozvíjet schopnost komunikace a spolupráce v rámci třídního hudebního uskupení.

5. *Zapojení rytmických nástrojů*

Jakmile žáci zvládnou základní rytmické modely spojené s hrou na tělo, mohou je následně předvádět také při hře na různé dětské nástroje. Je možné využít drobné bicí nástroje z Orffova instrumentáře (chřestítka, tamburíny, drobné činelky, triangly, bubínky, tympány a další). O možnostech hry na dětské hudební nástroje a Orffově instrumentáři se blíže rozepisují v následující podkapitole.

2.2.2 **Hra s předměty a nástroji v hodinách hudební výchovy**

Hra na hudební nástroje má velký význam pro rozvoj hudebnosti dětí. Právě díky hře na dětské hudební nástroje jsou schopni žáci získávat pozitivní vztah k hudbě. I děti, které nejsou dobrými zpěváky nebo děti méně hudebně rozvinuté, mohou při hře na hudební nástroj zažívat potěšení a úspěch a vnímají tak hudební výchovu mnohem kladněji.

Hudba často zlepšuje školní výkony dítěte. Sami pedagogové dnes připouštějí, že vzdělávání je příliš verbální a zaměřené na levou hemisféru, kdežto hraní na hudební nástroj je neverbální činnost, rozvíjí pravou mozkovou hemisféru a přispívá k celkové vyváženosti (Tovin, Boyd 2007, str. 11).

Instrumentální činnosti jsou důležitou složkou při hodinách hudební výchovy. Koutský (2008, str. 24) uvádí, co je jejich přínosem.

- Jsou výrazným prvkem aktivizace, děti mají zájem a chtějí hrát na tyto nástroje.
- Výrazně pomáhají dětem málo hudebně rozvinutým, mohou se zbavit ostychu a zapojují se do hodin.
- Výrazně pomáhají při rozvoji rytmického cítění.
- Pomáhají při rozvoji sluchu bez vokálních činností.
- Slouží jako výborná podpora intonace při vokálních činnostech, zpřesňují ladění.
- Jsou výborným nástrojem pro hudební tvořivost dětí.
- Umožňují dětem samy si doprovázet vokální projev. Mohou si samy řešit problematiku hudebního řešení doprovodu písní.
- Rozvíjejí pohybové činnosti, zpřesňují pohybové činnosti rukou a celého těla.
- Umožňují provádět kontrolu svých hudebních představ.

Hra na elementární nástroje nevyžaduje žádné zvláštní znalosti, zato přináší radost ze spontánního muzicírování a je skvělou průpravou ke hře na nástroje s náročnější technikou hry (Šimanovský 2011 str. 81).

Dětské hudební nástroje nemohou nahradit hru na klasický nástroj; jsou však jejím vhodným předstupněm. Umožňují dětem hudebně se projevit bez další technické přípravy, která je nutná při hře na klasické hudební nástroje (Sedlák a kol. 1988, str. 179).

Orffův instrumentář

Myšlenka dát všem dětem do rukou hudební nástroje vhodné pro souborovou hru, snadno ovladatelné a schopné i při minimální zručnosti vydávat kvalitní zvuk, vedla německého hudebního skladatele a pedagoga Carla Orffa (1895-1982) k vytvoření tzv. Orffova instrumentáře (Synek 2004, str. 47). Žáci mohou na tyto nástroje hrát bez nutnosti předchozího hudebního vzdělání. Tímto způsobem se daří rozvíjet jejich hudební schopnosti a kreativitu. Orffovy nástroje jsou u žáků oblíbené právě pro svou jednoduchost a zábavnost a měly by tak být v hodinách hudební výchovy častokrát využívány.

Plného uplatnění našly dětské hudební nástroje v pedagogickém díle C. Orffa, zvaném *Schulwerk*. Orff vypracoval návrh zhotovení nových dětských nástrojů, které se společně s jeho dílem rozšířily do celého světa. Používá se jich i v české adaptaci Orffova Schulwerku („Česká Orffova škola“) (Sedlák a kol. 1988, str. 179).

Kuřík s Orffovým instrumentářem obsahuje sadu bubínků, činely, ozvučná dřívka, triangel, škrabky, metalofon, paličky atd. S těmito nástroji se dá provozovat řada her a činností rozvíjejících smysl pro rytmus, intonaci a souhru, odvahu projevovat se přede všemi přirozeně a po svém, bez nadměrného sebeuvědomování a ostychu. Umožňují také hráčům vybit nahromaděné vnitřní napětí, a tak vedou k uvolnění. Carl Orff se inspiroval světem dětí, jejich přirozenými projevy, hrami a rozpočítadly, říkankami, které děti spojují pohybem. Lektor nebo učitel, který takto pracuje s dětmi, by měl přizvat ke spolupráci rovněž své „vnitřní dítě“, tedy tu složku osobnosti, která mu (podle transakční analýzy) umožňuje spontánně a s radostí tvořit a podílet se na procesu hry (Šímanovský 2011, str. 81).

Níže jsou vypsány vybrané jednotlivé nástroje společně s krátkým doporučením, jak na ně hrát.

1. Nástroje rytmické:

- Bubínek

Na bubínek můžeme hrát měkkou paličkou, třením prstů o blánu nebo úderem prstů do bubínku.

- Činely
Činely jsou v různých velikostech. Používají se také prstové činely. Na činely je možné hrát úderem o sebe, na větší činely pak hrajeme v počátcích výhradně paličkou.
- Hůlky, ozvučná dřívka
Ozvučná dřívka nebo hůlky jsou malé dřevěné tyčinky, které jsou obvykle párovány a třeny spolu, aby vydaly zvuk. Hůlky držíme tak, aby konce zůstaly volné, nejlépe mezi ukazováčkem a palcem.
- Chřestítko
Duté těleso, které obsahuje pohyblivý materiál, jenž při zatřesení vydává zvuk. Chřestítko je také možné vyrobit společně s žáky z různých materiálů.
- Triangl
Triangl se skládá z kovového trojúhelníkového tvaru, který je zavěšený na jednom konci na provázek. Hraje se na něj pomocí kovové tyčinky, která se dotýká jednoho ze stran trojúhelníku. Zvuk, který triangl vydává, závisí na velikosti a tloušťce kovu, stejně jako na síle úderu.
- Tamburína
Tamburína se skládá z kruhového rámu, na který jsou připevněny destičky nebo rolničky. Jsou umístěny kolem obvodu rámu a při hraní na tamburínu jsou třeseny nebo tleskány, aby vytvářely rytmický zvuk.

2. Nástroje melodické:

- Zvonkohra
- Metalofon
- Xylofon

Melodické nástroje tvoří jádro Orffova instrumentáře. Tyto hudební nástroje jsou velmi dobře promyšlené hudební stavebnice, které mají naladěné destičky neboli kameny uspořádané podobně jako jsou u klavíru, na něž se hraje údery měkkou paličkou. Xylofon má kameny dřevěné a metalofony a zvonkohry mají kameny kovové. V začátcích si na ně nastavujeme pouze pětitónovou řadu (c – d – e – g – a) nebo také ty tóny, které má ve vybrané písni nástroj hrát.

Vynecháním půltónových kroků vzniká pentatonické uspořádání tónové řady. Takovéto uspořádání je dětem blízké. Připouští snadné a velké možnosti hudební improvizace. Rozsáhlé množství dětských říkadel a rozpočítadel bývá intonováno právě v této tónové řadě.

Při výuce a hře na Orffovy nástroje je nutné postupovat od jednodušších po složitější nástroje celého instrumentáře. Pokud žáci zvládnou základní rytmické modely při „hře na tělo“, mohou je přenášet na drobné bicí nástroje, jako jsou např. tamburína, triangel a činely. Ze strany učitele je vyžadováno základní poučení a návod ke hře na tyto nástroje: způsob a síla úderu, uvolněnost těla a paží, držení hudebních nástrojů. Po seznámení se základními pokyny, po prvních zkušenostech a také zacvičení žáci zvládají již od prvních písni seznamovat se s melodickými nástroji typu metalofon, xylofon, zvonkohra.

Při hře na Orffův instrumentář je velice důležité věnovat pozornost i pomlčkám, které mají zejména v rozsáhlejší skladbě významnou hudební úlohu. Též dynamiku hudebního projevu dětí bychom měli vhodně korigovat (Jurkovič 2011, str. 121).

Příklady využití Orffova instrumentáře v hodinách hudební výchovy:

- Žáci mohou využít hudební nástroje k vytvoření jednoduchého rytmického vzoru a melodického motivu. Vždy se postupuje od jednoduchých po složitější obměny.
- Orffovy nástroje dobře poslouží také k vytvoření rytmického doprovodu pro písně a melodie, např. je příhodná tamburína, rolničky, dřívka. Děti pokročilejší ve hře na Orffovy nástroje mohou pro melodický doprovod písně vhodně využít metalofonů a xylofonů.
- Nástroje Orffova instrumentáře můžeme také kombinovat s hrou na další hudební nástroje. Využití kytary nebo flétny umožňuje zapojení učitele, příp. žáka, který hraje na nějaký hudební nástroj, do hudebního uskupení a smelí tak požitek z celé souborové hry.

Další neobvyklé hudební nástroje

Boomwhackers

Boomwhackers jsou hudební nástroje tvořené plastovými dutými trubicemi různých délek, které při úderu vydávají různé tóny, a jsou obvykle laděny podle chromatické stupnice, mají různé barvy, což umožňuje hráčům snadno rozlišit tóny a vytvářet různé hudební vzory.

Hra na Boomwhackers je obvykle kolektivní a interaktivní aktivita, která může být poutavou součástí hudebního vzdělávání nebo hudebních vystoupení. Hráči mohou tleskat trubicemi do rukou nebo na různé povrchy tak, aby vytvořili různé rytmické vzory a melodie. Odlišné délky trubic odpovídají rozmanitým tónům, což umožňuje hráčům hrát jednoduché písničky nebo doprovázet hudbu. Boomwhackers jsou u žáků oblíbené pro svou snadnou použitelnost, přenositelnost a schopnost vytvářet zábavné a melodické zvuky bez nutnosti předchozí hudební zkušenosti.

Obrázek 2: Boomwhackers

Obrázek 1: Noty vytvořené žáky

Bicí zvonky

Zvonky jsou hudební nástroje, které jsou tvořeny malými zvonky, obvykle vyrobenými z kovu a plastu. Hraje se na ně jemným úderem do vrchní části zvonku, který pak vydá tón. Zvonky při hraní musí být položeny na tvrdé podložce na stole nebo na zemi. Sada obsahuje 8 zvonků různých barev podle daného tónu (tóny c1, d1, e1, f1, g1, a1, h1, c2). Každá barva noty představuje jednu barvu zvonku. Děti tak podle barevných

zvonků a k nim přiložených předepsaných not mohou zahrát snadné melodie a jednoduché písně.

U ozvučných trubíc Boomwhackers i u bicích zvonků je nutné žáky upozornit na to, že jsou značené podle amerického označení (tón h1 je zde značen jako B). Při prvním seznámení s těmito nástroji vždy nejprve žákům předvedeme způsob hry na ně. Následně si žáci způsob hry sami zkouší. Vždy však z nástrojů nejprve vyskládáme barevnou řadu podle diatonické stupnice C dur.

Obrázek 3: Zvonky

Vlastní výroba jednoduchých hudebních nástrojů

Důležitou činností v hodinách hudební výchovy může být výroba vlastních hudebních nástrojů. Nejenže takto můžeme obohatit zvukové spektrum hudebních nástrojů, které již žáci znají, ale můžeme také velice vhodně propojit činnosti hudební výchovy také do jiných předmětů, jako jsou výtvarná výchova nebo pracovní činnosti. Tato aktivita je také vhodná v případě, že ve škole nejsou dostatečné podmínky pro výuku hudební výchovy. Pro žáky je velkým přínosem, že hrají na něco, co si sami vyrobili.

Chřestidlo z obalu od Kinder vajíčka

Z prázdného obalu od hračky, která se nachází v Kinder vajíčku, můžeme vyrobit chřestidlo. Prázdné balení naplníme zhruba do poloviny rýží, uzavřeme a přelepíme páskou tak, aby se nám obsah nemohl vysypat. K výplni je možné využít také jiných surovin, které najdeme běžně v domácnosti, jako jsou např. kuskus, hrách, čočka a jiné. Pokud použijeme více sort surovin k naplnění obalů, získáme také více druhů rozmanitých zvuků nástrojů. Různé obsahy je také možné kombinovat. Pokud využijeme

několik druhů materiálu, můžeme také společně s žáky připravit sluchové pexeso. Vždy dvě balení od vajíček naplníme přibližně stejným počtem shodných druhů surovin a žáci pak mohou hledat dvojice totožných zvuků.

Obrázek 4: Chřestidla vytvořená žáky

Panova flétna z brček

Jeden z nejstarších dechových hudebních nástrojů Panovu flétnu můžeme v jednoduché verzi vyrobit z plastových brček na pití. Seřadíme si jich před sebe na stůl 10 – 12 a sestřiháváme je tak, aby se jejich délka postupně zmenšovala přibližně o jeden centimetr. Brčka podélně slepíme lepicí páskou. Při změně délek jednotlivých brček nebo při zastřížení brček šikmo bude nástroj měnit svůj zvuk. Můžeme tak s žáky zároveň experimentovat s různými druhy tónů.

Obrázek 5: Panova flétna vytvořená žáky

Skleněná harfa

Se staršími žáky můžeme pomocí rozmanitých typů sklenic vytvořit vlastní skleněnou harfu. K vytvoření je nutno použít skleničky s úzkým krajem, které naplníme vodou v různých poměrech. Žáci pak přejíždí navlhčenými prsty po krajích sklenic, čímž vznikají rozdílné tóny.

Obrázek 6: Skleněná žába vytvořená pro žáky

Takových podobných hudebních nástrojů lze společně s žáky vytvořit nepřeberné množství. Stačí se jen dívat okolo sebe a snažit se poznávat různé předměty a jejich možnosti. Spousta předmětů naší denní potřeby se může při troše představivosti a také zručnosti hezky rozezvučet. Mnoho věcí se pak stane hudebním nástrojem a je vhodné k tomuto zjištění žáky navést.

2.2.3 Vokálně intonační činnosti

Vokálně intonační činnosti se týkají způsobu, jakým jedinec používá svůj hlas. Jsou důležité při nácviku každé nové písně. Zahrnují různé prvky, jako je melodie hlasu, rytmus, tempo a dynamika.

Vokální intonace nesmí být chápána úzce jako ohraničená a izolovaná činnost, cíl vyučování nebo jen cesta ke zpěvu z not, ale jako nejúčinnější prostředek rozvoje hudebnosti jedince a v širších souvislostech i služka jeho duševního vývoje. Je-li zajištěn její tvořivý charakter, stává se i zdrojem uspokojení ze samostatně objevené a vytvářené hudby. Je proto třeba, aby v prvních ročnících základní školy byly vytvořeny její pevné základy a propracován důkladně i metodický postup, který by se stal východiskem pro práci ve vyšších ročnících (Sedlák a kol. 1988, str. 156).

Každý hlas má dar zpívat. Každý lidský hlas v sobě skrývá značné předpoklady. Aby se mohly plně prosadit, je třeba nebránit přirozenému hlasovému projevu, ale naopak procvičovat hlas v plném rozsahu a znění (Tichá str. 11, 2009).

Čistý zpěv závisí na správném tvoření zpěvního hlasu a na rozvinutých hudebních schopnostech, jako jsou hudební sluch, paměť, představivost, rytmické citění a tonální vnímání. Hlasová výchova má za cíl učit děti především správným pěveckým návykům, rozvíjet dětský hlas a zároveň ho také chránit před poškozením.

Hlasová hygiena a rozezpívání

Hlasová hygiena se zařazuje většinou na začátek hodiny. Její součástí jsou dechová a artikulační hlasová cvičení, vyplývající z tématu, kterému se chceme v následujících činnostech věnovat. Správný dech, artikulace a rozezpívání jsou předpokladem pro dobrou deklamaci i pro zpěv.

Dechová cvičení slouží k posílení a zlepšení kontroly nad dechem, což je základní předpoklad pro kvalitní zpěv a mluvený projev. Tato cvičení zahrnují techniky, které učí správné dýchání z bránice, zlepšují kapacitu plic a podporují plynulý a rovnoměrný tok vzduchu. Příkladem dechového cvičení může být např. trénink dlouhého a kontrolovaného výdechu pro udržení stabilního tónu nebo střídání rychlých a pomalých nádechů a výdechů pro zlepšení flexibility dechu.

Artikulační cvičení se zaměřují na zlepšení pohyblivosti a koordinace mluvidel (jazyk, rty, čelist) a na jasnou výslovnost jednotlivých hlásek a slov. Tyto výcviky pomáhají při tvorbě čistého a srozumitelného zvuku, což je pro zpěváky důležité. Příklady artikulačních cvičení mohou zahrnovat např. rychlá říkadla a jazykolamy, cviky s různými polohami jazyka a rtů nebo opakování jednotlivých hlásek nebo zvuků.

Vhodné je použít také obličejovou gymnastiku. Ta je v hudební výchově důležitou součástí přípravy na zpěv. Procvičování pomáhá uvolnit a posílit svaly obličeje, což vede k lepší artikulaci, výraznosti a celkové hlasové technice. Příkladem obličejové gymnastiky může být např.: opakované zívání, protažení rtů do širokého úsměvu a následné našpulení rtů nebo kroužení jazykem po vnitřní straně rtů a tváří.

Rozezpívání je další důležitou složkou hudební výchovy, mělo by být součástí každé vyučovací hodiny, ve které budeme provádět jakékoliv vokální činnosti. Základním úkolem rozezpívání je příprava všech svalových skupin, které se podílejí na vokálních činnostech, na plnohodnotnou práci (Koutský 2008, str. 43).

Koutský (2008, str. 43) také uvádí zásady pro procvičování jednotlivých prvků:

- a) Dětem je třeba vysvětlit účel cviku a naučit děti, aby si tento cvik uvědomovaly.

- b) Při nácvičku i procvičování jednotlivých cviků se zaměříme na jeho přesné provádění.
- c) Každý nový prvek je třeba co nejdříve procvičit a upevnit jej.

Při rozezpívání je důležité začít v poloze, kterou všechny děti zvládnou, a na malém tónovém rozsahu, třeba jen na jednom tónu. Dále motiv posouváme po půl tónech nahoru nebo dolů. Pokud budeme v hodině pracovat s písničkou, ve které se vyskytují nějaké intonační problémy nebo obtížnější místa, můžeme se na to připravit v rámci rozezpívání.

Práce s písní

Pěvecké aktivity jsou pro žáky velmi prospěšné z hlediska rozvoje hudebních schopností a také komunikace. Zpěv umožňuje žákům lépe vnímat obsah písní, protože jsou aktivně zapojeni do interpretace textu a hudby. Kromě toho, že se žáci učí správně zpívat, také rozvíjejí dovednosti v oblasti rytmu, melodie, výslovnosti a intonace.

Každé dítě chce žít v harmonii i s tátou a mámou, s vrstevníky a s celým světem, se sebou samým. Každé touží po lásce a souladu s těmi nejbližšími. Často se potřebuje zorientovat a najít hranice svých povinností a práv a svých možností. Příběhy písní vyprávějí, čím postavy žily a jak jednaly v situacích podobných těm, které prožíváme i dnes v běžném životě. Práce s nimi přináší dětem cennou životní zkušenost, oživí výuku a podporuje osobní rozvoj (Šimanovský 2012, str. 9).

Práce s písní, která tvoří podstatnou část hodin hudební výchovy ve škole, je základem estetického a etického rozvoje dítěte. Píseň je miniaturním hudebním dílem, které zachycuje realisticky myšlení, cítění i životní postoje lidí všech dob; je sebevyjádřením národa a jeho znějícími dějinami. Obsahuje hudební prvky a intonace, jejichž osvojení je klíčem k pochopení národní hudby. Její obsah a hudební výstavba jsou jednoduché, působivé i v jednohlase a snadno pochopitelné i lidem bez hudebního vzdělání. Lidová píseň je tonální, a proto přiměřená i nejmladším dětem. Zpěv písní ve škole plní celou řadu výchovných a vzdělávacích úkolů (Sedlák a kol. 1988, str. 205).

Právě lidové písně u nás mají neobyčejně velkou tradici. Pro svoji přirozenou melodiku, poetičnost textu, někde taneční rytmus, jinde jímavou lyriku jsou stále prvním přirozeným stupněm při seznamování dětí s hudbou (Kulhánková 2011, str. 12).

Jednotlivé písně by měly tvořit určitý řetězec, na kterém se postupně budují jednotlivé dovednosti a děti se postupně seznamují s jednotlivými prvky a jevy a na dalších písních si je upevňují. Každý učitel by si měl uvědomit, co všechno v sobě jednotlivé písničky

skrývají, co všechno se s tou písničkou dá udělat, a potom se rozhodnout pro to, co v daném okamžiku můžou s písni udělat. Rozhodnout se také podle schopností dětí, podle všech technických možností i podle svého plánu, s jakou písni budu pracovat v budoucnosti a co s ní budu dělat (Koutský 2008, str.83).

Příklad metodického postupu nácviu písňe:

1. úvod a motivace
2. předvedení písňe učitelem
3. společné povídání o písni, vysvětlení neznámých slov, dojmy z písňe
4. nácvik písňe
5. zpěv písňe
6. práce s písni, např. vytvoření doprovodu k písni

Úvod a motivace

Na začátku každé hodiny je základním úkolem každého učitele získat pozornost dítěte. Je nutné vzbudit u dětí zájem a chuť se novou písničkou naučit. Dle Sedláka (2008, str. 206) je to především úvod a motivační fáze, která má mobilizovat pozornost a zájem, vytvořit emocionální atmosféru a potřebu dítěte si píseň zazpívat. Současně uvádí dítě do myšlenkového okruhu písňe a do situací, v nichž se odvíjí její děj.

Nácvik písňe

Můžeme také dětem pustit nahrávku písňe. Nejlepší však je, pokud píseň nejprve předvádí učitel nebo učitelka. Interpretace ze strany pedagoga musí být vždy dobře připravená, aby umocnila motivaci dětí. Ty tak získávají představu o tom, jak má přednes písňe vypadat. Dále je možné zapojit besedu o písni, kdy si děti společně povídají o tom, jaké mají z písňe pocity a o čem píseň je. Tímto prvkem propojujeme hudební činnosti také se čtenářkou gramotností.

Nacvičování nových písni je také vhodné obohatit netradičními nácviky písni, kdy pouze učitel píseň žákům nepředvede zpěvem, ale zařadí nějakou zajímavou aktivitu, která žákům napomůže s lepším zapamatováním písňe, zároveň žáky mnohem více vtáhne a motivuje ke zpěvu dané písňe. Jako netradiční nácviky písni je možné zařadit např.: spojení písňe s říkadlem, s literární předlohou, různé didaktické hry nebo také různé formy dramatizace či pohybového doprovodu. Při seznamování s novou písni pak vždy platí, že zaznění nové písňe vždy předchází vybraná aktivita.

Důležitý útvar, který je součástí každé písničky, je motiv. Na jednotlivé motivy (úseky) si můžeme rozdělit každou píseň. Abychom si ji rozčlenili na jednotlivé úseky, zazpíváme si ji po částech. A přesně na takovéto krátké motivy píseň rozvrhneme, když ji nacvičujeme, hlavně především, jestliže je píseň složitější. Nikdy neučíme žáky celou píseň najednou.

Př.:

Prší, prší, jen se leje.

Kam, koničky, pojedeme?

Pojedeme na luka.

Až kukačka zakuká.

Kuku, kuku.

Kukačka už zakukala.

Má panenka zaplakala.

Kukačko, už nekukej.

Má panenka, neplakej.

Nejprve musíme děti píseň dobře naučit, musí ji zvládat po stránce rytmické, intonační i obsahové. V hodině pak opakujeme celou nacvičenou píseň alespoň 2x, pak ji můžeme zopakovat ještě v závěru hodiny. Využít lze také doprovod dětí na rytmické a melodické hudební nástroje, ztvárnění pohybem či hrou na tělo.

2.2.4 Hudební zápis a jeho četba

Hudební zápis je důležitou součástí hudební výchovy. Skládá se z několika základních prvků: z not, rytmických značek a dalších symbolů, které se používají k zápisu písní a hudebních skladeb. Žáci postupně zvládnou číst a psát noty a porozumět hudební notaci. V rámci výuky hudebního zápisu se děti učí rozpoznávat různé druhy not, jako jsou například noty celé, půlové, čtvrté a osminové, rytmické značky jako pauzy a klíče. Tyto teoretické znalosti se žáci cvičí vnímat a používat postupně a na sebe v navazujících krocích.

Pro upevnění a lepší pochopení hudební teorie a celého zápisu je důležité propojovat teorii s praxí, a to využitím různých hudebních nástrojů včetně Orffova instrumentáře nebo právě výše popisovaných zvonků. Posiluje se tím nejen zručnost hry na nástroje, ale také schopnost porozumět hudební notaci, kdy si žáci mohou uvědomit, že např. za notovou značkou se ukrývá opravdový tón. Při seznamování s tóny tak vždy zařazujeme pro představení co největší množství různých hudebních nástrojů, na kterých žákům ukazujeme, že se tóny dají na nástroj zahrát. Např. pokud budeme žáky seznamovat s tónem e1, některý z žáků může hrát tón na zvonek, jiný na Boomwhecker, další na zvonkohře a v poslední řadě také mohou žáci vyloudit tón na klavíru nebo klávesách. Klavír je také možno barevně označit, aby žáci přesně věděli, jakou klávesu mají zahrát.

Obrázek 7: Barevné označení kláves

Obrázek 8: Ukázka propojení tónu a noty

Z hlediska orffovské práce není podstatné, na kterém stupni počáteční hudební výchovy žáci začnou psát a číst noty. Rytmus je v zásadě možno zaznamenávat už od prvních hodin. Není rozhodující, zdali to bude záznam obrazný (např. různě dlouhé čáry) nebo záznam pomocí skutečných not (Hurník, Eben 1969, str. 14).

2.2.5 Hudebně pohybová výchova

Žáci mají potřebu pohybu a zcela přirozeně reagují na hudbu pohybem. Je tedy velmi důležité jim při hodinách hudební výchovy dopřát k pohybu dostatečný prostor. Žáci by neměli při hudebních činnostech pouze stát a sedět. Měli by dostat potřebný prostor k vyjádření svého hudebního prožitku svým celým tělem.

Společným prvkem hudby a pohybu je rytmus. Děti se učí nejen reagovat na rytmus, ale postupně poznávají i další prostředky hudby, jako je tempo, metrum, dynamika, melodika, výrazová složka, formální členění hudby, harmonické napětí a uvolnění atd. (Koutský 2008, str. 108).

Smyslem hudebně pohybové výchovy ve škole je kultivovat tělesné pohyby dětí a usměrňovat je tak, aby prohlubovaly a umocňovaly hudební vnímání a hudební prožitek, rozvíjely hudební představy, fantazii, obohacovaly hudební fond dětí a vedly k rychlejšímu poznávání hudebně výrazových prostředků a jejich funkcí. Tělesným pohybem může dítě vyjádřit i své vnitřní ladění, náladu vyvolanou hudbou, spojit senzorycké a pohybové schopnosti a rozvíjet senzorycko-motorickou inteligenci (Piaget) (Sedlák a kol 1988, str. 200).

Při všech pohybových činnostech musíme dbát především na vytvoření správných pohybových návyků. Chybné držení těla nebo špatně prováděný pohyb musíme ihned opravovat.

Správný postoj

- váha na přední části chodidla, pocit odlehčených pat
- osa těla nakloněna mírně vpřed
- hýžd'ové svaly zpevníme tak, aby osa pánve byla skoro kolmá, protažení pánve vzhůru
- břišní stěnu zatlačíme jemně vzad
- lopatky táhneme dolů
- ramena rozložíme do šířky a jemně táhneme dolů
- hrudní kost vyneseme vzhůru
- temeno hlavy směřuje vzhůru (Kulhánková 2000, str. 18)

Když začneme nacvičovat písničku či říkadlo s pohybem, musíme si samozřejmě – třeba jen v duchu – vytvořit jakýsi postup, tj. rozebrat vše, co chceme mít ve finální formě, na jednotlivé „kamínky“ a ty nacvičit odděleně, třeba úplně na jinou hudbu, bez hudby, za doprovodu bubínku apod. Po zvládnutí jednotlivých prvků je potom skládáme dohromady a písničku po částech tvoříme. Děti by jinak ztrácely zájem, kdybychom například nějaké pohybové říkadlo opakovali celé stále znovu a znovu od začátku jen kvůli jednomu obtížnějšímu pohybu (Kulhánková 1999, str. 9).

Hudebně pohybovou výchovu můžeme rozdělit na následující oblasti:

Hudebně pohybová improvizace

Pohybová improvizace je pro děti přirozená. Vhodná je již pro malé děti přibližně od čtyř let. Dle Šimanovského (2011, str. 93) rozvíjí řadu cenných schopností: smysl pro rytmus, pro spolupráci, pro pohybovou koordinaci, muzikálnost, tvořivost a schopnost spontánně vyjadřovat vlastní emoce. Učíme děti schopnosti ovládnout prostor a pomocí rytmu těla vyjádřit svůj prožitek nebo určité sdělení. K tomu nám pomáhají nejlépe dětské hry spojené s dětskými písničkami.

Může se stát, že se děti budou ostýchat improvizovat pohybem. V takovém případě je dobré nejprve začít hudebně improvizovat všichni společně. S dětmi vytvoříme kruh, který pro ně bude představovat bezpečí. Chytíme se za ruce, což dětem pomůže dodat klid, jistotu a odvalu.

Taneční výchova

Cílem taneční výchovy je především naučit žáky základním tanečním prvkům, jako jsou: základní kroky, chůze, poskoky, otočky apod. Taneční aktivity mohou zahrnovat různé styly tance, jako je moderní tanec, lidový tanec nebo také klasický balet. Každá činnost musí být přizpůsobená věku a úrovni žáků.

Estetické a citové působení písně, její etickou hodnotu, můžeme pochopit a zažít jedině tehdy, když si ji zazpíváme a třeba i zatančíme. Vždyť tanec je od pradávna spojen s písní a hudbou v nejhlubší citový prožitek (Kulhánková 2011, str. 3). Do pohybových činností tedy zapojujeme také taneční prvky. Učíme žáky primární kroky a také základní tance. Lidové tance vždy vybíráme úměrně věku a technickým schopnostem našich dětí. Dle Kulhánkové (2000, str. 12) je při nácvičování lidových tanců nutné udržet charakter tance, u tanců figurálních ponechat danou figuru. Na základě pohybové zásoby tanečních kroků – chůze, běhu, cvalu, přísunného, přeměnného a poskočného kroku, později valčíkové

chůze a kroku – je možné nechat děti volně improvizovat na lidovou píseň nebo vybranou vhodnou skladbu, případně jim pomoci ztvárnit vlastní tanec, nebo ho pro ně vytvořit.

Lidovými tanci a písněmi rozvíjíme rytmické a estetické cítění dětí a učíme je poznávat a milovat jejich ojedinělou poetičnost, hudebnost a krásu. Lidové písně, hudba, tradiční zvyky a tance jsou výjimečným bohatstvím a pokladem naší země (Kulhánková 2000, str. 13).

2.2.6 Poslechové činnosti

Poslechové činnosti hrají v hudební výchově jistě důležitou roli, protože pomáhají žákům rozvíjet hudební sluch, porozumění hudbě a schopnost analyzovat a interpretovat hudební díla. Zaměřují se především na prožitek a také racionální rozbor dané skladby.

Poslechové činnosti ve škole nejsou jen jakousi náhodnou sestavou poslouchaných skladeb, ale celý proces ze strany učitele musí být uvědomělý a řízený. Dle Koutského (2008, str. 117) je třeba při těchto činnostech zachovávat základní zásady:

1. Poslech je aktivní hudební specifickou činností uskutečňovanou specifickými postupy.
2. Poslech se uskutečňuje v promyšlených souvislostech, návaznostech a vztazích s celkovým rozvojem hudebnosti žáků.
3. Je třeba respektovat odlišnosti jednotlivých žáků a nalézat různé obměny zásadních postupů.
4. Poslechové činnosti musí vytvářet určitý systém, procházející nejen jednotlivými hodinami, ale i ročníky.
5. Je třeba respektovat didaktickou zásadu přiměřenosti. Skladbu volíme dle věku a zkušeností žáků.
6. Porozumění hudebnímu dílu je podmíněno dobrou znalostí díla a jeho výrazových prostředků, které se docílí několika opakovanými poslechy, které jsou vždy jinak motivovány i úkolovány. I tyto návraty nejsou však náhodné, ale jsou součástí systému.
7. Žák není jen objektem působení, ale je třeba v něm probudit touhu pro poznávání hudby a po aktivitách, ve kterých by se mohl projevovat, a tak nacházet vztah k hudbě.
8. Hudba by neměla být jen zvukovou kulisou, ale být předmětem objevování i kontaktu mezi dítětem a hudbou.

9. Naučit děti chápat hudbu v celé její šíři a ve všech funkcích a podobách.
10. Základní podmínkou porozumění hudbě je rozvíjení schopností a dovedností hudební analýzy, schopností provádět hudební operace, manipulovat nejen s hudebním materiálem, ale i s hudebními představami.

Poslech hudby je možné zařadit také jako techniku relaxace v závěrečných částech hodin nebo pokud vyžaduje zařazení mírnější činnosti situace, ve které se právě nacházíme např. z důvodu nutnosti zklidnění žáků. Taková relaxační chvilka pak může trvat v rozmezí několika sekund do několika minut, kdy záleží na rozpoložení žáků a potřebě vyučujícího. V takovém případě žáci pouze uvolněně leží nebo sedí. Vnímají hudbu a zaměřují se na své vlastní prožitky a pocity. Na závěr této aktivity si žáci mohou sdělit své vlastní prožitky.

2.2.7 Výtvarné činnosti a grafomotorika v hudební výchově

Součástí hudební výchovy by zcela jistě měly být i výtvarné činnosti. Ty umožňují žákům vyjádřit své hudební myšlenky a emoce prostřednictvím vizuálního umění. K výtvarným činnostem můžeme využívat skladby našich i zahraničních skladatelů a vhodně tak zároveň propojit tuto aktivitu se seznámením se základními informacemi o nich. Takové teoretické znalosti mohou být pro žáky těžko uchopitelné. Ve spojení s tvořivou činností však můžeme dopomoci k většímu zájmu. Také značné množství našich lidových písniček se dá snadno nakreslit či jinak výtvarně ztvárnit. Je to velice vhodná příležitost, jak tyto dva umělecké předměty propojit. Pokud si žáci píseň nakreslí, umožní jim to také udržet píseň lépe v paměti. Výtvarné zpracování písně u dětí samozřejmě ještě více podporuje fantazii a představivost.

Zde uvádím několik způsobů, jak můžeme výtvarné činnosti propojit s hudbou.

- Žáci pouze čarají či malují při hudbě. Libovolnými tahy tužkou nebo štětcem po papíře a v rytmu hudby tak mohou vyjádřit svoje pocity. Jde pouze o proces splynutí s hudbou spojený s prožitkem, což často má pro žáky uvolňující a uklidňující účinek.
- Žáci poslouchají píseň a zároveň malují nebo kreslí, jak si představují děj v této písni.
- Při poslechu určité skladby mohou žáci vytvářet výtvarná díla, která vyjadřují interpretaci hudby. Zaměří se na tón, náladu, rytmus a další prvky, které vnímají.

- Žáci do rytmu skladby nebo písničky vytváří na papír rovnými či krouživými pohyby pouze tahy tužkou, které jsou vedeny v rytmu skladby. Na závěr této aktivity žáci do obrazu dokreslují různé motivy, jež mohou souviset s daným tématem hodiny nebo použité skladby. Např. pokud by poslechem byla skladba od *Vivaldiho - Jaro*, žáci dokreslují jarní motivy apod.

2.2.8 Dramatizace písniček

Dramatizace písně znamená, že interpret písně přidává dramatické prvky k její interpretaci, aby posílil emocionální účinek, vyprávěl příběh nebo zvýraznil význam textu. To může zahrnovat různé techniky a prvky, které dělají vystoupení písně poutavějším a zajímavějším. Dramatizace písniček pomáhá dětem vyznat se ve složitém světě vztahů a v sobě. Rozvíjí všechny tzv. klíčové kompetence, hlavně komunikaci slovy a beze slov a bývá také zdrojem humoru (Šimanovský 2012, str. 13).

Nejprve je důležité zvolit vhodnou předlohu (píseň), která je pro děti něčím blízká nebo obsahuje téma, jež je pro děti významné nebo zajímavé. Při dobře řízené dramatické výchově se dítě vžije do role, do které by se v běžném životě nemělo šanci dostat. V takové roli se pod schopným vedením učí pohybovat a může ji také měnit.

Příklad možnosti práce s dramatizací písně

Živé obrazy

Skupina žáků vytvoří ze svých těl statický obraz některé důležité situace z písně. Takový živý obraz může znázorňovat např.: co se v písni odehrává, odehrálo nebo také teprve odehraje po dokončení děje písně. Z živého obrazu lze následně přejít do pohybu. Možná je také varianta, že jedna skupina bude zpívat a druhá bude vytvářet živé obrazy.

Play-back divadlo

Play-back divadlo, forma dramatické hry, při níž vypravěč (nebo dva, tři) vypráví příběh a dělá pauzy. V nich popisovaný děj skupina hraje, ilustruje ho zvukem a pohybem. Vyprávění tak vede hráče dějem. Postavy lze též „vykreslit“ improvizací na nástroje a jimi vést dialog (Šimanovský 2012, str. 15).

Dramatizace písní

Před dramatizací písně se nejprve zaměříme na to, o čem vlastně píseň vypráví, sledujeme její postavy. Sdělíme si také pocity, jaké v nás píseň vzbuzuje, což může být způsobeno různou náladou písně.

Šimanovský (2012, str. 169) uvádí tři možné způsoby rozehrávání písně.

- Dohovořit si a sehrát (pantomimickou nebo činoherní) etudu o tom, co se dělo těsně předtím, než začal děj popisovaný v písni, tedy co ději bezprostředně předcházelo.
- Rozehrávat (po dozpívání nebo během zpěvu) děj daný a ohraničený textem písně. Tatáž skupina může zpívat a současně doprovázet děj jednáním, nebo zpívá jedna skupina a druhá figuruje děj.
- Domluvit si a potom rozehrát to, co se s postavou nebo mezi postavami dělo po skončení děje, tedy co bezprostředně následovalo dál.

2.3 Struktura vyučovací hodiny hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Vyučovací hodina je základní organizační formou vyučování, která umožňuje splnění učebního plánu, a tím i dosažení cíle hudebně výchovné práce. Je základní časovou jednotkou vyučování a zároveň i součástí většího celku (např. tematického) nebo měsíčního plánu práce. Její charakter je dán učivem, tj. hudebním dílem, které jako umělecká reflexe okolního světa rozvíjí estetické cítění a obohacuje myšlenkový svět dítěte. Úkolem vyučovací hodiny je podněcovat žáka tak, aby pronikl do výstavby hudebního díla a pochopil a prožil jeho hudební obsah. Učitel musí proto v hodinách hudební výchovy omezit slovní výklad a zajistit všestrannou hudební aktivitu a tvořivost dětí (Sedlák a kol. 1985, str. 262).

Každá lekce by měla mít svůj hlavní cíl. Tento cíl je zpravidla vzat buď z oblasti zpěvu nebo improvizace nebo pohybové výchovy. Kromě hlavního obsahu by ovšem hodiny měly obsahovat drobná cvičení a hry, směřující k rozvoji hudebních schopností: různé rytmické rozcvičky, hru na ozvěnu, sluchová cvičení, improvizáční cvičení, cvičení ve hře na melodické nástroje. A mimoto opakování písní nebo her. Tím vznikají rozmanité možnosti, jak sestavit hodinu (Hurník, Eben 1969, str. 24).

Na běžných základních školách bývá pro hudební výchovu vyhrazena většinou jedna vyučovací hodina týdně. Je tedy potřebné pojmout tento malý prostor pro výuku co nejefektivněji a zaměřit se především na rozvoj hudebních schopností a kreativity žáků.

Úvodní část každé hodiny začíná přivítáním žáků, a především vytvořením příjemné atmosféry, často doprovázené krátkou zpěvnou nebo hudební aktivitou na rozehrání. Na úvod hodiny tak můžeme mít zformovaný nějaký hudební pozdrav, na který jsou žáci

zvyklí. Může se jednat o krátkou písničku či říkadlo. Žáky se tak snažíme motivovat a vzbudit zájem i chuť do následující hodiny hudební výchovy.

Příklad hudebního pozdravu pomocí říkadla:

DNESKA MÁME HUDEBKU,				
BUDEM TVOŘIT TU SPOLU.				
RADOST Z HUDBY ZAŽIJEME,				
JISTĚ SI TO UŽIJEME				

Pokračovat by měla hlasová hygiena, která obsahuje různá hlasová a dechová cvičení, také obličejovou gymnastiku. Vše by vždy mělo vyplývat z tématu, kterému se chceme v hodině věnovat. Poté následuje hlavní oddíl, kde žáky seznámíme s ústředním námětem vyučovací hodiny. V této části pak probíhají praktická cvičení, kdy s žáky nacvičujeme novou píseň, hrajeme na hudební nástroje, tancujeme, posloucháme hudbu nebo poznáváme základy hudební teorie. Závěr vyučující jednotky slouží k reflexi a ke společnému shrnutí naučeného, případnému předvedení výkonů žáků, diskusi o jejich zážitcích z hodiny a také jejich sebereflexi.

3 Výuka hudební výchovy na vybraných alternativních školách

Mapování metod a principů výuky hudební výchovy na alternativních školách jsem zařadila do své diplomové práce především proto, že vnímám přínos nových zkušeností a činností do HV jako velice vhodný. Zároveň se domnívám, že způsob výuky HV na alternativních školách může být jiný a obohacující, především pak zcela jistě respektující individuální potřeby a také zájmy žáků.

V běžných školách je výuka hudební výchovy často založena na standardizovaných učebních plánech a cílech, zatímco alternativní školy, například montessori nebo waldorfské školy, mohou klást důraz na celostní rozvoj dítěte a propojení hudby s dalšími oblastmi vzdělávání, jako jsou např. umění, přírodní vědy a sociální vědy. Běžné školy často používají tradiční metody výuky, zatímco alternativní školy mohou upřednostňovat inovativní a interaktivní přístupy, které podporují aktivní účast žáků a rozvoj jejich kreativity. Také v roli učitele vnímám velký rozdíl. V alternativních školách je funkce učitele více zaměřena na průvodcovství, než je tomu na běžném typu škol.

Pro potřeby této práce a následné vytvoření metodických listů mi však záleží především na poznání nových vhodných aktivit a činností, které se dají využít ve výuce na běžném typu škol. Dále se zaměřím také na možné odlišnosti v přístupech k výuce hudební a pohybové výchovy na vybraných alternativních školách, které mohou být vhodně využitelné ve výuce na typické ZŠ.

3.1 Alternativní školy

Dle Průchy (1996, str. 18) má každý druh alternativní školy své vlastní rysy, jež se v jiných druzích nevyskytují. Proto není snadné celkově tyto školy vystihnout.

Z hlediska pedagogického a didaktického se o takovýto celkový profil pokusili němečtí autoři Klassen a Skiera. Uvádějí pět základních rysů, jimiž lze alternativní školy charakterizovat. Samozřejmě uvedených pět rysů líčí alternativní školy velmi stručně a obecně, zatímco jednotlivé typy škol mají své specifické vlastnosti (Průcha 2001, str. 30).

1. Alternativní škola je zaměřena pedocentricky. To znamená, že výchova se zaměřuje na osobu dítěte a škola vykonává všechny výchovné činnosti v souladu s individualitou dítěte.

2. Alternativní škola je aktivní. Podle okolností uplatňuje některé z mnoha vyučovací forem (např. formu rozhovoru, skupinové, individuální práce, projektového vyučování atd.). Nejvyšším cílem je přitom rozvoj aktivity a odpovědnosti žáka. Aktivní škola považuje kreativní uměleckou činnost a tělesný rozvoj za nepostradatelné momenty výchovného procesu.
3. Alternativní škola usiluje o komplexní výchovu dítěte, vedle intelektuální složky rozvoje přikládá vysokou důležitost oblastí emočního a sociálního rozvoje jednotlivce.
4. Alternativní škola je chápána jako „společenství“. To znamená, že formy a postupy výchovy a vzdělávání jsou utvářeny společně tak i učiteli a rodiči.
5. Alternativní škola je chápána podle principu „Per la vie – pour la vie“. Míjí se tím učení „z života pro život“, tj. cílem školního vzdělávání je zapojení žáků do světa práce a úsilí o rozšíření edukačního prostředí nad rámec školní třídy (Klassen, Skiera v Průcha 2001, str. 31).

Pro tuto diplomovou práci jsem vybrala podrobnější mapování metod výuky hudební výchovy v montessoriovské škole a waldorfské škole. U obou těchto druhů alternativních škol vnímám, že kladou velký důraz na podporu osobnosti dítěte, což je to nejdůležitější. Každý typ těchto školských zařízení budu vždy nejprve stručně charakterizovat a pak uvedu principy, které se uplatňují při výuce hudební výchovy na tomto typu školy společně s činnostmi a aktivitami, kterých je při výuce využíváno.

3.2 Hudební výchova v Montessori pedagogice

Montessori přístup k hudební výchově vkládám do své diplomové práce zejména z důvodu jeho celkového inovativního přístupu k vzdělávání, a především velkého množství Montessori hudebních a smyslových nástrojů, které jsou v tomto typu škol využívány.

Hudební výchova v montessori školách má významné postavení a je nedílnou součástí celkového rozvoje dítěte. Hudba je považována za důležitý nástroj, který podporuje umělecký, kognitivní, emoční a sociální rozvoj dětí. Hudební výchova je integrovaná do každodenního vzdělávacího programu, zahrnující zpěv, hru na nástroje, rytmická cvičení a poslech hudby, což přispívá k harmonickému rozvoji dítěte.

3.2.1 Stručná charakteristika Montessori pedagogiky

Montessori přístup se zaměřuje na individuální vzdělávání a rozvoj dítěte jako celku, a to prostřednictvím speciálně navržených materiálů, které umožňují dětem učit se samostatně a vlastním tempem.

Základním smyslem montessoriovské koncepce je vytvářet takové edukační prostředí, které umožňuje normální, přirozený vývoj dětí. Vnitřní potřeba „něčemu se učit“ se vyvíjí v tzv. senzitivních fázích. Vždy jde o určitá období, v nichž je dítě zvláště citlivé na vnímání a chápání určitých jevů vnější reality. Jsou to např. senzitivní fáze pro rozvoj pohybových činností, řeči, morálního citění atd. (Průcha 2001, str. 41).

Nový přístup k výchově a vzdělávání má svou podstatu v objevení a osvobození dítěte. Prvním problémem, kterým se musíme zabývat, je sama existence dítěte, druhým pak způsob asistence dítěti na jeho cestě k dospělosti. Jedním ze základních předpokladů úspěchu je, že zde musí být vhodné prostředí pro rozvoj dítěte. Překážky musí být redukovány na minimum a okolí musí poskytovat dostatek podnětů pro uplatnění dětské tvořivé energie v odpovídajících činnostech (Montessoriová 2012, str. 95).

Významnou charakteristikou způsobu práce v montessoriovské pedagogice je respekt k osobnosti dítěte. Dalším důležitým aspektem je také kladení důrazu na rozvoj všech smyslů. K tomu jsou také využívány speciální pomůcky. Dle Montessori (2017, str. 147) má rozvoj smyslového vnímání nesmírný význam pro další všestranný vývoj jedince.

Zvláštní postavení v této škole zaujímá tzv. kosmická výchova. Jejím smyslem je poskytovat dětem povědomí o vzájemných vazbách člověka a přírodního prostředí a přispívat k vytváření zodpovědnosti každého jedince za důsledky vymožeností uměle vytvořené kultury a civilizace (Průcha 2001, str. 42). Kosmická výchova zahrnuje témata prvouky, přírodovědy, vlastivědy, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu a později také chemie a fyziky. Řadí se sem i také kosmická výchova, pohybové, výtvarné i hudební činnosti.

3.2.2 Hudební výchova na montessori školách

Hudební výchova na montessori školách se zaměřuje na rozvoj hudebních schopností, dovedností a kreativity u dětí především prostřednictvím speciálně navržených materiálů. Liší se od tradičního vzdělávacího přístupu tím, že je cílená na celkový rozvoj dítěte včetně jeho individuálních potřeb. Důležitý je tu prožitek a radost z hudby jako takové a také aktivní zapojení dětí do všech činností. Ty si samy vybírají, na jaký hudební nástroj chtějí hrát, a podílí se také na výběru hudebních skladeb, které se

chtějí naučit zpívat a interpretovat. Dětem je také dáván dostatečný prostor pro vlastní hudební projev a mají tak možnost vytvářet vlastní hudební skladby, improvizovat na různých hudebních nástrojích. To pomáhá k rozvoji kreativity a lepšího sebevyjádření dětí.

Zájem dítěte je podmíněn prostředím a je tedy nezbytné, aby dítěte bylo hudbou dostatečně obklopeno. Ovzduší kolem něj v něm musí probouzet cit a pochopení pro hudbu. V montessori školách má hudební výchova své místo a dítě má v tomto směru svobodnou volbu a možnost svobodného vyjádření stejně jako ve všech ostatních oblastech svého rozvoje (Montessori 2017, str. 293).

Děti se mohou stát aktivními činiteli. Učitel musí být plně spokojen, když vidí dítě samostatně jednat a nezávisle dosahovat pokroku. Ve své skromnosti a pokoře se může nechat inspirovat myšlenkami Jana Křtitele: „On se stane větším, ale já se musím stát menším.“ (Montessori 2012, str. 95).

V Montessori hudební výchově se používají různé metody, které podporují tento přístup. Velmi důležitá je zde senzorická výchova. Montessori výuka se zaměřuje v první řadě na rozvoj smyslových schopností dítěte, jako jsou například sluch, zrak a hmat. V hudební výchově pomocí smyslů zlepšujeme především sluchové vnímání a hudební paměť. Děti mají možnost pracovat s různými materiály, které jim pomáhají lépe porozumět hudbě, jako jsou např. hudební stavebnice, hudební puzzle, hudební pexeso, tříslůžkové hudební karty a jiné.

Hudební aktivity využívané v Montessori ZŠ

Procvičování hudebního sluchu

Hudební výchova na montessori školách se soustřeďuje na rozvoj hudebního poslechu a vnímání. Děti se učí naslouchat a vnímat hudbu jako celek. Poslouchají různé druhy hudby, učí se rozpoznávat všelijaké druhy zvuků, nástroje, melodie a rytmus. Pro dosažení aktivního poslechu je důležitá vhodná motivace a koncentrace dětí. Tato činnost pomáhá rozvíjet sluchové vnímání a hudební paměť. Na závěr každého poslechu je podstatné zhodnocení hudebně poslechových aktivit dětmi společně s pedagogem.

Ticho a cvičení ticha

Ticho je protikladem hudby a všech zvuků. V dnešní uspěchané době jsou děti obklopeny velkým množstvím hluků, šumů a zvuků a s tichem se často nesetkávají, proto má ticho pro ně velmi zvláštní atmosféru a ony na něj ve škole i jinde pozitivně reagují.

K oblibě silného zvuku u dětí svádí zpravidla i záliba rodičů nebo sourozenců naplňovat trvale prostor, v němž trávíme rodinný život, tak hlučnou reprodukovanou hudbou, že to až omezuje vzájemnou komunikaci v rodině: křik je nejčastější dynamika, ticho je vzácné. Kdo neumí prožívat blahodárné ticho, jež prý léčí, nedovede pak vychutnat ani rozumnou dávku hudby, která vyžaduje pozornost (Jurkovič 2012, str. 121).

Při činnostech a v rámci montessoriovské pedagogiky je podporován a dodržován i princip ticha. Ticho umožňuje nejen soustředěnost, ale podporuje i vcit'ování se do lidského nitra vlastního i druhých (Kasper, Kasperová 2008, str. 135). Ticho a cvičení ticha jsou důležitou součástí Montessori hudební výchovy. Níže uvádím možné způsoby, jak lze ticho a cvičení ticha používat v hodině hudební výchovy.

1. Cvičení ticha: děti se učí být soustředěné a klidné, aniž by rušily ostatní. Zavřené oči umocňují vnímání ticha, zklidnění mysli i těla. Cvičení ticha se mnohdy provádí na začátku a na konci hudební lekce, aby se děti mohly plně soustředit na hudbu a uklidnit své myšlenky.
2. Hudební poslech v tichu: děti se v tichu soustředí jen na hudbu a nejsou tak rušeny žádnými dalšími zvuky okolí. Takovéto cvičení může pomoci dětem lépe vnímat a porozumět hudbě.
3. Hudební improvizace v tichu: děti experimentují s různými hudebními nástroji v tichu, soustředí se tak pouze na zvuky, které samy vytvářejí. Toto cvičení pomáhá dětem jim lépe porozumět a mohou je specifikovat na líbivé či nelíbivé. Také tóny budou pro ně snadněji srozumitelné.

Rytmus a rytmická cvičení

Rytmus není jen starý jednoduchý hudební princip, který se dá při produkci hudby podle chuti měnit. Je to také důležitá vnitřní charakteristika jedince, která k němu patří stejně jako třeba charakteristický tvar těla. Máme potěšení ze společné činnosti s někým, kdo má podobnou rytmizaci pohybů jako my, a jsme rozladěni, když se máme přizpůsobovat někomu s úplně odlišným rytmem (Montessori 2012, str. 80).

Chůze po linii

Příprava motorických orgánů na rytmická cvičení byla v určité míře obsažena ve cvičení „chůze po linii“, kde děti trénovaly udržení rovnováhy. Současně se snažily kontrolovat pohyby rukou a nohou. Pomalé, plynulé pohyby je vhodné doplnit hudbou, která celé cvičení oživí. Při rytmických cvičeních by měly být dolní končetiny dětí uvolněné. Linie na zemi je pro ně pouze vodítkem, aby mohly chodit, běhat, skákat v řadě za sebou. Samozřejmě později, když přejdeme k výuce tance, čára už nemá žádný praktický význam, slouží spíše pro orientaci dítěte v prostoru (Montessori, 2017, str. 294).

Nejčastěji se jedná o linii ve tvaru elipsy. Na začátku se děti učí jen chůzi přesně po linii, kdy dítě klade patu těsně před špičku. Cvičení se provádí nejprve zcela v tichu, bez muziky, později pak za doprovodu jemné, např. lyrické hudby. Výcvik musí trvat pouze velmi krátkou chvíli, neboť menší děti nejsou schopny udržet pozornost po delší dobu. Pro vyšší náročnost je možné chodit po elipse např. se sklenicí s vodou nebo také s vybraným hudebním nástrojem, který se nesmí rozeznět (zvonky, chrastítko). Při procvičování po elipse je u dětí rozvíjena improvizace a rytmické cítění. Čím více si toho děti na elipse poslechnou, tím lépe se pak dokáží spontánně projevat.

Učitelka může dítěti předvést, jaké kroky se hodí ke kterému rytmu. Ale po názorné ukázce by měla dítěti ponechat volnost, aby samo rozpoznalo a interpretovalo rytmus, který slyší z různých hudebních frází (Montessori, 2017, str. 295).

Rytmická cvičení

Rytmická cvičení v montessori hudební výchově hrají důležitou roli při rozvoji motoriky, koordinace a smyslu pro rytmus u dětí. Tyto aktivity zahrnují používání hudebních nástrojů jako tamburíny, xylofony a bubínky, což dětem pomáhá vnímat rytmus a tempo. Pohybové hry, jako tleskání, dupání nebo pohybování se v rytmu hudby, podporují koordinaci a vnímání rytmu. Recitování rytmických říkanek a písniček rozvíjí jazykové schopnosti a sluchové vnímání. Jednoduché taneční pohyby na hudbu podporují hrubou motoriku a prostorové vnímání, zatímco rytmické hry s předměty, jako jsou dřevěné tyčky, kamínky nebo kuličky, rozvíjejí jemnou motoriku a soustředění. Celkově tato cvičení v Montessori pedagogice podporují kreativitu, koordinaci a smysl pro harmonii a strukturu u dětí.

Hra na hudební nástroje

Veškeré hudební nástroje, které rozvíjí dětskou tvořivost, mají v Montessori pedagogice své nenahraditelné místo. Jsou vždy jednoduché, aby se na ně děti naučily snadno hrát a nástroje je již od začátků neodrazovaly.

Poslech hudby a rytmický pohyb jsou jen jednou stránkou hudebního vzdělávání, které se, zjednodušeně řečeno, týká zvuků rytmicky po sobě následujících, s důrazem v každém taktu. Brzy po tom následuje výuka harmonie a melodie. V tomto směru se může dítě vzdělávat jen tehdy, pokud má k dispozici jednoduchý hudební nástroj přirozené velikosti (Montessori 2017, str. 296).

Dle Montessori (2017, str. 297) nástroje ponecháme dětem volně k užívání a nezatěžujeme je přílišnými nároky na techniku hry. Jednoduchost nástrojů je prioritní záležitostí (neboť dítěti předvedeme, jak se nástroj používá podobně jako při předvádění pomůcek) a dítě je velmi brzy schopno hrát samo. Dítě projevuje o nástroje stále větší zájem. Hudební produkce dětí jsou na překvapivě slušné úrovni. Dokáží hrát i společně ve skupině. Každé z dětí pečlivě cvičí na svůj nástroj, rozvíjí své skutečné hudební citění (Montessori, 2017, str. 297).

Smyslové pomůcky k výuce hudební výchovy využívané v Montessori školách

1. sluchové válečky
2. hudební zvonky
3. rytmické žetony
4. vlastnoručně vyrobené hudební nástroje
5. vlastnoručně vyrobené hmatové hudební pomůcky

Hudební zápis a jeho četba

Notový zápis navazuje na smyslová cvičení, při nichž dítě rozeznává tóny zvuků, které nejprve řadí do páru podle stejného zvuku a pak do řady od nejnižšího tónu až po ten nejvyšší (Montessori, 2017, str. 297).

Noty se děti učí v pozdějším věku. Zájem o notový zápis je podpořen do značné míry tím, jak je v dětech rozvinut smysl pro rytmus (Montessori, 2017, str. 296).

V montessoriovské hudební výchově je hodně využíváno zvonků. Zvonky jsou výtečnou pomůckou. V podstatě představují reálné noty, které jsou zdrojem tónů a se

kterými je možno manipulovat. Jsou tvarem naprosto identické až na tón, který vydávají. Protože děti tuto pomůcku už znají, je jejich jediným úkolem přiřadit každé notě její název jako v jiných cvičeních. Názvy not *do-re-mi-fa-so-la-si-do* jsou vyryté do dřevěných destiček ve tvaru noty a děti je umísťují k patě zvonku podle jeho tónu. Opakováním tohoto cvičení se dítě naučí názvům not. Dřevěné destičky s názvem not nejsou jen znakem, který dítě přiřazuje příslušnému zvonku, ale také jakýmsi symbolem tónu. Když se děti začínají učit noty ve stupnici, připomíná jim to písemný zápis písmenek (Montessori, 2017, str. 297).

3.3 Hudební výchova v pojetí waldorfské školy

Do diplomové práce zařazují výuku hudební výchovy na waldorfských školách zejména proto, že v těchto školských zařízeních je kladen velký důraz na oslavy různých období kalendářního roku, což úzce souvisí s tématem mé práce.

Ve waldorfských školách má hudba zásadní místo a je často spojována s rituály, slavnostmi a tematickými oslavami. Hudební výchova zde hraje klíčovou roli při podpoře atmosféry slavnostních událostí a při posílení společenství školního prostředí.

3.3.1 Stručná charakteristika waldorfské pedagogiky

Výchova a vzdělávání ve waldorfské škole je plně podřízena tomu, aby podněcovala a rozvíjela aktivitu dítěte, jeho zájmy a potřeby (Průcha 2001, str. 39).

Učitelé waldorfských škol jsou „svobodní“ v tom smyslu, že nejsou vázáni osnovami tradičního typu a plánují výuku ve spolupráci s žáky, částečně i s rodiči. Namísto soutěživosti se mezi žáky mají uplatňovat principy harmonické spolupráce a sociálního partnerství (Průcha 2001, str. 39).

Waldorfská škola si klade za cíl být školou současnosti, a přitom vychovávat pro budoucnost. Její výchovné a vzdělávací úkoly vyplývají z požadavků moderního života. Tato instituce v tomto ohledu usiluje o:

- výchovu ke svobodě, rovnosti, bratrství;
- výchovu ke zdraví (životní harmonie);
- rozvoj osobnosti – rozvíjení schopností a nadání v každém jednotlivci a vzdělávání jeho intelektuálních, emocionálních a volných sil;
- probouzení věcného zájmu, svobodné vůle k učení a tvůrčí činnosti;

- podporování samostatného vzdělávacího úsilí, kritického posuzování a schopnosti nově spoluutvářet společnost.

Iniciativa, schopnost vcítění, vnitřní pružnost, spravedlivost, tolerance, vědomí sociální odpovědnosti, zájem o svět a otevřenost vůči světu mají dotvářet charakter waldorfské školy (Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 8).

Waldorfské školy si představují učitele jako umělce v oblasti výchovy, který je schopen na správném místě, ve správném čase adekvátně reagovat, který hledá cestu k osobnosti dítěte a který svým jednáním a postojem odpovídá dětské individualitě (Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 13).

Podoba učebního plánu, rozvrhu hodin, výběr témat na waldorfské škole se řídí zásadami waldorfské pedagogiky:

- a) rytmickým průběhem školního roku, školního týdne a školního dne;
- b) přirozeným střídáním intelektuálních zájmů, ochoty prožívat, touhy utvářet a pohybovat se (Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 19).

Každodenní rozvrh hodin obsahuje teoretické, umělecké a praktické předměty; školním rokem pravidelně prolínají měsíční slavnosti a svátky, třídní hry a jiná představení, exkurze a výlety (Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 20).

Rytmus je jedním ze základních pilířů waldorfské pedagogiky. Pravidelný rytmus sám v sobě obsahuje řád a dává dětem jistotu i určitou svobodu. Stejně se chová i vyučování, během kterého se v průběhu dne střídají dynamické a klidové aktivity. Děti se tak na činnosti lépe soustředí, ale mají také možnost si oddechnout. Obdobně jako rytmus denní se opakuje také rytmus týdenní a měsíční.

Měsíční slavnosti

Ve waldorfských školách jsou měsíční slavnosti zásadní událostí, na které se klade důraz nejen na oslavování přírodních cyklů, ale také na propojení s hudbou a uměním. Tyto oslavy jsou často spojeny s rituály, hudebními vystoupeními a společnými zpěvy, které přispívají k posílení komunity a vzájemného propojení studentů, učitelů a rodin. Hudba hraje klíčovou roli v atmosféře těchto slavností, ať už je to prostřednictvím živých hudebních vystoupení, společného zpěvu nebo instrumentálního doprovodu. Tyto události podporují nejen hudební výchovu, ale také naplňují celkovou vizi waldorfské pedagogiky, která klade důraz na harmonii s přírodou a společenstvím.

Měsíční slavnost je v jistém smyslu „srdcem“ celé waldorfské pedagogiky. Třídy ukazují sobě navzájem a také rodičům, co se ve vyučování naučily (básně, písně, malé nebo větší dramatické hry) (Engel a Streffer in Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 125).

Školní rok začíná slavnostmi podzimu, kdy se děti učí o různých plodinách, zaměřují se na sklizeň plodin, ze kterých pak vyrábějí různé dekorace. Slavnost zimy se orientuje na zimní slunovrat, děti zpívají písně o zimě a zhotovují dekorace ze sněhu a ledu. Při slavnostech jara se děti seznamují s probouzením přírody, získávají poznatky o různých rostlinách a zvířatech, které se probouzejí po zimě. Slavnost léta je inspirovaná sluncem a děti se dovídají o tom, jak Slunce ovlivňuje přírodu a život na Zemi.

Slavnosti se konají periodicky každý měsíc a jsou inspirovány především přírodou a cyklem ročních období. Mají tak za cíl posílit vztah dětí k přírodě, kultuře a pomáhají dětem lépe porozumět světu kolem nich. Každá měsíční slavnost má své téma a symboliku. Rytmus roku je tu dán tradičními svátky. Během měsíčních slavností se děti učí zpívat, vyprávět různé příběhy a pohádky, interpretovat rozmanité písně, říkadla, tance, rituály a tradiční zvyky, které jsou spojeny s danou slavností. Věnují se také jiným uměleckým činnostem, jako je kreslení, malování a vyrábění.

1. Michaelská slavnost
2. Martinská slavnost
3. Advent a příprava Vánoc
4. Svatý Mikuláš a svatá Lucie
5. Tři králové
6. Masopust
7. Vynášení Morany
8. Velikonoce a letnice
9. Svatojánská slavnost

3.3.2 Učební úkoly hudební výchovy na waldorfské škole

Pojetí hudební výchovy na základních školách waldorfských se v mnohém liší od hudebních výchov běžných základních škol (Průcha 2001, str. 20).

Ve waldorfských školách je výuka hudební výchovy důležitou součástí celkového vzdělávacího programu. Žáci se učí hře na různé hudební nástroje, zpěvu a rozvíjejí své hudební dovednosti a kreativitu už od raného věku. Hudba je integrována do různých

aspektů vzdělávacího procesu a pomáhá studentům objevovat krásu hudby a rozvíjet hudební citění.

Vyučování na waldorfských školách je naplněno uměleckými aktivitami. Od první třídy se děti učí hrát na flétnu a další nástroje, dále zpívají, tančí, malují, kreslí, často také připravují krátké dramatické scénky i celá divadelní představení.

Činnosti jako hudební, výtvarná a dramatická výchova jsou součástí i předmětů ostatních. Vše je vzájemně propojeno k rozvíjení estetické, emocionální, sociální a rozumové stránky osobnosti.

Níže se budu zabývat pouze výukou hudební výchovy na školách waldorfských v období 1. stupně základních škol, což odpovídá 2. vývojovému období dítěte, tedy období 7-14 let, které je ještě rozděleno na 3 fáze.

1. fáze (7. – 9. rok života)
2. fáze (9. -11. rok života)
3. fáze (před pohlavní zralostí, v průběhu pohlavního zrání)

(Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 17)

Pro potřeby této práce se budu dále zabývat pouze 1. a 2. fází tohoto vývojového období.

Učitel, který pracuje s dětmi v tomto věkovém období, se snaží transformovat učební látku do živého obrazu, protože žák přijímá skutečnost především jako názornou představu a chce se jí naučit rozumět, poznat souvislosti, zákonitosti, smysl a význam. Sám ovšem není schopen zdůvodnění, s tím však učitel počítá a usiluje o rozvinutí všech jednotlivých schopností, vloh a nadání dítěte. Žáci jsou vedeni různými způsoby k hudebním a praktickým aktivitám. (Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 26)

Učební úkoly v jednotlivých ročnících

1. třída

Dítě má být způsobilé k elementárnímu příjmu tónu a k citění tónové výšky a hloubky v pentatonickém kruhu. V popředí jsou jednoduché písně, hra na nástroj – dětská harfa a pentatonická sborová flétna.

2. třída

Těžší jednohlasé písně v pentatonickém ladění, výuka hry na flétnu.

3. třída

Změna pentatonického způsobu zpěvu na diatonický, zdokonalování hry na flétnu, co největší počet dětí se učí hrát na hudební nástroj: zobcová flétna, smyčcové nástroje.

4. třída

Písňe v základních tóninách. Úvod do zápisu not. Lehké kánony.

5. třída

Vícehlasý zpěv a flétna. Nauka o intervalu.

(Grecmanová, Urbanovská 1996, str. 29-32)

Eurytmie

Eurytmie je pohybové umění, které spojuje rytmické taneční pohyby s rytmikou řeči, tzv. viditelná řeč. Dělíme ji na eurytmii řeči a tónu. Děti jsou této technice vyučovány dvakrát týdně. Eurytmie napomáhá ke zlepšení obratnosti a orientaci v prostoru, učí naslouchat, podporuje pravidelné a správné dýchání, propojení obou hemisfér mozku, procvičuje a zlepšuje hrubou a jemnou motoriku, ovlivňuje vzájemnou komunikaci a harmonizuje vztah k sobě samému a ke svému okolí. Vede k sebeuvědomění jedince, k jeho zdokonalování a motivuje jeho vůli.

4 Státní svátky a významné dny

V České republice bylo uzákoněno několik státních svátků a významných dnů, které reflektují historické události, kulturní tradice a hodnoty národa. Mezi nejvýznamnější patří Den vzniku samostatného československého státu, který se slaví 28. října a připomíná vznik Československa v roce 1918 po rozpadu Rakousko-Uherska po první světové válce. Státní svátek 28. září, Den české státnosti, je v České republice dalším slavným dnem. Připomíná památku svatého Václava, patrona české země, který byl zavražděn právě 28. září 935. Je nejen vzpomínáním historických událostí, ale také oslavou národní identity a jednoty. Význačným svátkem je Den boje za svobodu a demokracii, který se slaví 17. listopadu a upozorňuje nejen na studentskou demonstraci v roce 1989, která položila základy pro pád komunistického režimu v zemi. Dále se v České republice oslavuje 1. leden jako Nový rok, který symbolizuje začátek nového roku a přináší naději a předsevzetí pro další období. Květnové svátky, jako je 1. květen – Svátek práce a 8. květen – Den vítězství, se zmiňují o významu práce a obětech lidí za svobodu a mír. Jsou nedílnou součástí kalendáře a představují hodnoty, na kterých je postavena česká společnost. Kromě těchto státních svátků se také slaví Vánoce, Velikonoce a další tradiční slavnosti spojené s křesťanskými tradicemi, jako jsou např. dušičky nebo masopust. Každý z těchto dnů má svůj význam a symboliku, které oživují důležité události a hodnoty, jež jsou pro českou společnost podstatné.

4.1 Zvyky, tradice a svátky v rámcovém vzdělávacím programu

Podklady pro výuku státních svátků a tradic na 1. stupni základní školy jsou v RVP ZV zařazeny ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, která je jedinou vzdělávací oblastí RVP ZV, koncipovanou pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Tato komplexní oblast vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví, bezpečí a dalších témat. Uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k dovednostem pro praktický život. Svým široce pojatým syntetickým (integrovaným) obsahem spoluutváří povinné základní vzdělávání na 1. stupni (RVP ZV 2023, str. 45).

Obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je členěn do pěti tematických okruhů: Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody a Člověk a jeho zdraví. Největší odkaz na naše vlastenectví se pak projevuje v tematických okruzích: Místo, kde žijeme, Lidé a čas a Lidé kolem nás.

Tematický okruh **Místo, kde žijeme** hraje klíčovou roli ve formování osobnosti žáků a utužování jejich vztahu k vlasti. Podněcuje žáky k objevování a poznávání jejich nejbližšího okolí, což rozšiřuje jejich regionální chápání a přetváří je v národní hrdost. Prostřednictvím této vlastenecké výchovy se děti učí ocenit historii, kulturu a hodnoty své země.

Vlasteneckou výchovou se zabývá i náplň tematického okruhu **Lidé kolem nás**. Poskytuje jedinečnou příležitost pro vzdělávání žáků o právech a povinnostech demokratického státu. Žáci se tak učí chápat morální zásady mezilidského chování a uvědomují si, že sdružením lidí vzniká kultura daného celku. Podporuje i rozvoj občanské odpovědnosti a vytváří pevnější pouto mezi jednotlivci a jejich společnostmi.

V rámci tematického okruhu **Lidé a čas** se žáci vzdělávají v orientaci v historických událostech a vývoji v čase. To jim umožňuje pochopit, jakým způsobem se čas měří, jak události postupují a vytváří tak historii věcí a dějů. Žáci se učí rozpoznávat vývoj života a věcí, jakým změnám podléhají v průběhu času. Výuka vychází z nejbližšího okolí žáků, jako jsou události v rodině, v jejich obci či regionu, a postupně se rozšiřuje k nejdůležitějším momentům v historii naší země. Tímto způsobem se dětem otevírá možnost porozumět významným událostem a proměnám, které formovaly společnost, ve které žijí.

(RVP ZV 2023, str. 45-46).

4.2 Zvyky, tradice a svátky ve spojení s hudbou

Propojení významných svátků a tradic s hudbou a pohybovými činnostmi má pro žáky mnoho pozitivních vlivů. Vhodné je to především proto, že žáky přiměje být činorodými a aktivně tak vnímat obsah, nikoliv jen pasivně poslouchat. Pomáhá dětem lépe porozumět a zapamatovat si kulturní dědictví svého okolí. Hudba a pohybové aktivity jsou výrazem tradičních hodnot a zvyků dané společnosti, a proto jsou pro děti přístupným a zapamatovatelným způsobem, jak se seznámit s historií, tradicemi a kulturou svého prostředí.

Kromě tohoto spojení hudby s významnými svátky a tradicemi vytváří pro děti příležitost pro kreativní vyjádření a sociální interakci. Tanec a hudba jsou společnými jazyky, které překračují jazykové a kulturní bariéry, a tak umožňují dětem komunikovat a sdílet zážitky s ostatními. To podporuje rozvoj sociálních dovedností, sebevědomí a sebevyjádření.

Důležitým aspektem je také radost a zábava, kterou děti zažívají při zapojení do hudebních a pohybových aktivit spojených se svátky. Tato pozitivní zkušenost posiluje jejich vztah k tradičním hodnotám a zvykům a vytváří příjemné vzpomínky spojené s významnými událostmi.

Hudba dokáže proměnit všední den ve svátek, a to nejen na znamení veřejné slávy, ale v prosté pozornosti k narozeninám, k návštěvě nebo ročnímu času, k němuž se vážou hudebně-pohybové nebo dokonce dramatické projevy v podobě výročních zvyků, jejichž renesance je ve škole i v obci v posledních letech patrná (Jurkovič 2011, str. 10).

Živým dokladem elementárního projevu je folklór. V něm se spojuje hudba, slovo a pohyb v přirozeném susedství, a to v malých přehledných formách (Hurník, Eben 1996, str. 5).

Mnohé staré zvyky a obřady, jež jsou dnes častěji k vidění na koncertním pódiu, měly v minulosti jednu důležitou funkci a moc: shromažďovaly rodinu nebo celou obec. Provázely život v obci, stejně na vesnici jako ve městě po celý rok, většinou v řádu církevního roku, který se často kryje s proměnami v přírodě (Jurkovič 2012, str. 106).

Příběhy písní vyprávějí, čím postavy žily a jak jednaly v situacích podobných těm, které prožíváme i dnes ve svém běžném životě. Práce s nimi přináší dětem cennou životní zkušenost, oživí výuku a podporuje osobní rozvoj (Šimanovský 2012, str. 9).

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této diplomové práce je strukturována tak, aby byl jasně oddělen teoretický návrh aktivit od jejich praktické aplikace a hodnocení. Toto rozdělení umožňuje lépe pochopit teoretické základy a koncepci jednotlivých aktivit a následně sledovat jejich konkrétní provedení a vyhodnocení ve výuce. Každá podkapitola praktické části je sestavena tak, že je nejprve uveden metodický list, následně je uvedena příprava na hodinu, kde jsem tyto aktivity využívala a reflexe z této hodiny.

Každý metodický list je zaměřen na určitý státní svátek nebo významný den a podrobně popisuje postupy, metody, konkrétní aktivity a činnosti, které mohou učitelé využít při výuce hudební výchovy na základních školách, aby žáky zajímavým a aktivizujícím způsobem podporovaly při seznámení se s těmito důležitými dny. Tyto metodické listy lze také flexibilně využít k přípravě hodin, které se mohou lišit od původního návrhu, čímž poskytují učitelům možnost přizpůsobit výuku konkrétním potřebám a zájmům žáků. Jednotlivé aktivity do metodických listů jsem vybírala tak, aby obsáhly co nejvíce činností: rytmicko-melodické, hudebně-pohybové, vokální i poslechové. Dílčí metody a práce s nimi nabízejí možná mezipředmětová propojení, lze s nimi tak pracovat i v rámci jiných předmětů ve výuce na prvním stupni ZŠ a mohou také sloužit učitelům jako zdroj inspirace k odlišným vybraným tématům. Jednotlivé metodické listy jsou vždy rozděleny na úvodní část, hlavní aktivitu a případné doplňkové činnosti. Úvod je zaměřen především na motivaci k danému tématu. Hlavní oddíl pak přináší konkrétní ukázkou aplikace vybraných metod do výuky.

V návaznosti na vytvořené metodické listy jsem přichystala přípravy na hodinu pro vybrané třídy na prvním stupni Základní školy Smržovka. Přípravy jsou tak příkladem a inspirací k využití metodických listů při výuce. Všechny zvolené aktivity jsou blíže popsány v metodických listech a dají se různě obměňovat. Přípravy na hodinu vycházejí ze zvolených metod a jednotlivých vybraných činností výuky hudební výchovy. Obsahují téma, cíle výuky, klíčové kompetence, použité metody, případná průřezová témata, pomůcky nutné pro realizaci při výuce a stručný popis jednotlivých fází vyučování.

Každá příprava je členěna na jednotlivé fáze vyučovacího procesu. U každé aktivity je zaznamenán popis práce učitele i žáků, předpokládaný čas trvání a také poznámky, které poukazují na případné doplňující aktivity nebo stručné připomínky. U všech příprav na hodinu je kladen důraz na dostatečnou motivaci k tématu, které spojuje všechny

aktivity. V hlavní části vyučovací jednotky se pak žáci učí novým dovednostem a znalostem nebo si procvičují již dovednosti získané. Poslední fáze výuky je určena k reflexi proběhlých činností, a to jak ze strany učitele, tak ze strany žáků.

Veškeré poznatky z odučených hodin jsem následně podrobně zaznamenala pomocí reflexe z vyučování. Reflexe z každé hodiny obsahují zhodnocení naplnění daných cílů hodin a také mé vlastní připomínky, které by mohly napomáhat při příští realizaci těchto aktivit. Reflexe nabízí prostor k hodnocení dosažených cílů výuky a poskytuje zpětnou vazbu ohledně účinnosti použitých metod. Zahrnuje dojmy, poznatky a případné otázky či nedostatky, které mohou žáci vyjádřit. Pro vyučujícího je to příležitost k sebereflexi a možnosti zlepšení výuky do budoucna. V reflexi je podána ucelená zpráva o tom, co bylo v rámci výuky úspěšné a co by mohlo být vylepšeno či změněno. Tímto způsobem může být učení stále zdokonalováno a přizpůsobováno potřebám a preferencím žáků.

5 Charakteristika Základní školy Smržovka

Základní škola Smržovka je plně organizovaná, poskytující vzdělání od 1. do 9. ročníku. Nachází se v širším centru města Smržovka a patří mezi středně velké školy podle počtu žáků. V současné době je zde vzděláváno přes 400 žáků v osmnácti třídách ve věku od 6 do 15 let. Průměrný počet žáků ve třídě je 20. Škola se zaměřuje na komplexní rozvoj žáků, podporuje jejich individuální talenty a poskytuje kvalitní vzdělání ve všech předmětech. Klade důraz na přátelské a podnětné prostředí, kde se žáci cítí bezpečně. Aktivní spolupráce s místními a regionálními institucemi obohacuje vzdělávací proces a umožňuje realizaci různých projektů. Hlavním cílem školy je poskytovat kvalitní vzdělání, které připraví žáky na další vzdělávání a život ve společnosti. Dále se snaží rozvíjet jejich kritické myšlení, tvořivost, sebevědomí, samostatnost, zodpovědnost a další sociální dovednosti.

Hudební výchova je významnou součástí vzdělávacího programu na základní škole Smržovka. Pro výuku hudební výchovy je vymezena jedna vyučovací hodina týdně v každém ročníku. Výuka probíhá převážně v kmenových třídách nebo v učebnách přizpůsobených dané výuce. Hudebna disponuje klavírem a velkým množstvím různých nástrojů, zahrnujících Orffův instrumentář a Boomwhackers. Učitelé i žáci mají k dispozici všechny potřebné pomůcky, které byly využívány v metodických listech a při vyučovacích hodinách. V rámci předmětu se žáci věnují několika klíčovými oblastem: vokálním činnostem, instrumentálním činnostem, hudebně pohybovým činnostem a poslechovým činnostem. Výuka je realizována různými formami a metodami, které vycházejí z věkových zvláštností dětí mladšího školního věku, přičemž učivo 2. stupně navazuje na učivo 1. stupně.

Uvedené přípravy byly realizovány na Základní škole Smržovka ve 2. a 3. ročníku.

Charakteristika tříd a žáků

Třída 2. B

Do třídy dochází 22 žáků, z toho 10 chlapců a 12 děvčat. Jsem třídní učitelkou této třídy již od prvního ročníku. Žáci jsou tak zvyklí na můj přístup k výuce, který klade důraz na individuální rozvoj, spolupráci a radost z hudby. Žáci této třídy mají rádi především tvořivé hodiny výtvarné výchovy a pracovních činností, kde mohou naplno projevit svou kreativitu. Stejně tak se těší na hodiny hudební výchovy a tělesné výchovy,

které jim umožňují vyjádřit se různými způsoby a rozvíjet své schopnosti. Jsou velmi kreativní. Často přicházejí s novými nápady a rádi pracují na projektech

Kmenová třída je prostorná. Žáci mají dvoumístné lavice, které jsou rozdělené do třech řad. Vzadu v místnosti se nachází volný prostor, který lze využít pro výuku i odpočinek. Ve třídě je interaktivní tabule, kterou žáci dokáží dobře ovládat.

Na hodiny HV žáci většinou dochází do hudebny, která se nachází o patro výše než jejich třída. Výuka, která je popsána v přípravách na hodinu, byla realizována v kmenové třídě nebo v hudebně.

Třída 3. B

Do této třídy dochází 20 dětí, z toho 8 děvčat a 12 chlapců. V této třídě dle běžného rozvrhu nevyučuji. Uváděné přípravy jsem ve třídě využila v rámci záskoku za jejich paní učitelku. Třída 3. B se vyznačuje klidnou a vyrovnanou atmosférou. Žáci jsou výrazně zaměřeni na matematiku. Projevují o ni značný zájem a dosahují vynikajících výsledků. Často se účastní matematických soutěží a olympiád.

Kmenová třída je prostorná a světlá. Lavice jsou dvoumístné, většina žáků sedí ve dvojici. Součástí třídy je koberec v zadní části, který žáci mohou využívat jak při přestávkách k odpočinku, tak k různým činnostem v hodinách.

Žáci většinou tráví hodiny HV ve své kmenové třídě, do které si přinášejí potřebné pomůcky. Výuka vybraných hodin HV, které jsou uvedené v přípravách na hodinu, byla realizována v této kmenové třídě a v případě nácviku polky v tělocvičně.

6 Metodické listy do výuky

6.1 Metodický list č. 1 – Pohybová dramatizace při poslechu hudby

Téma: Den české státnosti – 28. září

Metodický list č. 1 je primárně založen na poslechu vážné hudby a propojení hudby s pohybem a dramatizací. Tyto aktivity mají za účel posílit schopnost poslouchat a porozumět hudbě, rozvíjet hudební citění a hudební znalosti. Podporují rozvoj představivosti dlouhodobé, tak i krátkodobé paměti. Dramatizace pak prohlubuje kreativní myšlení a pohybové dovednosti. Mezi činnostmi je také zařazené rytmizované deklamační cvičení, které žákům pomáhá s vnímáním rytmu. Důraz je kladen především na motivaci a vybuzení žáků. Jako inspirace k tématu je zde zařazena forma didaktické hry, při které žáci zároveň objevují téma a také procvičují znalosti o hudebních nástrojích.

Jednotlivé aktivity tohoto metodického listu mají zároveň za úkol poutavě seznámit žáky s problematikou české státní oslavy, Dnu české státnosti. Stejný datum je zároveň svátkem svatého Václava, přemyslovského knížete, který je právem považován za patrona Čech a Moravy a je tak jedním z tradičních symbolů českého státu. Slavnost připadá na den zavraždění Václava jeho bratrem Boleslavem.

Ročník: 1. – 3. ročník

Metody: didaktická hra, rytmická hra na ozvěnu, nácvik pohybu imitací a dramatizací, vyprávění a diskuze

Pomůcky: obrázek svatého Václava a karty s hudebními nástroji na zakrytí, připravená slova na rytmickou hru na ozvěnu, židle pro každého žáka, nahrávka skladby: *Slovanského tance č. 1 e moll, op. 46" od Antonína Dvořáka*, text krátkého příběhu o svatém Václavovi k předřikání, informativní text pro přečtení vyučujícím

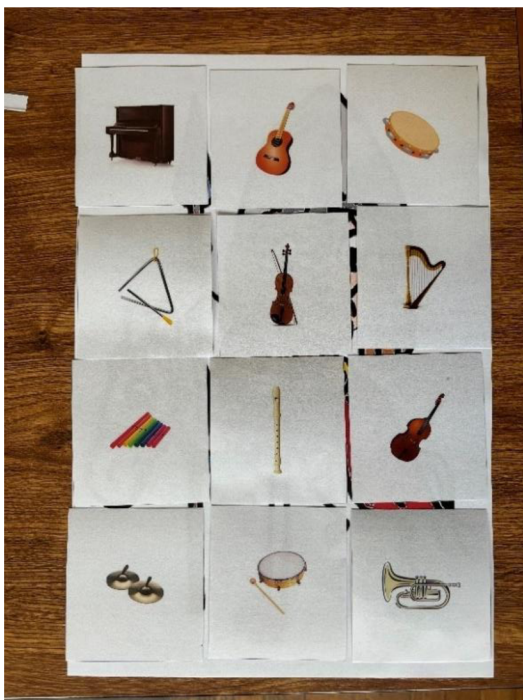
Přesný popis jednotlivých činností:

Úvodní vyučovací hodiny

Na tabuli nebo na zemi máme připravený obrázek, na němž je zachycen svatý Václav na koni. Je zakrytý menšími kartami, na kterých jsou vyobrazeny hudební nástroje, a žáci postupně uvádějí jednotlivé názvy hudebních nástrojů a vyučující obrázek postupně odkrývá až do doby, než některý z žáků uhodne, co se pod kartami ukrývá. Nakonec tedy žáci vidí celý obraz svatého Václava na koni a společně se formou diskuze snaží přijít na to, co tento obrázek představuje za téma. Místo karet s hudebními nástroji lze také využít

listy s hudebními značkami v případě starších dětí. Vyobrazený svatý Václav k odkrývání je také možné připravit na interaktivní tabuli. Tato úvodní aktivita slouží jako motivace k tématu. Probouzí zvědavost žáků a podněcuje jejich zájem o daný námět. Pokud žáci téma nepoznají, lze je dále vést pomocí doplňujících otázek.

Po odhalení celého obrázku se žáci snaží přicházet s různými informacemi, které o svatém Václavu vědí. Tyto poznatky můžeme v krátkých bodech zapisovat na tabuli.

Obrázek 10: Zakrytý obrázek svatého Václava

Obrázek 9: Částečně odkrytý obrázek svatého Václava

Dále žákům přiblížíme tuto slavnou osobnost pomocí krátkého příběhu.

Svatý Václav byl českým knížetem v 10. století. Narodil se do významného českého šlechtického rodu Přemyslovců. Byl vychováván svou babičkou Ludmilou. Proslul svou spravedlností a zbožností. Po smrti svého otce se stal hlavou českého knížectví a snažil se zavést křesťanské hodnoty do své vlády. Dobře známá je jeho laskavost a péče o chudé. Bohužel jeho bratr Boleslav toužil po moci a nesouhlasil s Václavovými zásadami. Václav byl nakonec svým bratrem zavražděn. Navzdory své tragické smrti se Václav stal symbolem národní jednoty. Byl církví uznán za svatého a jeho památka je každoročně připomínána 28. září, což je den jeho smrti. Svatý Václav je dodnes symbolem české identity a národního hrdinství.

Deklamační cvičení (hra na ozvěnu)

Žákům přiblížíme téma, která se pojí se svatým Václavem, podpůrnými slovy pomocí rytmické hry na ozvěnu. Také vysvětlíme spojení těchto slov se svatým Václavem, která nejsou zřejmá z dřívějšího vyprávění.

Rytmickou hru na ozvěnu realizujeme slovně a hrou na tělo pomocí tleskání. Předpokladem ovšem je, že žáci mají zvládnuté vytleskávání rytmu.

Učitel a žáci stojí nebo sedí v kruhu. Učitel předříká a vytleskává rytmickou figuru, kterou následně všichni žáci společně s učitelem opakují.

Použitá slova:

VÁCLAV	♩♩		
SVÁTEK	♩♩		
KDYSI	♩♩		
ČECHY	♩♩		
MORAVA	♩ ♩ ♩		
BABIČKA	♩ ♩ ♩		
BOLESLAV	♩ ♩ ♩		
LUDMILA	♩ ♩ ♩		
BERANICE	♩ ♩ ♩ ♩		

Žáci následně mohou vymýšlet další slova, která se společně dají využít při hře na ozvěnu.

Rytmická pohybová činnost k danému tématu

Hlavní aktivitou je rytmická, dramatická, pohybová činnost spojená s vyprávěním příběhu. Všichni žáci sedí na židličkách v opačném směru, tzn. mají opěradlo před tělem. Židle jsou postavené čelem k učiteli tak, aby všichni žáci dobře viděli. Učitel pouští

žákům nahrávku skladby: *Slovanského tance č. 1 e moll, op. 46" od Antonína Dvořáka*. Současně s nahrávkou vypráví žákům krátký příběh o svatém Václavovi. Na každou část příběhu připadá předem určený pohybový doprovod, který se mění vždy při zvratu hudby. Pojí k přesnému rytmu skladby a také k části příběhu.

Nácvik rytmického pohybového doprovodu provádíme pomocí imitace. Učitel předvádí jednotlivé pohyby na stanovenou část skladby a žáci se snaží pohyb napodobovat. Současně také učitel vypráví jednotlivé části příběhu. Pohybový doprovod je v rytmu skladby.

Žáci nacvičují tento pohybový doprovod v několika na sebe navazujících krocích. Při prvním poslechu celé skladby se žáci pouze snaží o imitaci na základě předvádění vyučujícího a také jeho vyprávění. Při druhém náslechu skladby již mají lépe zvládnuté pohyby, stále však napodobují pedagoga, který pohyb předvádí. Při posledním sledování nahrávky se už děti usilují reagovat pouze na změnu hudby a vyprávění vyučujícího.

Doprovodný příběh:

Český kníže Václav projíždí krajinou na svém koni.

Pohybový doprovod: Žáci sedí na židličkách a předvádějí jízdu na koni.

(čas: 0, 00 - 0,26)

Potkává chudé a dělí se s nimi o svůj chléb

Pohybový doprovod: Žáci předvádějí podání chleba střídavě na pravou a levou stranu. Při podávání chleba se také střídavě za pravou a levou rukou otáčejí.

(čas: 0, 27 - 0,38)

Václav projíždí dál krajinou na svém koni.

Pohybový doprovod: Žáci sedí na židličkách a předvádějí jízdu na koni.

(čas: 0, 39 - 0,49)

Fouká silný vítr.

Pohybový doprovod: Žáci napodobují oběma rukama zvednutýma nad hlavu velký vítr. Ruce se pohybují směrem od pravé strany k levé v rytmu skladby.

(čas: 0, 50 - 0,54)

Václav projíždí dál krajinou na svém koni.

Pohybový doprovod: Žáci sedí na židlích a předvádějí jízdu na koni.

(čas: 0, 54 - 1,07)

Kolem cesty pobíhá jeho bratr Boleslav.

Pohybový doprovod: Žáci sesedají z židle a oběhnou kolem ní.

(čas: 1, 08 - 1,15)

Václav tasí svůj meč.

Pohybový doprovod: Žáci ukazují pohyb meče ve vzduchu.

(čas: 1, 16 - 1,18)

Svatý Václav popohání svého koně.

Pohybový doprovod: Žáci předvádí popohánění koně do opěradla židle.

(čas: 1, 18 - 1,46)

Svatý Václav se vítá se všemi lidmi.

Pohybový doprovod: Žáci mávají na všechny strany.

(čas: 1, 47 – 2, 00)

Žáci aktivitu nacvičují v několika opakováních. Pokud žáci souhlasí, je možné je při posledním předvádění natočit na video a společně si tuto nahrávku pustit. Ta pak může sloužit při závěrečné reflexi proběhnuté činnosti.

Obrázek 12: Žáci při pohybové aktivitě

Obrázek 11: Žáci při nácviu pohybové aktivity

Příprava na vyučování HV č. 1

Škola: ZŠ Smržovka

Třída: 2. ročník

Hodina: HV

Datum: 28. 9. 2023

Počet žáků ve třídě: 21

Vyučující: Kateřina Pavková

Doba: 45 minut

TÉMA:

Den české státnosti – 28. září (svátek svatého Václava)

CÍLE:

Žák se seznámí se svátkem svatého Václava.

Žák uvede základní informace o tomto významném dni.

Žák rozpozná výrazové, tempové a rytmické změny hudby.

Žák reaguje pohybem na rytmické a tempové změny.

Žák emocionálně reaguje na skladbu.

KOMPETENCE: k učení, komunikativní, sociální a personální, pracovní

METODY: didaktická hra, rytmická hra na ozvěnu, nácvik pohybu imitací, poslech skladby

POMŮCKY: obrázek svatého Václava a karty s hudebními nástroji k zakrytí, připravená slova na rytmickou hru na ozvěnu, židle pro každého žáka, nahrávka skladby: *Slovanského tance č. 1 e moll, op. 46"* od Antonína Dvořáka, text krátkého příběhu o svatém Václavovi k předříkání, text s příběhem o svatém Václavovi

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: osobnostní a sociální výchova

Čas (min.)	fáze vyučovacího procesu	aktivity	Poznámky a doporučení
3	úvod vyučování	<p>Vyučující začíná hodinu hudebním pozdravem.</p> <p>Žáci společně s vyučujícím v rytmu předříkají již známý hudební pozdrav.</p>	<p>Hudební pozdrav využíváme s žáky vždy po nějakou dobu stejný a pak ho obměníme.</p>
7	Skrytý obraz svatého Václava, motivace k tématu	<p>Vyučující má připravený zahalený obrázek svatého Václava na koni. Obrázek je zakrytý menšími čtverci, na kterých jsou vyobrazeny vybrané hudební nástroje. Obrázek se postupně odhaluje, jak žáci říkají názvy jednotlivých hudebních nástrojů</p> <p>Žáci pomocí postupného odkrývání obrázku vyhledávají obraz svatého Václava na koni.</p> <p>Po odkrytí obrázku, nebo pokud žáci uhodnou, co je na obrázku dříve, než ho celý odhalí, si představíme všechny vyobrazené hudební nástroje.</p>	<p>V průběhu odkrývání žáci hádají, co by na obrázku mohlo být, a zároveň diskutují o hudebních nástrojích.</p>
5	Diskuze na téma svatý Václav	<p>Vyučující předkládá žákům základní informace o tomto státním svátku.</p> <p>Žáci říkají, jaké znalosti mají o tomto tématu.</p>	<p>K podání informací o svatém Václavovi využíváme</p>

			připravený krátký příběh.
8	Rytmická hra na ozvěnu	Vyučující pomocí hry na ozvěnu podává žákům nachystaná slova, hru na ozvěnu doprovází tleskáním. Žáci postupně opakují po vyučujícím v rytmu připravená slova, která se pojí se svatým Václavem.	Žáci mohou vymýšlet další slova.
5	Rytmická pohybová činnost	Vyučující poprvé pouští skladbu, sám imituje pohyb a současně doplňuje hudbu krátkým příběhem. Žáci se snaží napodobovat pohyb podle vyučujícího. Poslouchají hudbu a doprovodná slova.	Nacvičujeme nejméně ve třech opakováních.
5	Další poslech skladby	Vyučující pouští skladbu znovu a opět imituje pohyb společně s vyprávěním. Žáci napodobují pohyb vyučujícího. Snaží se reagovat na rytmičné změny ve skladbě.	
5	Třetí poslech skladby	Vyučující žákům předřikává příběh, aby mohli zareagovat změnou pohybu. Při posledním třetím poslechu skladby již žáci pouze reagují na hudbu a vyprávění.	Po společné domluvě možno natočit na video.

7	Závěrečná reflexe	Vyučující se žáků táže: <i>Co jste si zapamatovali o svatém Václavovi?</i> <i>Jaká činnost Vás dnes nejvíce bavila?</i>	Případné zhlédnutí videa.
---	-------------------	--	---------------------------

Reflexe č. 1 - 2. ročník, ZŠ Smržovka

Pro druhý ročník uvedené školy jsem vytvořila přípravu na vyučování HV, která obsahuje několik hudebních a poslechových činností.: hudební pozdrav, didaktickou motivační hru k objevení tématu, hru na ozvěnu, poslech skladby spojený s pohybovou činností a také diskuzi. Celá hodina probíhala v kmenové třídě.

Vyučovací jednotku jsme společně s žáky začali našim společným hudebním pozdravem. Znají ho již od začátku tohoto školního roku, a tak už jsou na něj zvyklí a dobře znají slova. Úvodní hudební pozdravení se mi osvědčilo jako efektivní způsob, jak žáky zaujmout a připravit je na následující hodinu. Opakované používání stejného pozdravu vytváří rutinu, která pomáhá žákům cítit se v hodině hudební výchovy bezpečně a sebejistě. Použitý hudební pozdrav jsem vytvořila já. Je však možné do vymyšlení dalších textů žáky zapojit.

Hudební pozdrav

DNESKA MÁME HUDEBKU,	
BUDEM TVOŘIT TU SPOLU.	
RADOST Z HUDBY ZAŽIJEME,	
JISTĚ SI TO UŽIJEME	

Poté si žáci sedli do kruhu v zadní části třídy, kde byl připravený obraz svatého Václava na koni, který byl však přikrytý malými kartičkami, které obraz zahalovaly. Odkrývání obrázku svatého Václava bylo dobrou motivací. Tato aktivita spojila hledání tématu a také opakování znalostí o hudebních nástrojích. Žáci společně přišli na názvy všech vyobrazených nástrojů. V průběhu této činnosti žáci aktivně hádali a diskutovali o tom, co by na obrázku mohlo být, což ukazuje na jejich zapojení a zvědavost. Myslím,

že aktivita žáky vhodně vybudila a žáci měli nutkání se o svatém Václavovi dozvědět více informací.

Dále následovala diskuze o tomto tématu. Žáci příliš informací nevěděli. Vzpomněli si však na sochu svatého Václava na Václavském náměstí. Žákům jsem podala pouze základní poznatky. K tomu jsem využila připravený příběh. Stěžejní znalosti o státním svátku byly podány přiměřeně věku a předchozím znalostem žáků. Domnívám se, že použití krátkého příběhu jako výkladové metody pomohlo učinit vědomosti více zapamatovatelnými a zajímavými. S touto příhodou jsme měli možnost pracovat i při další hodině českého jazyka. Díky tomu měli žáci příležitost nové informace si ještě více upevnit.

V následující fázi výuky jsme se přesunuli ke hře na ozvěnu. Tu jsme prováděli také v zadní části třídy v kruhu na zemi. Hra na ozvěnu byla úspěšná ve zlepšování rytmického cítění žáků a bylo pozitivní, že žáci mohli uvádět vlastní slova spojená se svatým Václavem. Vymýšleli další příklady spíše podle předem odkrytého obrázku. Navrhovali slova jako např.: plášť, kuň, člověk a další. Hra na ozvěnu žáky vždy baví. Tato aktivita podporovala jejich kreativitu, ale také dále pomáhala lépe si zapamatovat téma hodiny.

Na řadu přišla hlavní část hodiny, což byla dramatická a zároveň pohybová činnost. Žáci si připravili židle v zadní části třídy a usadili se na ně opačně tak, že měli nohy obkročmo a opěradlo bylo před nimi. Pustila jsem skladbu a sama imitovala předem připravené pohyby. Zároveň jsem také vždy na začátku pohybu předříkala, co se zrovna v příběhu děje. Je nutné mít krátké informace dobře naučené, aby je vyučující mohl říkat z paměti. Žáci byli schopni soustředit se na hudbu i příběh a postupně přecházeli od nápodoby k samostatné reakci na hudbu, což ukázalo jejich schopnost adaptace. Opakované poslechy a napodobování pohybů byly efektivní a při posledním třetím puštění skladby již většina žáků správně reagovala.

Na závěr hodiny žáci celou hodinu reflektovali. Každý dostal možnost říct, co pro něj bylo při výuce největším přínosem. Zejména je zaujala hlavní část hodiny, kdy při poslechu hudby pohybově dramatizovali děj. Žáci také uváděli, že se jim líbila skladba. Jelikož jsem měla možnost natočit žáky na video, použili jsme nahrávku k tomu, abychom si na ní ukázali, jak se jim ztvárnění podařilo. Žáci záznam velmi uvítali. Bylo pro ně zajímavé sledovat, jak se pohybují.

Můj závěrečný pohled na tuto hodinu je velice kladný. Žáci byli aktivní a spolupracovali, z čehož lze vyčíst, že je tato hodina zaujala. Při větší časové dotaci bych doporučila hlubší zkoumání problematiky svátku svatého Václava. Velice vhodné by také mohlo být předvedení této činnosti jiné třídě.

6.2 Metodický list č. 2 – Hudba spojená s výtvarným vyjádřením

Téma: Den jarní rovnodennosti – začátek jara

Metodický list č. 2 je primárně zaměřen na aktivity, které spojují hudební vnímání s výtvarným vyjádřením. Žáci budou nejprve poslouchat různé zvuky a hudbu a následně je pomocí své představivosti přetvoří do grafické podoby. Na poslechu písně Jaro dělá pokusy od Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře se spojí poslech písně s vizualizací obrázkem. Mezi činnosti tohoto metodického listu jsou včleněny také aktivizační metody, které u žáků podporují zájem o dané téma, jako jsou: procházka do přírody nebo společná diskuze o tématu a je zde též zařazena práce s rytmizovaným říkadlem: *Přišlo jaro do vsi*. Spojení říkadla a pohybu je vhodné pro procvičení rytmu a může také vhodně pomoci s navozením nálady na dané roční období.

Díky tématu písně, které se dotýká přírody, dochází při aktivitách k mezipředmětovému propojení a je tak možné jednotlivé části tohoto metodického listu využívat také v jiných předmětech, především přírodovědných. Uváděné činnosti mají žáky především motivovat k vnímání hudby a k následné tvořivé vizualizaci.

Metodický list je zaměřen na období začátku jara a oslav dne jarní rovnodennosti, která je astronomickým jevem, jenž označuje den, kdy je délka dne a noci přibližně stejná. Pro žáky může být tato událost skvělou příležitostí k objevování změn v přírodě.

Ročník: 2. – 5. ročník

Metody: vycházka do přírody, deklamace říkadla s pohybem, poslech písně, ztvárnění pomocí obrazu, diskuze

Pomůcky: nahrávka písně Jaro dělá pokusy (klavír + zpěv paní učitelky), čtvrtky formátu A3, vodové barvy a štětce

Přesný popis jednotlivých činností:

Úvodní motivace

S žáky se vydáme na procházku do přírody, během níž mohou pozorovat probouzející se jaro a dělat si poznámky o změnách v přírodě, které pozorují. Taková vycházka do přírody nabízí spoustu zvukových inspirací. Les nebo louka také jsou zdrojem mnoha hudebních nástrojů, které můžou žáci vyhledávat, pokoušet se o vytváření zvuků. S žáky se na nějakou chvíli zastavíme na vybraném místě. Mohou si sednout do trávy, zavřít oči

a zaposlouchat se do znění okolo nich. Společně pak diskutujeme o tom, co žáci slyšeli. Povídáme si také o představách, které u nich jednotlivé zvuky vyvolávaly.

V přírodě nebo i po návratu zpět do prostor školy pak zařadíme krátké rytmizované říkadlo *Přišlo jaro do vsi*, jež propojíme s pohybem. Nejprve předříkáme žákům říkadlo, které předvádíme ve velmi výrazném rytmu a živě ho také představujeme pohybem. Říkanou několikrát opakuje celá třída společně s učitelem. Místo pouhého papouškování říkadla můžeme říkat text v různých výrazových odstínech (unaveně, radostně, vesele, smutně, klouzavě apod.).

Říkadlo:

PŘIŠLO JARO DO VSI

PŘIŠLO JARO DO VSI,				
KDE JSI, ZIMO, KDE JSI?				
BYLA ZIMA TADY S NÁMA,				
ALE UŽ JE ZA HORAMA,				
HU, HU, HU,				-
JARO UŽ JE TU				-

(Tichá 2007, str. 28)

Návrh pohybu:

PŘIŠLO JARO DO VSI – *pochodování v rytmu na místě*

KDE JSI, ZIMO, KDE JSI – *ruce v upažení a zvednout mírně vzhůru*

BYLA ZIMA TADY S NÁMA – *obě ruce poklepávají v rytmu na hrud'*

ALE UŽ JE ZA HORAMA – *obě ruce obkreslují před tělem tvar hor*

HU, HU, HU – *dlaně naproti sobě před pusou a předvádí, jako by volaly*

JARO UŽ JE TU – *ruce otevřené do vzpažení a mírný výskok*

Malování písně

Žáci si připraví pomůcky pro malování písně *Jaro dělá pokusy* od Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře. Vyučující si mezitím nachystá audio nahrávku nebo klavír, aby mohl žákům píseň zahrát a zazpívat. Následně si učitel společně s žáky povídá o tom, na co mají při poslechu zaměřit svou pozornost. Měli by především sledovat to, co se v písni děje a souvisí s přírodou. Žáci si mohou zavřít oči a představovat si, co se písni odehrává. Pak poprvé poslouchají píseň a jedná se tak o nepřerušovaný první poslech. Potom učitel rozdá žákům do dvojic texty se slovy písně. Žáci si texty přečtou a vyhledají v nich slova, která jsou pro ně neznámá. Ta si spolu s učitelem objasní. Dále si pak povídají o tom, co si žáci při poslechu představovali. Po ukončení diskuze vyučující znovu pustí či zahraje a zazpívá skladbu. Při druhém poslechu již žáci mohou začít malovat. Každý žák pomocí vodových barev vytváří na čtvrtku svou vlastní představu o tom, co v písni probíhá. Žáci samozřejmě malují i po doznění písně. Je důležité ponechat jim dostatečný časový prostor pro dotvoření jejich díla. Jakmile všichni dokončí své výtvary, přesuneme se do volné části v prostoru třídy, kde každý dostane možnost své dílo ostatním odprezentovat.

Obrázek 13: Výstava práce žáků

Ukázky výtvarného zpracování poslechové písně Jaro dělá pokusy žáků
2. ročníku ZŠ:

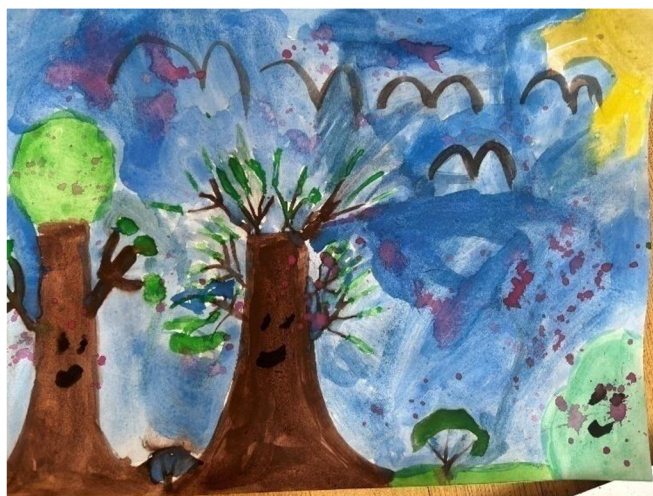
Obrázek 15: Ukázka malby při poslechu-Růže

Obrázek 16: Ukázka malby při poslechu-Kočička

Obrázek 14: Ukázka malby při poslechu hudby-Telegrafní tyč

Obrázek 18: Ukázka malby při poslechu hudby-Stromy

Obrázek 17: Ukázka malby při poslechu hudby-Příroda

Obrázek 19: Ukázka malby při poslechu hudby-Pokusy

Příprava na vyučování HV č. 2

Škola: ZŠ Smržovka

Třída: 2. ročník

Hodina: HV

Datum: 20. 3. 2024

Počet žáků ve třídě: 20

Vyučující: Kateřina Pavková

Doba: 90 minut

TÉMA:

Začátek jara – jarní rovnodennost

CÍLE:

Žák se seznámí s pojmem jarní rovnodennost a jejím významem.

Žák vyjádří své hudební a výtvarné dojmy spojené s jarem.

Žák rozpozná a popíše různé zvuky přírody.

Žák vytvoří výtvarné dílo na základě hudební inspirace a vlastních pocitů.

KOMPETENCE:

K učení, komunikativní, sociální a personální, pracovní

METODY:

Výcházka do přírody, deklamace říkadla s pohybem, poslech písně, ztvárnění pomocí obrazu, diskuze

POMŮCKY: Nahrávka písně "*Jaro dělá pokusy*" (klavír + zpěv paní učitelky),
čtvrtky formátu A3, vodové barvy a štětce

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: Environmentální výchova

Čas (min.)	fáze vyučovacího procesu	aktivity	Poznámky a doporučení
45	Úvod vyučování, procházka do přírody	<p>Vyučující společně s žáky odcházejí na krátkou vycházku do přírody za účelem vnímání zvuků jarní přírody.</p> <p>Vyučující žáky připravuje na pozorování změn v přírodě a společně s žáky o nich diskutuje.</p> <p>Žáci pozorují a zaznamenávají známky jara.</p>	<p>Vycházku zařazujeme, pouze pokud je k tomu vhodné počasí.</p>
10	Deklamační cvičení	<p>Vyučující žákům předvádí říkadlo Přišlo jaro do vsi ve velmi výrazném rytmu a živě ho také předvádí s pohybem.</p> <p>Žáci se snaží imitovat pohyb a slova dle vyučujícího.</p> <p>Následně říkadlo ještě několikrát opakujeme.</p>	<p>Předříkáváme v různých výrazových odstínech pro zvýšení zábavnosti při dalším opakování.</p>
5	První poslech písně	<p>Vyučující zazpívá píseň Jaro dělá pokusy, při tom se doprovází na klavír.</p> <p>Při prvním poslechu žáci pouze poslouchají a snaží se představovat vše, co se v písni děje.</p>	<p>Vyučující upozorní žáky, aby se v písni zaměřili na vše, co se týká přírody.</p> <p>Žáci si mohou zavřít oči a představují si, co se v písni odehrává.</p>

5	Čtení textu	Vyučující rozdá žákům texty písně. Žáci si text ve dvojicích přečtou a vyhledají v něm slova, kterým nerozumí. Vyučující následně žákům objasní neznámá slova.	Žáci si mohou v textu neznámá slova poznamenat. Stejně tak si mohou zaznamenávat slova, která se jim zdají být důležitá.
5	Druhý poslech písně	Vyučující znovu zahraje a zazpívá píseň Jaro dělá pokusy. Při druhém poslechu se už žáci mohou pustit do malování písně.	Někteří žáci se přidávají ke zpěvu.
15	Malování písně	Žáci samostatně malují své vlastní představy písně.	Činnost by měla být prováděná v naprostém tichu, aby se každý žák mohl plně soustředit na práci.
5	Výstava obrazů	Žáci své obrazy přesunou do volného prostoru ve třídě, společně s vyučujícím o nich diskutují a sdělují si své dojmy, které při malování měli.	Obrazy následně ve třídě ponecháme vystavené.

Tato hodina kombinuje hudební a výtvarné aktivity s vnímáním přírody, což posiluje interdisciplinární vztahy a rozvíjí estetické citění žáků. Při plánování a realizaci je důležité zachovat flexibilitu a přizpůsobit aktivitní zapojení aktuálnímu počasí a možnostem školního prostředí.

Reflexe č. 2 - 2. ročník, ZŠ Smržovka

Pro druhý ročník na ZŠ Smržovka jsem uspořádala hodinu hudební výchovy, zaměřenou na téma "Den jarní rovnodennosti – začátek jara". Jelikož se třídě vyučuji více hodin, měla jsem možnost propojit hodinu hudební výchovy a prvouky tak, že jsme se mohli při první vyučující jednotce vydat na vycházku do přírody. Plán tak byl propojit hudební vnímání s výtvarným vyjádřením a aktivně zapojit žáky do vnímání a oslav jara. V druhé hodině, kterou jsme již trávili ve škole, jsem využila práci s říkadlem. Hlavní aktivitou byl poslech písně, a především výtvarné ztvárnění této písně.

Jelikož začátek jara tohoto roku byl opravdu velmi teplý, zahájili jsme hodinu vycházkou do přírody, kde žáci měli příležitost vnímat první známky jara v přírodě. Společně jsme procházeli okolím školy a zaměřili jsme se na pozorování změn, které příchod jara přináší. Tato aktivita posloužila také pro osvojení informací o přírodě, o kterých se v období jara s žáky učíme ve škole, ale také jako inspirace pro následující hudební, a především výtvarné aktivity, kterým jsme se věnovali po návratu. Vycházku do přírody žáci vždy uvítají. Zdá se to pro ně být volnější činností, a přitom se při takové vycházce dozvídají o přírodě mnohem více než ve škole. Více poznatků si také mnohem lépe zapamatují, a to především proto, že dochází k propojení více smyslů. Žáci slyší zvuky, mohou si vše osahat a pociťují také různé vůně. Po celou dobu měli možnost si své pocity sdělovat, a to také dělali.

Při vycházce jsme se na nějakou dobu zastavili a posadili na trávu. Žáci si zavřeli oči a vnímali zvuky. Poté jsme o jejich pocitech diskutovali. Nejčastěji žáci uváděli hlasy různých ptáků, šumění listů stromů, ševlení větru a další. Zpočátku jsem musela žáky napomínat, aby setrvali v tichu, aby se všichni mohli plně soustředit. Proto aktivita nemusí probíhat příliš dlouho. Důležitá byla následná debata. Jelikož žáci velmi rádi diskutují o všem možném, tak i teď se zapojili téměř všichni.

Po návratu do třídy jsem žákům představila říkadlo *Přišlo jaro do vsi*, které jsme společně rytmicky recitovali a zároveň jej provázeli charakteristickým pohybováním. Předváděla jsem pohyby, jež odpovídaly textu říkadla, a žáci mě napodobovali. Jelikož jsou slova říkanky poměrně snadno zapamatovatelná, žáci se již při druhé deklamaci přidávali bez větších problémů. Dařilo se jim také lépe text přednášet, jelikož byl propojen s pohybem, který s textem souvisí. Při třetí deklamaci jsme již zapojovali různé emoce. Říkadlo jsme tedy předříkali velmi radostně a následně velmi unaveně. Na

zařazování různých výrazových prvků do textu jsou žáci zvyklí a takové aktivity je vždy zaujmou a jsou aktivní. Stejně tomu tak bylo i v tomto případě.

Po aktivním poslechu, kdy žáci měli za úkol naslouchat a představovat si obsah písně, jsme se přesunuli k výtvarné části. Ještě před prvním poslechem jsem instruovala žáky, aby si připravili výtvarné pomůcky, a vysvětlila jsem jim, jakým způsobem by měli při poslechu písně zachytit své dojmy a pocity. Během druhého poslechu písně žáci začali malovat, přičemž každý z nich vyjadřoval své individuální vnímání hudby prostřednictvím výtvarného umění. Většina žáků při malování zachycovala pouze jednu část písně, která jim nejvíce utkvěla v paměti. Maximálně žáci malovali květiny. Pokud šlo o ztvárnění zvířat, která se v písni vyskytují, byla nejčastěji kreslená kočka. Jeden žák se také pokusil namalovat svou představu o tom, jak zima odchází a přichází jaro. Jeho fantazie velmi zaujala ostatní žáky při závěrečné výstavě obrazů. Tento odlišný pohled na téma písně byl zajímavý.

Po dokončení malování každý žák měl možnost představit své dílo a popsat, co zobrazil a proč. Tato diskuse pomohla žákům lépe pochopit rozličné náhledy na stejné téma. Většina se shodla, že by potřebovala na vytvoření obrazu více času. Bylo by tak vhodné propojit výuku ještě s další hodinou výtvarné výchovy.

V této hodině byly naplněny všechny očekávané cíle. Žáci se chtěli v dalších hodinách naučit tuto píseň, kterou jsme také později využívali i v jiných předmětech.

6.3 Metodický list č. 3 – Využití netradičního hudebního nástroje - zvonky

Téma: Vánoce

Metodický list č. 3 si dává za cíl rozvíjet u žáků schopnost vnímat jednotlivé tóny. Především se pak zaměřuje na využití zvonků jako jednoduchého hudebního nástroje, pomocí kterého si žáci na základě předepsaného notového zápisu mohou sami zahrát lehkou píseň. Zvonky jsou pomůckou, která je velmi často využívána v Montessori školách především proto, že podporuje samostatnou činnost a smyslové vnímání. Dále je také zařazena činnost se sluchovým pexesem, při které žáci musí vnímat rozdíly mezi jednotlivými zvuky. Sluchové pexeso je pro žáky zábavný způsob, jak nejen rozvíjet schopnost rozlišování zvuků, ale také paměť a soustředění. Všechny zmíněné aktivity tak napomáhají k rozvoji poslechových dovedností a vnímání tónů. Důležitým prvkem metodického listu je důraz na samostatnost a kreativní práci žáků při činnostech se zvonky.

Jako doplněk při hře se zvonky je zahrnuta také činnost, při které žáci společně s vyučujícím opakují základní znalosti hudební teorie. Samostatnou hru se zvonky ale dokážou již i malé děti, které nemají s hudební teorií žádné zkušenosti. Na to, jak je píseň zvládnuta rytmicky, se zaměřujeme vždy podle toho, jaké zkušenosti žáci s hudební teorií mají.

V metodickém listu jsou aktivity se zvonky cílené na vánoční tematiku. Vánoce jsou tradiční svátky slavené po celém světě, především pak v křesťanských zemích, které symbolizují narození Ježíše Krista. Toto období je obvykle spojeno s různými rituály a tradicemi, jako jsou zdobení stromečku, výměna dárků, pečení vánočního cukroví a setkání s rodinou. Pro mnohé jsou Vánoce časem radosti, lásky a míru. Stejně činnosti lze však samozřejmě využít při práci se zvonky i v jiných obdobích roku po přípravě podobných notových zápisů.

Ročník: 1. – 3. ročník

Metody: didaktická hra, nácvik hry na zvonky, hra na zvonky podle předepsaného notového zápisu

Pomůcky: sada bicích zvonků (nejlépe pro každého žáka jeden zvonek nebo zvonek do dvojice), notové zápisy k těmto zvonkům, vytištěné listy stupnice k jednotlivým zvonkům, sada sluchového pexesa

Aktivita se sluchovým pexesem

Sluchové pexeso je varianta tradiční hry pexeso, která se hraje s pomocí sluchu namísto zraku. Stejně tak jako v klasické verzi této hry je i ve sluchové podobě cílem žáků najít stejné dvojice. V tomto případě však žáci nehledají dva obdobné obrázky, ale dva sobě odpovídající zvuky.

Sluchové pexeso je zvuková hra pro rozvoj sluchu. Žáci při ní musí pozorně poslouchat tak, aby poznali stejný zvuk. Sluchové pexeso je tak vhodným způsobem, jak rozvíjet schopnost rozlišování zvuků, paměť a soustředění. Vždy dvě krabičky mají stejný obsah, a proto vydávají zcela shodný zvuk. Cílem hry je rozlišení jednotlivých zvuků a přiřazení dvou obdobných zvuků k sobě.

Každý žák obdrží od vyučujícího jednu kostku tak, aby byly ve hře vždy dvě kostky od jednoho zvuku. Pro závěrečnou kontrolu slouží barevné puntíky na kostkách. Žáci by tak měli dostat kostku tajně, aby nebylo barevné označení vidět. Žáci se stejně jako při klasické hře pexesa promíchají a následně pomocí třesení kostek vydávají zvuk. Záměrem hry je najít do dvojice toho, kdo stejně zní. Tato aktivita nám v tomto případě může pomoci také při rozdělení do dvojic na hru se zvonky. Jelikož žákům kostky předkládá vyučující, může tak ovlivnit složení jednotlivých dvojic.

Obrázek 20: Sluchové pexeso

Hra se zvonky

Nejprve je vhodné zařadit aktivity, při kterých se žáci seznámí se zvonky a naučí se zvonky vhodně používat. Důležité je zaměřit se v prvních chvílích především na sílu úderu do zvonku. Zprvu mohou mít žáci tendenci do zvonků hodně praštit. Musí se tak naučit pouze jemně do zvonku udeřit, aby zvonek zahrál příjemný tón. To si mohou žáci vyzkoušet na několika uváděných cvičeních.

Zvonky rozestavíme na zem ve volné části třídy, aby šly tóny za sebou od tónu c1 až do tónu c2. Před každým zvonkem také máme notový zápis patřící k danému tónu. Žákům představujeme, že nota je tedy značka pro tón, v tomto případě zároveň barevně označená. Dále je také vhodné zařadit opakování hudební teorie. Ukážeme si společně houslový klíč, notu a její délku. V tomto případě jsou využívány noty čtvrt'ové, které se počítají na jednu dobu. Ke každému zvonku si sedne jeden žák nebo dvojice žáků, která se bude u zvonku měnit. Žáci se nejprve postupně střídají v úderu do zvonku tak, že zahrají úplnou stupnici c dur. Po celou dobu jim udáváme rytmus hry pomocí bubínku. Žáci se po odehrání kompletní stupnice posunou u jedno místo vpřed tak, že žáci, kteří hráli tón c1, budou hrát tón d1 apod. Pokud máme dvě sady zvonků nebo více, žáci hrají stejné tóny společně, to může být pro žáky složitější. Napomáhat by jim tak mělo vyťukávání, vytleskávání nebo bubnování rytmu.

Jako další činnost, která napomůže seznámení s tímto hudebním nástrojem, je možné zařadit cvičení, při kterém vždy jeden žák bude říkat tón a žák, jenž ho má na starosti, tón zahraje. Žáci se střídají u jednotlivých tónů a zároveň se také mění v oznamování tónů.

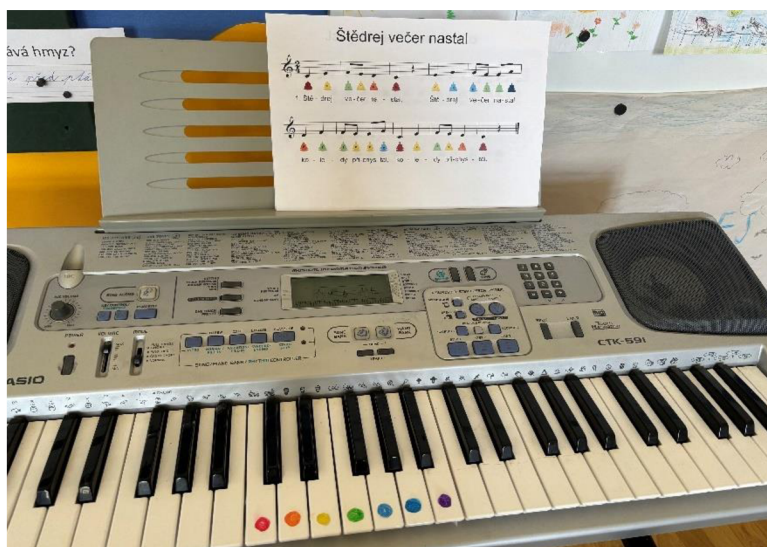
Obrázek 21: Žáci při nácviu hry na zvonky

Samostatná hra písní na zvonky

Pokud jsou žáci dostatečně seznámeni se zvonky a ovládají hru na ně, přecházíme k hlavní části hodiny, což bude samostatná aktivita, hraní vybraných koled na zvonky. Hře na zvonky by mělo předcházet také dostatečné seznámení žáků s vybranými vánočními koledami. Pro žáky vybíráme písně, které jim jsou běžně známé. Můžeme tedy zvolit písně např. *Štědrej večer nastal* a *Pásli ovce valaši*. Společně si je nejprve zpíváme. Vyučující při tom žáky doprovází na klavír.

Po představení písní, kterým se budeme věnovat, rozdělíme žáky do skupin k písním a zvonkům, aby ve skupině bylo vždy tolik žáků, z kolika tónů je píseň složena. Žákům však necháváme sestavené všechny zvonky podle notové stupnice. Žádné zvonky neodebíráme, i když v písni nehrají. Pokud jich máme dostatek, může každý žák mít na starost jeden tón. V případě menšího počtu zvonků, pak mají žáci tón ve dvojici a střídají se u něj.

V každém případě by mělo být procvičování rozděleno tak, aby každý žák byl pověřen nějakou funkcí. Pokud na žáka nevychází žádný zvonek, může při hraní písně zpívat. Někteří žáci také mohou předvádět písně na Boomwhackers nebo na barevně označený klavír. U klavíru je také možné, aby hrál větší počet dětí. Dále lze využít také melodických nástrojů z Orffova instrumentáře, jako je např. zvonkohra. Je však nutné si dát pozor na barevné rozlišení všech nástrojů, které nemusí být vždy u všech tónů totožné. Zkušenější žáci pak mohou při hře písně doprovázet na další vybrané nástroje z Orffova instrumentáře.

Obrázek 22: Označení kláves při hře koledy

Pokud je pro žáky hra na zvonky nová, je vhodné připravit ke hře pouze jednu z vybraných písní. Volím tedy pro všechny dobře známou vánoční koledu *Štědrej večer nastal*. S touto písní žáky také seznámím podrobněji. Jedná se o píseň ve dvoučtvrtovém taktu, což nám udává číslice ve zlomku za houslovým klíčem (2/4). První doba je přízvukná a druhá doba nepřívukná. Znamená to tedy, že v každém taktu jsou dvě doby a počítáme tedy na dvě doby (*prv-ní, dru-há*). Na jednu dobu se v tomto taktu počítá nota čtvrtová, nota osminová na půl doby. Ve třetím a posledním taktu je čtvrtová pomlka, ke které je také vhodné dopsat žákům do notového zápisu slovo NIC a vysvětlit jim, že na tuto dobu nehrají. Upozorníme také žáky na to, že počáteční tři takty jsou zcela totožné s třemi takty, které tuto koledu uzavírají. Zároveň si ukážeme všechny noty (tóny), které v písni figurují, a tedy tóny: c1, d1, e1, f1, g1, a1. Jednotlivé tóny si zahrajeme. Žáci nejprve nacvičují samostatně hru z předložených not v několik krocích. Zahrají pouze tři takty, které několikrát opakují. Následně procvičují párkrát další tři takty. Nakonec přidají poslední tři takty. Po nacvičení jednotlivých kroků se pokouší spojit dílčí takty do celé koledy. Vyučující opravuje případné chyby v rytmu.

Obrázek 23: Žákyně při hře koledy *Štědrej večer nastal*

Štědrej večer nastal

1. Ště - drej ve - čer na - stal, Ště - drej ve - čer na - stal

ko - le - dy při - chys - tal, ko - le - dy při - chys - tal.

Obrázek 24: Notový záznam koledy Štědrej večer nastal

Příprava na vyučování HV č. 3

Škola: ZŠ Smržovka

Třída: 2. ročník

Hodina: HV

Datum: 20. 12. 2023

Počet žáků ve třídě: 18

Vyučující: Kateřina Pavková

Doba: 45 minut

TÉMA: Vánoce

CÍLE:

Žák bude schopen identifikovat a rozlišit různé tóny.

Žák se seznámí se základními principy notového zápisu a použije je při hře na zvonky.

Žák procvičí svou hudební paměť.

Žák zahraje krátkou melodii pomocí zvonků.

KOMPETENCE: k učení, komunikativní, sociální a personální, pracovní

METODY: sluchová hra, demonstrace, sluchová percepce, práce s notovým zápisem, skupinová práce, samostatná tvorba, hodnotící diskuse a reflexe

POMŮCKY: sluchové pexeso, dvě sady zvonků, notové záznamy ke hře na zvonky pro píseň *Štědrej večer nastal*

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: osobnostní a sociální výchova

Čas (min.)	fáze vyučovacího procesu	aktivity	Poznámky a doporučení
5	Úvod do tématu	Vyučující sdělí žákům téma této hodiny pomocí lehce přetvořeného hudebního pozdravu, který žáci dobře znají.	Takto je možné hudební pozdrav stále obměňovat.
10	Sluchové pexeso	Vyučující rozdá žákům do dvojic jednotlivé kostky sluchového pexesa. Žáci si vezmou kostku do ruky a zakryjí barevný puntík, aby nebyly dvojice zřejmé.	Předřikáváme v různých výrazových odstínech pro zvýšení zábavnosti při dalším opakování.
5	Seznámení se zvonky	Vyučující instruuje žáky, jak číst jednoduché notové zápisy. Vysvětluje, jak jsou notové zápisy zaznamenány pomocí barevného rozlišení. Žáci poté praktikují hraní jednotlivých tónů na zvoncích. Soustředí se především na vhodnou sílu úderu do zvonku.	Žáci hrají tóny především podle barevného označení.
5	Zpěv vánočních koled	Vyučující při doprovodu na klavír zpívá populární vánoční koledy.	Zpěv cca 3 vánočních koled s doprovodem na kytaru.

		Žáci přicházejí s koledami, které dobře znají, aby je mohli společně zazpívat.	(<i>Štědrej večer nastal, Pásli ovce valaši, Rolničky</i>)
5	Hra na zvonky podle notového zápisu	Vyučující rozdělí žáky do dvou skupin podle počtu sad se zvonky. Žákům také rozdá notový zápis písně <i>Štědrej večer nastal</i> . Žáci se pokouší o zahrání písně podle notového zápisu. Hru nacvičují po menších úsecích.	Žáci se mohou ve skupině střídat. Žáci, na které nevyšel zvonek, se snaží v notovém zápisu ostatním ukazovat nebo zpívají. Postupně pak mohou zařadit další nástroje, které jsou žákům k dispozici.
15	Závěrečná prezentace	Jednotlivé skupiny prezentují svou hru před ostatními.	Možno využít také dalších nástrojů.

Reflexe č. 3 - 2. ročník, ZŠ Smržovka

Pro žáky 2. ročníku Základní školy Smržovka jsem si připravila vánoční hodinu, při které jsem si společně s vzdělávacími úkoly kladla navodit příjemnou vánoční atmosféru ve třídě. Hlavní činností této hodiny měla být hra na zvonky. Pro žáky tato činnost nebyla nová, jelikož jsme ji už při hudební výchově využívali. Zároveň jsme také tyto zvonky použili již v 1. ročníku základní školy při matematice i českém jazyce.

Hodinu jsme začali obměněným hudebním pozdravem. Žáci již dobře znají naši společnou hudební zdravici a bylo v ní tedy pouze vyměněné jedno slovo za slovo Vánoce, aby se v hudebním pozdravu promítl námět hodiny. Ihned si všimli změny a bylo jim tak téma jasné. Hudební pozdravení jsme tak opakovali ještě znovu společně v pozměněné verzi.

Pozměněný hudební pozdrav:

Dneska máme hudebku,

budem tvořit tu spolu.

Radost z hudby zažijeme,

Vánoce si užijeme.

Následovala úvodní aktivita, která měla směřovat k procvičení hudební paměti žáků a také k procvičení rozlišování různých zvuků. Aktivita se sluchovým pexesem žáky zaujala. Aby dobře slyšeli jednotlivé zvuky, byli všichni potichu a snažili se najít svou dvojici, což se nakonec všem úspěšně podařilo. Žáci, kteří s rozlišením zvuků měli větší problémy pak na konci cvičení, kdy již nebylo ve hře tolik zvuků, také zvládli svou dvojici najít. Žáci chtěli aktivitu provádět znovu. Slíbila jsem jim, že se k této hře jistě ještě někdy vrátíme. Napadlo mě, že je tuto činnost dobré využít i při různých hodinách v jiných předmětech, kdy potřebujeme žáky rozvrhnout do dvojic. V tomto případě nám aktivita dopomohla rozdělit žáky do párů ke zvonkům tak, aby se u zvonků mohli střídat, jelikož jsem neměla takový počet nástrojů, aby mohl na každého žáka připadnout jeden zvoněk.

Pak jsme se již přesunuli ke zvonkům. Zkušenější žáci rychle rozestavěli zvonky za sebou tak, aby byly seřazeny podle stupnice. K nim také připravili odpovídající barevně označené noty, které patřily k určenému tónu. Na těchto barevných notách jsme si pak krátce

procvičili vědomosti, které už žáci znají z hudební teorie. Děti poznaly hned houslový klíč. Ukázali jsme si, že je vyobrazena nota čtvrt'ová, a řekli jsme si, jaké další druhy not máme podle délky. Žákům jsem připomněla, že nota je zapsaná v notové osnově na různých místech, a právě podle toho poznáme, jaký tón představuje. Jelikož zvonků v každé sadě bylo 9 a já jsem měla připravené dvě sady zvonků, tak se někteří žáci u zvonků střídali a někteří měli vlastní zvonek. Nejprve si pouze zkoušeli sílu úderu a hráli tak na zvonek bez jakéhokoliv zadání. Poté jsem začala vyťukávat rytmus, na který si nejprve žáci zvykli, a následně v rytmu začali hrát stupnici od tónu c1 až po tón c2. V průběhu se několikrát vyměnili u různých tónů a to tak, že se vždy posunuli o jeden tón doprava. Již po prvním vyzkoušení pak byla většina žáků schopna držet se vyťukávaného rytmu. Někdy však bylo pro žáky matoucí, když hráli dva tóny ze dvou sad zvonků naráz. Napříště bych tedy tuto aktivitu procvičovala pouze s jednou sadou, u které by se žáci pravidelně střídali.

Následovala krátká aktivita na procvičení pozornosti. Vždy jedno dítě řeklo tón a spolužák, který seděl před tímto tónem, ho zahrál. Již v první chvíli si žáci uvědomili, že si musí pamatovat, jaký tón představují. Některým měli problém s udržením pozornosti, a proto jim bylo nutné připomenout, že mají tón zahrát. V budoucnu bych tuto aktivitu zařadila až po rozdělení do týmů, kdy by si každá skupina v jiné části třídy procvičovala hru na zvonky samostatně.

Jelikož tématem této hodiny byly Vánoce, šli jsme si společně s žáky zazpívat tři vánoční koledy, které jim jsou dobře známé. Jelikož si žáci v další aktivitě měli na zvonky zahrát píseň *Štědrej večer nastal*, začali jsme zpěv také touto koledou. Většina žáků zpívala, a to především proto, že ji velmi dobře znají. Dále jsme si zanotovali koledu *Pásli ovce valaši*, a nakonec u dětí velmi oblíbené *Rolničky*.

Po zpěvu těchto koled jsem žáky rozdělila do dvou skupin, tedy na 9 a 9 členů. Rozdala jsem jim i notový záznam ke hře na zvonky k písni *Štědrej večer nastal*. Nejprve jsem měla přichystané pouze jedny noty do skupiny. Ukázalo se však, že pro snadnější orientaci při hře bude lepší, když žáci budou mít k dispozici větší počet not. Myslím si, že by mohly postačit jedny noty pro dva žáky, aby na ně všichni dobře viděli. Píseň je složena z 6 tónů (c, d, e, f, g, a). Hrát tedy mohlo pouze šest žáků z devíti. Další žáci měli k dispozici Boomwhackers a mohli je také využít k doprovodu. Ve třídě byly k použití též další nástroje a nechala jsem

tedy jen na dětech, jak po tréninku své ztvárnění písničky pojmu. Žáci však byli poučeni, že každý ve skupině musí mít nějakou činnost a je dobré se také u jednotlivých činností prostrídat. Žáci dostali dostatečný prostor k nácviku. Zprvu pouze zkoušeli hru na zvonky vždy nejprve po třech taktech. Když jim práce šla, přesunuli se k dalším třem taktům. Až po zvládnutí celé písničky, což jim netrvalo příliš dlouho, se snažili přidávat do hry také různé nástroje.

Celou hodinu jsme završili závěrečnou prezentací toho, co si žáci natrénovali. Bylo zajímavé pozorovat, jak každá skupina pojala své vystoupení jinak. Jeden tým pouze hrál písničku na zvonky a další tři děti písničky zpívaly. Na konci každých tří taktů pak také zahrály na triangl. Druhá parta využila mnohem více nástrojů a většina dětí se zároveň také pokoušela o zpěv písničky, což se jim příliš nedařilo. Děti, které neměly zvoneček, pak písničku doprovázely na Boomwhackers. Během závěrečné prezentace jsem pozorovala, že některým žákům chyběla sebedůvěra při předvádění své práce. I přesto, že se jim při samostatném nácviku ve skupině dařilo hrát písničku přesněji, tady s tím měli žáci problém. To mě vedlo k přemýšlení o způsobech, jak lépe připravit žáky na tyto prezentace, aby se cítili více pohodlně a sebejistě. Myslím si, že nejvhodnější cestou by bylo zařazování pravidelnějších aktivit, kdy děti prezentují svou činnost před ostatními. Díky tomu pak získávají stále větší jistotu a nemusí být tak nervózní.

Celkově hodina splnila své vzdělávací cíle. Žáci na zvonky hráli poprvé. Jestliže je budou dále využívat, budou se ve hře neustále zlepšovat. Můžeme se pak společně mnohem více soustředit na správný rytmus, k tomu je však nutné znát odpovídající délky not. Hodnotím použití zvonků jako výbornou pomůcku k výuce hudební teorie. Žáci si např. ihned zapamatovali stupnici a většina žáků byla schopna stupnici říci přesně s tóny, jak následují za sebou. Vhodně hodnotím také zařazení Boomwhackers, jelikož žáci si tak měli možnost propojit notu s tónem na více příkladech.

6.4 Metodický list č. 4 – Nácvik písně netradičním způsobem

Téma: Velikonoce

Metodický list č. 4 se zaměřuje především na nácvik vybrané písně. Obsahuje aktivity zaměřené na hlasovou hygienu, jako jsou dechová cvičení, obličejová gymnastika, artikulační cvičení či rozezpívání. Hlasovou hygienu a rozezpívání je vhodné zařadit vždy před zpěvem písní. Dále je využívána hra na tělo, hra na otázku a odpověď a improvizace pohybového doprovodu. Pomocí zmíněných cvičení dochází k rozvoji hudební tvořivosti a také rytmických a pohybových dovedností. Celkově je cílem metodického listu posílit hudební dovednosti a kreativitu žáků.

Nácvik písně je v hodinách možné provádět postupně po jednotlivých motivech formou imitace. Žáci v takovém případě nejdříve vyslechnou každý jednotlivý motiv předzpíváný vyučujícím a následně motiv zopakují. Nácvik písně v tomto případě však bude uskutečňován nově, a to formou hry. Využití netradičních nácviků písně pomocí různých herních prvků může být pro žáky zajímavé a poutavé. Posluchači v takovém případě se neseznamují s písní od vyučujícího nebo z nahrávky, ale snaží se na píseň přijít samostatně, což podněcuje jejich zvědavost a aktivizuje je ke zpěvu a dalším činnostem prováděných s písní.

Všechny aktivity tohoto metodického listu včetně nácviku písně souvisí s tématem Velikonoc, které jsou významným křesťanským svátkem, jenž slaví zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Jsou spojeny se začátkem jara a obnovy života. Lidé oslavují Velikonoce různými způsoby, včetně náboženských obřadů, tradičních jídel a symbolů, jako jsou vejce či zajíci. Tento svátek je také spojen s různými folklórními a kulturními zvyky.

Úvod vyučovací hodiny

Vyučující vyťukává na dřívka známou velikonoční písničku *Hody, hody, doprovody* a žáci se snaží uhodnout, o jakou písničku se jedná. To poslouží jako motivační fáze k navázání tématu hodiny. Když žáci námět písně rozeznají, uvádí různé informace, které o Velikonocích vědí. Mohou si pak říkadlo předříkat, vyučující stále rytmus koledy vyťukává pomocí dřívek.

Říkadlo *Hody, hody doprovody* s rozepsaným rytmem pro vyučujícího:

HODY, HODY, DOPROVODY,				
DEJTE VEJCE MALOVANÝ,				
NEDÁTE-LI MALOVANÝ,				
DEJTE ASPOŇ BÍLÝ,				
SLEPIČKA VÁM SNESE JINÝ.				

Po této krátké diskuzi se vyučující táže prostřednictvím rytmického doprovodu. Ťukáním dřívěk vyučující udržuje základní metrum otázky. Žáci postupně do rytmu na vyzvání vyučujícího odpovídají. Níže uvádím příklad rytmického řetězu otázky a možných odpovědí. Jelikož se i píseň, jejíž nácvik je stěžejní částí tohoto metodického listu, týká velikonočního jídla, je tato aktivita také založena na možných pokrmech. V tomto případě jarních, do kterých spadá i velikonoční strava, aby byl větší prostor pro vymýšlení slov. Tak dochází k propojení této aktivity s následným objevováním písně.

CO JÍŠ NA JAŘE?				
MAZANEC MAZANEC				
BERÁNKA BERÁNKA				
VAJÍČKA VAJÍČKA				
ČOČKU ČOČKU				

Hlasová hygiena a rozezpívání

Před zpíváním je nutné žáky vždy rozezpívat a rozcvičit. V rámci **dechových cvičení** využíváme také jarní motivy, které úzce souvisí s Velikonocemi. Žáci se postaví a narovnají. Každému žákovi položíme na dlaň kousek vaty. Dlaň drží v úrovni obličeje a zkouší do ní foukat různou intenzitou. Jedná se o kontrolovaný výdech. Nejprve jako mírný vánek, silnější větříček, silný vítr, a nakonec také vichřice. Vyučující aktivitu vhodně komentuje a směřuje tak žáky k efektivnímu procvičení dýchacích svalů.

Slova každé písničky je potřeba správně říkat. Zařazujeme tedy také **obličejovou gymnastiku**. Žáci si ze rtů udělají tvar vajíčka a jazykem tento tvar následně obkreslují. Každou stranu využijeme třikrát. Pak vystřídáme směr pohybu jazyka.

V rámci **artikulačních cvičení** žáci předvedou, jak bzučí včela. Aktivitu je možné různě gradovat. Nejprve může bzučet včela z hodně velké dálky a potom se stále přibližuje. Když už je u nás, otočí se a znovu odlétá. Žáci tyto situace vhodně předvádějí. To znamená, že se síla zvuku stále zvyšuje a znovu opět snižuje.

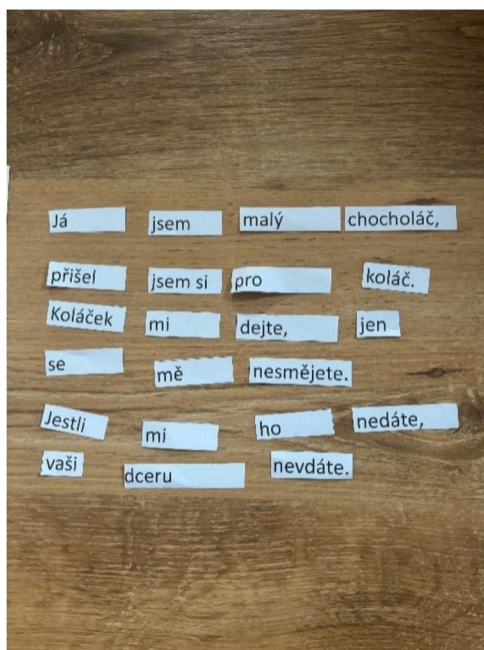
Před samotným zpěvem je také důležité se vhodně **rozezpívat**. S žáky je možno se rozcvičit na melodii prvních dvou taktů písně *Mazanec*. Nejprve rozezpívání provádí vyučující a žáci následně opakují. Postupujeme po půltónech směrem nahoru od tónu d1 po tón a1.

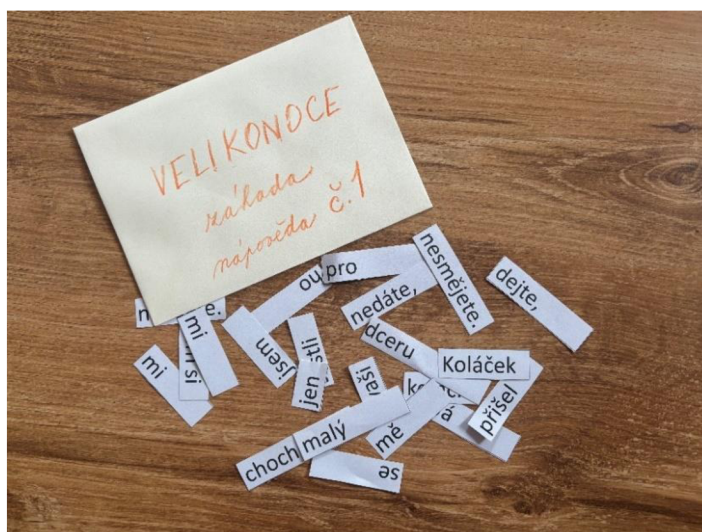
Obrázek 26: První dva takty písně *Mazanec* k rozezpívání

Obrázek 25: Píseň *Mazanec* (Tichá 2007, str. 47)

navazovat a zároveň také musí souhlasit s předepsaným rytmem. Žákům je dán dostatečný čas na to, aby mohli píseň složit. Pokud jsou žáci přesvědčeni o své úspěšnosti, vyučující píseň zazpívá a doprovodí ji hrou na klavír. Žáci složená slova kontrolují a v případě potřeby skladbu upravují. Poté zástupce každé skupiny přečte svůj text a může následovat diskuze o tom, zda jsou slova písně správně sestavena nebo zda jsou nutné nějaké úpravy. Jestliže jsou již jednotlivé sloky v pořádku, určíme, v jakém pořadí jsou sloky zpívané. Aktivita končí společným zpěvem písně.

Obrázek 27: Ukázka složeného textu pro 1. sloku

Obrázek 28: Kartičky se slovy pro 1. sloku

Rytmické cvičení

Jakmile si žáci píseň pamatují, je možné přidat rytmiický doprovod pomocí hry na tělo.

Návrh rytmiického doprovodu pomocí hry na tělo:

JÁ	JSEM	MALÝ	CHOCHOLÁČ,				
<i>Tlesk</i>	<i>tlesk</i>	<i>plesk plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>				
PŘIŠEL	JSEM SI	PRO KOLÁČ,					
<i>Tlesktlesk</i>	<i>plesk plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
KOLÁČEK	MI	DEJTE,					
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>Tlesktlesk</i>					
JEN SE MI	NESMĚJTE.						
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesktlesktlesk</i>						
JESTLI	MNĚ HO	NEDÁTE,					
<i>Tlesktlesk</i>	<i>plesk plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
VAŠI	DCERU	NEVDÁTE.					
<i>Tlesktlesk</i>	<i>plesk plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
PANÍMÁMO		KRÁSNA,					
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>tlesk plesk</i>					
DEJTE	LŽIČKU	MÁSLA,					
<i>Tlesktlesk</i>	<i>plesk plesk</i>	<i>tlesk plesk</i>					
BUDE-LI	TO	MALIČKO,					
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
PŘIDEJTE	NÁM VAJÍČKO,						
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
BUDE-LI	TO	JEŠTĚ MÍŇ,					
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					
HODÍME	TO	PŘES KOMÍN.					
<i>Tlesktleskplesk</i>	<i>plesk</i>	<i>tlesktlesk plesk</i>					

Pohybová improvizace

Další část hodiny věnujeme pohybové aktivitě. Žáci společně s vyučujícím diskutují o tom, jakým pohybem by mohli píseň ztvárnit. Po krátké debatě se všichni společně pouští do práce. Žáci na začátku stojí v kruhu a drží se za ruce.

V případě, že již tuto aktivitu nestihneme, můžeme zařadit pohybovou improvizaci až při další hodině hudební výchovy, kdy budeme nově naučenou píseň opakovat. Při následujících hodinách poté vždy k zopakování písně můžeme přidávat různé obměny, jako je hra na tělo, zmiňovaná pohybová improvizace nebo zařazení hudebních nástrojů.

Návrh pohybového doprovodu:

JÁ JSEM MALÝ CHOCHOLÁČ,

Úkrok pravou nohou vpřed.

PŘIŠEL JSEM SI PRO KOLÁČ,

Spojené ruce dají žáci směrem vzhůru a pochodují na místě.

KOLÁČEK MI DEJTE,

Úkrok vpravo.

JEN SE MI NESMĚJTE.

Úkrok vlevo.

JESTLI MNĚ HO NEDÁTE,

Žáci se pustí a udělají otočku na místě směrem vpravo.

VAŠI DCERU NEVDÁTE.

Úkrok levou nohou vzad.

PANÍMÁMO KRÁSNÁ,

Úkrok levou nohou vpřed.

DEJTE LŽIČKU MÁSLA,

Spojené ruce dají žáci směrem vzhůru a pochodují v rytmu na místě.

BUDE-LI TO MALIČKO,

Úkrok vpravo.

PŘIDEJTE NÁM VAJÍČKO,

Úkrok vpravo.

BUDE-LI TO JEŠTĚ MÍNĚ,

Žáci se pustí a udělají otočku na místě směrem vlevo.

HODÍME TO PŘES KOMÍN.

Úkrok levou nohou vzad.

Příprava na vyučování HV č. 4

Škola: ZŠ Smržovka

Třída: 3. ročník

Hodina: HV

Datum: 27. 3. 2024

Počet žáků ve třídě: 20

Vyučující: Kateřina Pavková

Doba: 45 minut

TÉMA:

Velikonoce

CÍLE:

Žák se seznámí s velikonočními tradicemi a symboly.

Žák rozvíjí své hudební a rytmické dovednosti.

Žák reaguje na tempové a rytmické změny.

Žák se seznámí s novou písní.

Žák podněcuje svou tvořivost prostřednictvím hry a pohybové improvizace.

KOMPETENCE: k učení, komunikativní, sociální a personální, pracovní

METODY: hra na tělo, hra na otázku a odpověď, improvizace pohybového doprovodu, hlasová hygiena, nácvik písně netradičním způsobem, nácvik písně s pohybovým doprovodem

POMŮCKY: Dřívka, klavír, nápověda rytmu k promítnutí na tabuli, obálky s textem písně, vaty pro dechová cvičení, případně mazanec k ochutnání

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: osobnostní a sociální výchova

Čas (min.)	fáze vyučovacího procesu	aktivity	Poznámky a doporučení
5	Úvod do tématu	Vyučující vyťukává na dřívka rytmus říkadla <i>Hody, hody, doprovody</i> . Žáci se snaží uhodnout, co je to za známé říkadlo, a tím tedy i přijít na téma hodiny.	Společně si pak říkadlo zarecitujeme. Použit je možno také hru na tělo.

5	Hlasová hygiena	<p>Vyučující zařazuje dechové cvičení. V rámci dechového cvičení žáci v různé síle foukají do kousku vaty, který mají umístěný na své dlani. Vyučující žáky podněcuje, aby se nadechovali do břicha.</p> <p>V rámci artikulačních cvičení žáci napodobují zvuk včely. Opět měníme sílu a intenzitu.</p> <p>Následuje společné rozezpívání za doprovodu učitele hrajícího na klavír. Rozezpíváme se na první dva takty písně <i>Mazanec</i>.</p>	<p>Dechová, artikulační cvičení a rozezpívání by ve třídě měly nastolit příjemnou atmosféru a žáky také připravit na následný zpěv a další aktivity s ním spojené.</p>
5	Zpěv známých písní	<p>Vyučující se žáků táže, jaké znají písně, které by nám něčím mohly připomínat jaro.</p> <p>Žáci uvádějí písně, které jsou jim známé a připomínají jaro. Jelikož jsou žáci s těmito písněmi dobře obeznámeni, společně si je zazpíváme. Vyučující doprovází žáky na klavír.</p>	<p>Hrajeme a zpíváme písně, které žáci znají nebo jsme je již dříve společně nacvičovali.</p>
5	Vysvětlení záznamu rytmu	<p>Vyučující promítne na tabuli záznam rytmu pro zatím neznámou písničku. Vyučující vysvětluje žákům tento předepsaný záznam a vyťuká rytmus podle záznamu rytmu na dřívka.</p>	<p>Záznam rytmu ponecháme po celou dobu vyobrazený na tabuli.</p>

		Žáci společně s vyučujícím rytmus vytleskají.	
7	Skládání textu písně	Žáci jsou rozděleni do dvou skupin podle počtu slok v písni <i>Mazanec</i> . Každá skupina si najde obálku, ve které jsou jednotlivě napsány na kartičkách slova písně. Žáci se snaží poskládat slova za sebou tak, aby jim vznikl text jedné sloky.	Žákům k poskládání mohou také napomoci velká písmena v textu a interpunkční znaménka.
5	Poslech písně	Vyučující zpívá píseň <i>Mazanec</i> a doprovází se na klavír. Žáci se podle zpěvu vyučujícího snaží poskládat slova písně tak, jak jdou za sebou.	Žáci pouze skládají text a poslouchají.
5	Zpěv písně	Vyučující hraje na klavír a zpívá píseň. Žáci se přidávají do zpívání.	Žáci se připojují postupně, jak si píseň zapamatovali. Žákům můžeme rozdat text.
5	Hra na tělo	Vyučující předvádí rytmické figury. Žáci opakují po vyučujícím rytmické figury (pleskání, tleskání).	
3	Reflexe	Vyučující se žáků táže: <i>Co vás při hodině nejvíce zaujalo? Co vás při hodině nejvíce bavilo?</i>	Možno přinést <i>mazanec</i> na ochutnání.

Reflexe č. 4 - 3. ročník, ZŠ Smržovka

Na úvod vyučovací hodiny jsem žákům na dřevěná dřívka zahrála rytmus známé velikonoční písně *Hody, hody, doprovody*. Žáci koledu ihned poznali a mohli jsme si tak společně rytmus ještě jednou vytleskat. Společně se shodli, že téma hodiny tedy budou Velikonoce. V krátké diskuzi uváděli spoustu informací, které o Velikonocích vědí. Zároveň jsme se také domluvili, že většina chlapců využívá říkadlo *Hody, hody, doprovody* při koledování a že dívky by potěšilo, pokud by koledující chlapci používali i jinou říkanku.

V další fázi vyučovací jednotky jsme se zaměřili na dechové a artikulační cvičení. Dechové cvičení probíhalo celkem v pořádku a žákům přineslo zábavnou formu tréninku správného dýchání tím, že foukali do vaty. Bylo pro ně mnohem složitější použít jen slabé foukání. Když foukali silně, opakovaně museli hledat svou vatu po zemi a sbírat ji. Proto jsme si tedy položili vatu na lavice. Tímto způsobem se mohli lépe soustředit na samotné cvičení, aniž by museli vatu neustále zvedat ze země.

Dále následovalo artikulační cvičení, při kterém měli žáci za úkol předvádět zvuk včely (*bzzzzz*). Nejprve nasadili zvuk velmi potichu, jako by včela přilétala z velké dálky, pak se včela přibližovala stále blíže a blíže. Zvuk se tudíž zvyšoval. V posledním kroku, když už včela byla velmi blízko, vydávali příliš silné zvuky, měli tendenci zvuk přehrávat a nechali se aktivitou zcela strhnout. Zařadila jsem tedy opět odlet včely zpět do dálky. Intenzita se začala znovu snižovat. Postřehla jsem, že při tomto cvičení žáci potřebovali pohyb. Představovali si, že jsou bzučící včely a s nataženýma rukama se volně pohybovali po třídě. Nejprve začali jen někteří a postupně se přidávali další. Sílu bzučení se pak snažili srovnat s rychlostí, kterou letěli. Tato momentální reakce žáků poukazuje na to, že je vhodné k artikulačnímu cvičení připojit také vhodnou pohybovou aktivitu.

Čekalo na nás rozezpívání, jež bylo už propojené s písní *Mazanec*, kterou se budeme dnes zabývat. Žáky jsem upozornila na to, že jsou to první dva takty písně, což pro ně také mohlo sloužit jako nápověda. Přípodobnila jsem takt v notovém záznamu ke slovům, která má věta. Stejně tak, jako je věta složena ze slov, je píseň rozdělena v notovém záznamu na jednotlivé takty. Při rozezpívání bylo zjevné, že někteří mají problém při vyšších polohách.

Dále jsem se zeptala, jaké znají písničky, které jim připomínají jaro nebo ve kterých se o jaro zpívá. Shodli se na písničkách: *Jaro, léto, podzim, zima, Travička zelená a Ovčáci, čtveráci*. Tyto písně jsme si pak společně zazpívali za mého doprovodu na klavír.

Po hlasovém rozcvičení a zpěvu známých písní jsme již mohli přejít k hlavní aktivitě této hodiny, a to nácviku nové písně *Mazanec*. Oznámila jsem žákům, že práce s písní bude dnes taková velikonoční záhada. Bylo vidět, že žáky hned zajímalo, co by to za rébus mohl být. Jako zcela první nápovědu jsem před žáky na svůj stůl položila mazanec a prozradila jsem jim, že se toto sladké velikonoční jídlo vztahuje k názvu písně. Příště bych asi pouze řekla, že se pojí s písní, aby to nebylo příliš velkou nápovědou, pokud by někdo z žáků danou píseň již znal. Jako druhou nápovědu k písni jsem jim na interaktivní tabuli promítla záznam rytmu této písně. Na něm jsme si také předvedli, v jakém taktu je píseň napsána a jaké noty podle délky se v ní vyskytují. Ukázali jsme si také houslový klíč. Potom jsem pomocí dřívěk vyťukala rytmus. Podruhé jsme rytmus vytleskali již společně. Jelikož žáci jsou již na takový záznam rytmu zvyklí, nebyl pro ně problém tento rytmus vytleskat.

Poněvadž byla tato píseň pro všechny žáky opravdu neznámá, zatím jim náznaky příliš nepomohly. Poslední nápověda byla tedy schovaná někde ve třídě v obálce. Proběhlo rozdělení do dvou skupin. Jelikož byla přesná polovina chlapců a dívek, rozdělili se podle pohlaví. Každá skupina pak měla za úkol najít obálku s rozstříhanými slovy jedné ze slok písně. Jakmile slova našli, ihned se pouštěli do jejich složení. Ke skládání jim hodně napomáhala velká písmena a interpunkční znaménka. Přesto se ani jedné ze skupin nepodařilo za zadaný čas asi 6 minut text písně sestavit. Měli slova však poskládaná blízko u sebe tak, jak jim to přišlo smysluplné.

Když jsem viděla, že se již ve skládání dále neposouvají, začala jsem zpívat píseň společně s doprovodem na klavír. Obě skupiny hned sami od sebe začaly píseň správně sestavovat. Potom jsme si píseň společně zazpívali ještě jednou. Při zpěvu se již někteří začali připojovat. Jelikož jsme na konci hodiny měli ještě nějaký čas, zahrnula jsem ke třetímu opakování písně také hru na tělo. Mnozí se přidávali ke hře na tělo a jiní zase pouze ke zpívání. Příští hodinu bych jistě zařadila znovu opakování písně společně s hrou na tělo a také bych píseň doprovodila pohybem tak, jako uvádím v připraveném metodickém listu.

Na závěr hodiny jsme zhodnotili celé vyučování. Žákům v hlavě nejvíce utkvělo zpívání již známých písniček. Při komentáři, jaké pro ně bylo hledání písničky podle

nápovědi, zmiňovali především to, že pro ně bylo celkem náročné sestavit píseň podle slov. Po prvním zpěvu pak již neměli se složením žádné problémy. Žáci také uváděli, že si již alespoň část písně dobře pamatují. Z toho usuzuji, že tento netradiční nácvik je vhodný pro rychlejší zapamatování písně a zvyšuje motivaci ke zpěvu. Přestávku, která následovala, jsme zahájili krájením mazance a velmi chutnou svačinou.

6.5 Metodický list č. 5 – Návčik taneční choreografie polky

Téma: Masopust

Metodický list č. 5 je primárně zaměřen na návčik taneční choreografie polky. Polka je primárním národním tancem, se kterým by měli být žáci na základní škole seznámeni. V případě nazkoušení jakéhokoliv tance se jedná o návčik pohybu, a to pohybu rytmického. V tomto metodickém listu jsou tak začleněny pohybové činnosti, aby byl podpořen jejich rozvoj, a zároveň jsou také zařazeny aktivity na rozvíjení rytmického citění. Díky upevnění pohybových a rytmických dovedností jsou žáci následně schopni vyjadřovat lépe hloubku svých prožitků. Dále se rozšiřuje senzomotorická koordinace, fantazie, soustředěnost a také pozornost. Důraz je po celou dobu kladen na spolupráci žáků a posílení kolektivního vnímání ve třídě.

V úvodní části je využit improvizovaný tanec pouze za zvuku hudebního nástroje, aby žáci byli motivováni k tanci a dali se do pohybu. Pro žáky by se mělo jednat o hru propojenou s pohybem, jejímž cílem je především povzbuzení k dalším navazujícím činnostem. Žáci se při této aktivitě mohou pohybovat dle vlastního pocitu a zájmu.

V metodickém listu je začleněno cvičení s říkadlem spojené s pohybem, které je možno zařadit především z důvodu dalšího seznámení s vybraným tématem aktivit. Pomocí krátkého připraveného říkadla jsou žáci informováni o základních údajích týkajících se masopustu. Získaná sdělení mohou být vhodná především proto, že si žáci zapamatují snáze uváděné poznatky, než když jim budou pouze sdělovány z úst vyučujícího.

Metodický list vytváří ucelený didaktický postup návčiku polky s vazbou na oslavy masopustu, při kterém se žáci seznámí s prostými tradicemi této zábavy. Masopust je lidový svátek slavený na konci zimy před začátkem postního období. Lidé se převlékají do barevných kostýmů a masek, které mají za úkol odehnat zlo a přivítat jaro. Slavnosti zahrnují průvody, tanec, hudbu a společné hodování s tradičními jídly. Tento svátek je důležitou součástí komunitního života, posiluje vazby mezi lidmi a oslavuje přechod k jarnímu období.

Pomůcky: bubínek, hudba pro polku vhodná pro děti (píseň Masopust), případně kostýmy nebo rekvizity asociované s masopustními tradicemi

Přesný popis jednotlivých činností:

Úvodní část hodiny

Úvodní část hodiny slouží především k motivaci a uvolnění žáků. Zároveň si klade za cíl přimět žáky k spontánnímu pohybu a současně je seznámit s tématem masopustu. V první chvíli pouze vyučující bubnováním na bubínek udává tempo a rytmus pohybů. Žáci nejprve stojí a jen vnímají bubnování. Postupně se pak mohou začít zlehka pohybovat, nejprve tančit jen jedním prstem nebo rukou a postupně přidávají další části těla. Do rytmu se žáci hýbají bez předem stanovených kroků podle toho, co je právě napadá. Jedná se pouze o krátkou činnost, při které je nutné se zaměřit především na vnímání rytmu bubínku. K této aktivitě je možno použít i jiných hudebních nástrojů (např. tamburíny).

Po této krátké úvodní aktivitě zařazujeme činnost s říkadlem, která nám napomůže především s motivací k tématu a zároveň rytmicky žáky nastaví na následující taneční a pohybové činnosti. Žákům nejprve předřkáme říkadlo i s pohybem a žáci ho následně imitují. Text předvádíme v několika opakováních i v různých výrazových odstínech, k čemuž můžeme tematicky využít vybrané masopustní masky.

Bába s nůši (předvádíme nízko), Ženuška (předvádíme vysoko), Kominík (předvádíme klouzavě)

Říkadlo:

MASOPUSTNÍ VESELÍ,

(máváme rukama nad hlavou)

SKÁČEM V KROJÍCH, NESMĚLÍ.

(houpeme se v kolenou)

S MASKAMI NA OBLIČEJI

(předvádíme nasazování masky na obličej)

TANČÍME POLKU RADOSTNĚJI.

(předvádíme základní krok polky na místě)

KLOBÁSY, KOBLIHY, JÍDLA SPOUSTA,

(počítáme na prstech do tří)

DEJ SI TAKY KOUSEK SOUSTA.

(ukazujeme směrem vpřed)

Dále pak dochází k seznámení s historií a významem masopustu. Následuje krátká diskuse o tom, jaké tradice a obyčeje jsou s tímto obdobím spojeny. Do této rozpravy by žáci měli přinášet své zkušenosti a znalosti.

Masopust je tradiční lidový svátek, který se slaví na konci zimy a před začátkem postního období, tedy obvykle v únoru nebo březnu. Tento svátek má kořeny v křesťanské tradici, ale zahrnuje i prvky oslav příchodu jara. Během masopustu lidé často nosí masky a kostýmy, které mohou zobrazovat různé figury, jako jsou zvířata, mytické bytosti nebo známé postavy z místních pověstí. Hlavním cílem těchto převleků a masek je zastrašit zlé duchy a přivítat novou plodnou sezónu. Oslavy tohoto svátku zahrnují průvody, zpěv, tanec a muziku. Lidé se scházejí, aby společně jedli, pili a bavili se. Tradičními pokrmy bývají mastná a bohatá jídla, jako jsou koblihy, uzené maso a jiné pochutiny, které symbolizují hojnost a oslavu života. Masopust má také sociální a komunitní rozměr, kdy se sousedé setkávají, sdílejí radosti i starosti a posilují společenské vazby. Tento svátek je významným momentem v kalendáři mnoha obcí a vesnic, které si předávají tradice z generace na generaci.

Nácvik polky

Nejprve vysvětlíme a předvedeme základní kroky polky. Žákům také sdělíme prvotní informace o tomto národním tanci. První kroky se cvičí bez hudby a přidáváme ji až po zvládnutí všech dílčích částí nácviku tance.

Základní informace:

Polku nacvičujeme ve 2/4 taktu. Polka je poskočný a také točivý tanec. Při tancování v páru směřují spojené ruce po celou dobu do směru tance.

Postup nácviku základních kroků polky:

1. Žáci při nácviku netvoří dvojici. Všichni stojí tak, aby co nejlépe viděli na vyučujícího.
2. Vyučující nejprve kroky předvádí a zároveň slovně komentuje to, co právě ukazuje pomalu a bez poskoku.
3. Jelikož je polka poskočný tanec, vyučující poté kroky provádí a počítá (raz a dva, raz a dva) již společně s poskokem. Skáče uprostřed mezi kroky.
4. Pokud žáci zvládají základní poskočný krok, můžeme přejít k otáčení. Dvěma polkovými kroky (dvěma takty) se tanečník otočí o 360°.

5. Až po předvedení kroků společně s otáčením bez hudby začíná nácvik taneční choreografie s hudbou. V této chvíli žáky rozdělíme do párů, a tak stojí ve dvojicích čelem k sobě. Od sebe jsou vzdáleni zhruba na velikost jejich dvou kroků. Nejprve se orientujeme především na zvládnutí kroků v páru a až posléze se zaměřujeme na přesný rytmus a synchronizaci.

Základní krok 1. taneční partner:

Kroky	Slovní doprovod	Rytmizace
1. Levá noha krok stranou	KROK	raz
2. Přisun	K NOZE	a
3. Levá noha krok stranou	STRANOU	dva
4. Pravá noha krok stranou	KROK	raz
5. Přisun	K NOZE	a
6. Pravá noha krok stranou	STRANOU	dva

Základní krok 2. taneční partner:

Totéž ale na opačnou stranu, tanečník vykročí nejprve pravou nohou.

Při nácviku tance využíváme dostatečného prostoru ve třídě. Vhodné je nacvičovat např. v tělocvičně nebo jiném větším prostoru, aby žáci nebyli limitováni nedostatkem místa.

Vyučující se pořád pohybuje na postu, aby na něho všichni žáci dobře viděli, a společně s tancem žáků jednotlivé kroky stále předvádí. Pokud je třeba, ustavičně kroky doprovází slovně, popř. pouze počítáním dob při změně kroků.

Jestliže žáci souhlasí, lze jejich tanec natočit na video a tuto nahrávku potom použít při závěrečném hodnocení. Pro žáky může být efektivní vidět se při tanci a lépe si tak vytvoří představu o tom, jak se jim podařilo tančit v rytmu písně. Při posuzování se nezaměřujeme na přesné zvládnutí kroků, ale spíše na to, jak žáci byli schopni vnímat rytmus a pohybovat se pak v souladu s ním.

Při některé z dalších hodin je nutné tanec znovu zopakovat. Při jedné vyučovací hodině nebo vyučovacím bloku nejsou žáci zcela schopni se naučit a zapamatovat si veškeré kroky. Při prvním nácviku se tedy orientujeme především na synchronizaci pohybů jednotlivých žáků než na přesné zvládnutí tance a jeho všech kroků.

Příprava na vyučování HV č. 5

Škola: ZŠ Smržovka

Třída: 3. ročník

Hodina: HV

Datum: 15.2. 2024

Počet žáků ve třídě: 18

Vyučující: Kateřina Pavková

Doba: 45 minut

TÉMA:

Masopust

CÍLE:

Žák se seznámí s historií a tradicemi masopustu.

Žák zvládá základní kroky polky.

Žák reaguje pohybem na rytmické a tempové změny.

Žák spolupracuje s tanečním partnerem.

KOMPETENCE: k učení, komunikativní, sociální a personální

METODY: nácvik tanečních kroků pomocí imitace, pohybová hra a hra s rytmem

POMŮCKY: nahrávka hudby vhodná k tanci polky, bubínek (popř. jiný hudební nástroj)

Čas (min.)	fáze vyučovacího procesu	aktivity	Poznámky a doporučení
5	Úvod do tématu	Vyučující vyťukává na bubínek rytmus. Žáci se pohybují do rytmu zvuku bubínku.	Nestanovujeme přesně žádné kroky. Jedná se pouze o pohybovou improvizaci.
5	Diskuze	Učitel přečte krátký příběh o tradici masopustu. Žáci společně diskutují o tomto tématu.	.

5	Říkadlo s pohybem	<p>Vyučující předvádí říkadlo společně s vhodným pohybem.</p> <p>Žáci napodobují vyučujícího.</p> <p>Zprvu kopírují především pohyb a průběžně se přidávají také s deklamací říkadla.</p> <p>Při deklamací využíváme různých výrazových odstínů.</p>	<p>Případně je možné, aby vyučující vymýšlel pohyb společně s žáky.</p> <p>V takové záležitosti vyučující pouze předříká říkadlo a následně je vymýšlen vhodný pohybový doprovod.</p>
15	Nácvik základních kroků polky	<p>Vyučující postupně předvádí jednotlivé základní kroky polky.</p> <p>Žáci napodobují kroky vyučujícího.</p>	<p>Nacvičujeme nejprve zcela bez hudby.</p> <p>Vyučující doprovází žáky slovně, později pak počítáním dob.</p>
15	Nácvik polky na hudbu	<p>Vyučující pouští žákům nahrávku písně po jednotlivých slokách.</p> <p>Žáci společně s vyučujícím nazkoušejí jednotlivé kroky pomocí imitace.</p> <p>Vždy nacvičujeme nejprve jednu sloku a po jejím zvládnutí přecházíme k další sloce.</p>	
5	Závěrečná reflexe	<p>Vyučující může žáky při tanci po domluvě natočit. Toto video je pak dobré použít při závěrečné reflexi. Žáci hodnotí sami sebe, jak se jim při tanci polky dařilo.</p>	<p>Příští hodinu tanec opakujeme.</p>

Reflexe č. 5 - 3. ročník, ZŠ Smržovka

Pro žáky 3. třídy jsem si připravila pro tuto hodinu aktivity, které měly být spojené s oslavami masopustu, a to především proto, že se oslavy konaly právě ve dnech, kdy byla hodina zařazena do vyučování. Primárně bylo cílem hodiny seznámení s tanečními kroky polky a zároveň také základní nácvik těchto kroků. Současně jsem však zahrnula také aktivity na rozvoj pohybových a rytmických schopností a to zejména proto, aby hodina byla více zajímavou i pro žáky, kteří pohyb příliš nevyhledávají a měli by tak tendenci se spíše držet stranou.

Na začátku hodiny jsem nejprve použila aktivitu, která měla sloužit jako motivace k pohybu. Chtěla jsem rozhýbat i žáky, kteří se příliš pohybovat nechtěli. Žáci nejprve stáli a poslouchali rytmus bubnování. Postupně se začali kývat, pohupovat. Velmi rychle se zapojili do této činnosti. Spontánní tanec bez předem stanovených kroků měl vytvořit uvolněnou atmosféru. Někteří žáci se však při této úvodní aktivitě začali předvádět a museli jsme si tak znovu společně vysvětlit, jaký byl náš záměr. Žákům je tedy potřeba již před začátkem činnosti jasně vysvětlit, co je jejím smyslem: pohybovat se v rytmu, a tedy ho správně vnímat. Je také zapotřebí varianty rytmu střídat, aby se mu žáci museli přizpůsobovat. Z mého pohledu je vhodné umožnit žákům předvést svou kreativitu a tím je podpořit v tom, aby vnímali radost z pohybu. Zároveň však musí být jasně dané hranice toho, kdy jde o rytmický tanec a kdy už jsou žáci zcela mimo rytmus a kdy už se jedná pouze o jejich hru bez dodržení hudebního zadání této aktivity.

Poté jsem měla pro žáky připravené říkadlo, které mělo žáky trochu blíže s masopustem seznámit. Mohli z něho zjistit zcela základní poznatky. Informací v říkance není příliš, ale myslím si, že žákům postačí, když si zapamatují alespoň zcela jednoduchá fakta. Říkadlo jsme deklamovali třikrát za sebou. Nejprve jsem však text s pohybem ukazovala pouze já a až potom následovalo cvičení společně s žáky. Ti napodobovali mé pohyby, které si postupně zároveň s rytmem osvojovali. Nejprve jsme říkadlo provedli vysoko. Vysoké postavení říkadla jsem připodobnila k tomu, že ho předvádí ženuška, což je jedna z masopustních masek. Pak jsem zařadila říkadlo v nízkém výrazovém odstínu, to charakterizovalo další masopustní masku, bábu s nůsí. Tuto aktivitu hodnotím jako velice účinnou pro motivaci žáků. Někteří žáci mají však stále potíže s koordinací pohybů i přesto, že podobné říkanky spojené s pohybem jsou do hodin zařazovány často. Pro mnohé děti by tak mohlo být vhodnější věnovat více času jednotlivým pohybům odděleně, než je spojíme dohromady.

Dále jsme přistoupili ke krátké diskuzi. Ptala jsem se žáků na to, co vědí o tomto dni. Spíše neznali nic o masopustu, ale spojili ho s karnevalem. Uváděli, že se chodí v maskách, slaví se a tancuje. Pak jsme si tedy sdělili základní informace o tradicích a obyčejích. Žáci celkem aktivně po celou dobu přispívali svými poznatky a sdíleli své zkušenosti. Napříště bych si pro žáky přichystala více vizuálních materiálů, např. obrázků pro lepší pochopení a představení tématu. Mohla jsem si dovolit žáky seznámit s masopustem pouze okrajově, jelikož ve dnech, kdy byla hodina zařazena u nás ve škole probíhaly projektové dny zaměřené právě na tyto oslavy.

Přešli jsme do prostor tělocvičny školy, kde jsem se zaměřila na výuku základních kroků polky. Nejprve jsem žákům předváděla kroky polky pouze bez hudby za pomoci slovního doprovodu. Všichni žáci stáli v řadě tak, aby na mě dobře viděli. Kroky jsme nacvičovali společně pouze na jednu stranu. Žáci mě sledovali a opakovali základní kroky polky. Někteří měli nejprve potíže s koordinací kroků, takže jsme je museli několikrát provádět znovu.

Žáci základní krok rychle ovládali a začali jsme nácvik kroku spojený s poskokem. Žákům jsem ho předvedla a žáci ho opakovali. Většina rychle tento základní krok s poskokem ovládala. Dále jsme se zaměřili na nácvik tanečních kroků již za znění hudby. Žáci si vytvořili dvojice. Některé se skládaly z dívky a chlapce, jiné byly složené pouze z děvčat, což děvčatům příliš nevadilo. Lehce se učili nové kroky a byli nadšení z tance ve dvojicích. Mnohým však dělalo potíže synchronizovat své pohyby, takže bych příště, než přidáme hudební doprovod, věnovala více času nacvičování ve dvojicích bez hudby. Žáci tančili celou choreografii polky a společně jsme oceňovali jejich výkon. Všechny dvojice souhlasily s natočením videa, a tak jsme měli možnost mnohem lépe posoudit, jak se jim tanec dařil. Všichni vnímali závěrečnou reflexi pozitivně. Navzájem se nijak negativně nehodnotili. Pokud někdo z nich prováděl něco jinak, než jsme si společně ukazovali, měli možnost se na to dotýcného zeptat pomocí otázek, jako je např.: Proč jsi neposkočil? Věděl jsi, že se otáčíš na opačnou stranu? Proč ses tvářil tak našťavaně? Nebavilo tě to? Žáci jsou zvyklí si takové otázky dávat při vyhodnocování svých dovedností. Často takové posuzování používají např. také ve výtvarné výchově. Hodnocení bylo pro žáky velmi přínosné, pomohlo jim uvědomit si své silné stránky i oblasti, které je třeba zlepšit. Pro mě je takový žákovský posudek velmi prospěšný, protože žáky neposuzuji já, ale žáci sebe vzájemně, což považuji za mnohem přínosnější způsob hodnocení. Samozřejmě pouze za předpokladu, že žáci takovou kritiku berou jako

možnost ostatním poradit. Kompletně byla hodina velmi úspěšná, všichni byli aktivní a spolupracovali. Cíle, které byly v této hodině stanoveny, byly u většiny žáků naplněny. K této aktivitě jsem však potřebovala delší dobu, než je jedna vyučovací hodina. Celkově nebyl dodržen čas jednotlivých aktivit a veškeré činnosti uvedené v této přípravě zabraly dvě vyučovací hodiny.

6.6 Závěr praktické části

Praktická část diplomové práce se zaměřila na tvorbu a realizaci metodických listů pro výuku hudební výchovy, které byly následně testovány v praxi ve 2. a 3. ročníku základní školy. Přípravy na jednotlivé hodiny obsahovaly konkrétní metody a činnosti, které jsem v praxi ověřovala. Každý vyučovací blok byl zakončen reflexí, ve které jsem hodnotila průběh vyučování a vyvozovala doporučení pro další použití. Tato zpětná vazba se ukázala jako klíčová pro úpravu a zlepšení metodických listů.

Výsledky z praxe ukázaly, že propojení hudební a pohybové výchovy s významnými dny a státními svátky nejen zvyšuje zájem žáků o tyto předměty, ale také přispívá k jejich celkovému osobnostnímu rozvoji. Žáci projevili zvýšenou motivaci a aktivní zapojení do výuky, což bylo podpořeno smysluplným propojením vzdělávacího obsahu s reálnými událostmi a kulturním kontextem.

Ve 2. třídě, kde působím jako třídní učitelka, jsem zjistila, že tito žáci pracují se zaujetím, jelikož jsou zvyklí na můj přístup k výuce, což nám umožňuje efektivní spolupráci. Reflexe ukázaly, že žáci se aktivně zapojovali do všech hudebních činností a projevovali vysokou míru spolupráce a nadšení. V průběhu hodin byli schopni rychle reagovat na nové úkoly, zvládali kombinaci hudebních a pohybových aktivit a projevovali kreativitu při improvizaci a tvorbě vlastních rytmů a melodií. Pravidelně se zapojovali do diskusí o hudbě a byli schopni reflektovat své vlastní výkony i výkony svých spolužáků. Díky dlouhodobé práci s těmito žáky jsem mohla efektivně plánovat a přizpůsobovat výuku jejich potřebám a zájmům, což vedlo k jejich celkovému hudebnímu rozvoji. Zároveň jsem také mohla v činnostech pokračovat i v následujících hodinách, což považuji za největší přínos.

Další přípravy byly realizovány ve 3. ročníku. Chtěla jsem využít metodické listy v jiné třídě, kterou sama neučím. Bylo patrné, že jsou žáci zvyklí na jiný přístup k výuce hudební výchovy, protože zde vyučuje jiná paní učitelka. Reflexe ukázaly, že žáci v této třídě byli zprvu trochu nejistí a potřebovali více času na přizpůsobení se novým metodám a aktivitám. Postupně se však začali více zapojovat a projevili zájem o nové způsoby výuky. Ukázalo se, že změna ve výuce pro ně byla vítaným zpestřením a byli rádi za novou příležitost k učení.

Není však ideální, když nelze ve výuce následně pokračovat v dalších hodinách nebo jiných předmětech, což vyžaduje spolupráci s ostatními vyučujícími. I když je tato koordinace náročnější, při dostatečné spolupráci se dá efektivně realizovat.

Praktická část tak potvrzuje význam mezipředmětových přístupů a kulturně zaměřeného vzdělávání pro rozvoj dovedností a znalostí žáků na základních školách. Ukázalo se, že propojení různých vzdělávacích oblastí a jejich aplikace v kontextu významných dnů a svátků může být velmi efektivní metodou pro zvýšení zájmu a motivace žáků.

Závěr

Diplomová práce *Státní svátky a významné dny v hudebních a pohybových aktivitách, jako opora pro rozvoj osobnosti dítěte* měla za cíl, zaměřit se na popis a charakteristiku vybraných metod a činností, využívaných při výuce hudební výchovy na základních školách, a následně ověřit jejich efektivitu ve výchovně vzdělávacím procesu. Vzhledem k mému působení na 1. stupni základní školy je má práce orientovaná především na tuto věkovou skupinu, konkrétně na 1.–3. ročník základní školy.

Během psaní teoretické části této práce jsem se seznámila s širokým spektrem knih a publikací, které mi poskytly základní teoretické znalosti o výuce hudební výchovy a o možných aktivitách, jež lze při vyučování využívat. Získala jsem také mnoho nových a cenných informací v oblasti hudební výchovy. V průběhu výuky jsem se setkala s novými pomůckami, které jsem využila k tomu, aby hodiny byly pro žáky zajímavější a poutavější. Díky tomu jsem se rozhodla věnovat se i nadále možnostem, jak co nejefektivněji propojovat výuku hudební výchovy se všemi dostupnými hrami, hudebními nástroji a pomůckami, a s potěšením objevovat nové trendy v této oblasti.

Praktická část diplomové práce byla zaměřena na aplikaci vybraných metod a činností v pedagogické praxi. Obsahovala několik metodických listů, přičemž každý z nich byl určený pro konkrétní významný den nebo státní svátek. Tyto metodické listy byly integrovány do příprav hudebně výchovného procesu v jednotlivých ročnících prvního stupně základního vzdělávání. Přípravy na hodiny zahrnovaly konkrétní metody a činnosti, které byly následně ověřeny v praxi na 1. stupni Základní školy Smržovka. Každý vyučovací blok byl zakončen reflexí, ve které jsem hodnotila průběh vyučování a vyvozovala doporučení pro další použití.

Integrace státních svátků a významných dnů do výuky hudební a pohybové výchovy prokázala svůj přínos pro komplexní rozvoj osobnosti dítěte. Tento přístup nejenže podporuje rozvoj motorických a hudebních dovedností, ale také posiluje kulturní a historické povědomí žáků. Díky těmto aktivitám se děti učí vnímat a oceňovat kulturní tradice a významné události, což přispívá k jejich celkovému sociálnímu a emocionálnímu rozvoji.

Reflexe provedené v průběhu praktické části ukázaly, že žáci reagovali pozitivně na začlenění významných dnů a svátků do výuky, což mělo za následek zvýšenou motivaci

a zapojení do aktivit. Tímto způsobem lze efektivně propojit teoretické poznatky s praktickým vyučováním, čímž se zvyšuje kvalita vzdělávacího procesu

Mohu konstatovat, že stanovené cíle této diplomové práce byly splněny v souladu s očekáváními. V teoretické části jsem podrobně popsala a charakterizovala vybrané metody a činnosti využívané při výuce hudební výchovy na základních školách. Na základě širokého spektra odborné literatury jsem získala teoretické znalosti v oblasti výuky hudební výchovy a navrhla konkrétní aktivity, které lze efektivně využít při vyučování. V praktické části jsem úspěšně aplikovala vybrané metody a činnosti do pedagogické praxe, což bylo ověřeno na 1. stupni Základní školy Smržovka. Reflexe z každého vyučovacího bloku poskytla cennou zpětnou vazbu a doporučení pro další použití.

Tato práce nejen obohatila mou pedagogickou praxi, ale také poskytla užitečné nástroje a metodiky, které mohou být inspirací pro další učitele hudební výchovy. Věřím, že získané poznatky a zkušenosti přispějí k dalšímu rozvoji a zkvalitnění výuky hudební výchovy. Závěrem lze tedy říci, že diplomová práce splnila svůj cíl a přinesla konkrétní a praktické výsledky, které mohou být užitečné nejen pro mě, ale i pro další pedagogy hledající inspiraci v oblasti hudební výchovy a jejího propojení s kulturními a historickými tématy.

Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam použité literatury:

- BARTOŠ, František, 1949. *Naše děti*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.
- BEN-TOVIM, Atarah, BOYD, Douglas, 2007. *Hudební nástroj a naše dítě*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-206-5.
- BENÍČKOVÁ, Marie, 2017. *Muzikoterapie a edukace*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4238-0.
- JURKOVICĚ, Pavel, 2011. *Od výkřiku k písničce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-750-3.
- KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana, 2008. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KELLER, Godi, 2018. *Škola srdce(m): waldorfské inspirace a proměny současné pedagogiky*. Praha: Malvern. ISBN 978-80-7530-130-7.
- KOUTSKÝ, Jaroslav, 2008. *Didaktika hudební výchovy na 1. stupni*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-372-9.
- KULHÁNKOVÁ, Eva, 1999. *Písničky a říkadla s tancem: náměty pro pohybovou výchovu dětí od 3 do 10 let*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-306-4.
- KULHÁNKOVÁ, Eva, 2000. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-437-0.
- KULHÁNKOVÁ, Eva, 2011. *Zvířátka ve hře, písni a tanci*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-754-1.
- MONTESSORI, Maria, 2012. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-382-0.
- MONTESSORI, Maria, 2017. *Objevování dítěte*. 1. revid. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1234-8.
- PRŮCHA, Jan, 1996. *Alternativní školy*. 2. upr. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-072-3.
- PRŮCHA, Jan, 2001. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-584-9.

SEDLÁK, František, 1979. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

SEDLÁK, František, 1988. *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy*. 2. upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

SYNEK, Jaromír, 2004. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0972-0.

STEINER, Rudolf, 2021. *Výchova dítěte: Metodika vyučování*. Olomouc: Michael. ISBN 978-80-86340-68-5.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk, 2011. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-928-6.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk, TICHÁ, Alena, 2012. *Hrajeme si s písničkou: zpěvník s návody na hry pro děti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0097-0.

TAYLOR, Daniela, KÜFHABEROVÁ, Božena, HLAVOVÁ, Jana, KNOPOVÁ, Blanka, ANTOŇŮ, Jana, 2020. *Hravá hudební výchova I: pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Taktik. ISBN 978-80-7563-253-1.

TICHÁ, Alena, RAKOVÁ, Milena, 2007. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími: od narození do 8 let*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-100-6.

TICHÁ, Alena, 2009. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-562-2.

TINKOVÁ, Eva, 2010. *České svátky a tradice*. 1. vyd. Praha: Computer Media. ISBN 978-80-7402-078-0.

Seznam použitých internetových zdrojů:

CLASSICALMUSICFUL, 2011. *Antonín Dvořák Slovanský tanec 1.*,
[YouTube video].. [vid. 28. 9. 2023].

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=LUArtJ0MdPg>

TAMBURÍNKA HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO MŠ A ZŠ, 2020 *Masopustní polka.*
[YouTube video]. [vid. 15. 2. 2024].

Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=d_LEsjB0k34